

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Linos Baradinskaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Civiliniame procese patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimo už suteiktas teises
paslaugas atlyginimo probleminiai aspektai**

Vadovas: lekt. dr. Tadas Varapnickas

Recenzentė: doc. dr. Vigita Vėbraitė

Vilnius
2020

TURINYS

ĮVADAS	3
I. ATSTOVAVIMO IŠLAIDŲ ATLYGINIMO SAMPRATA IR PASKIRTIS	8
1.1. Atstovavimo išlaidų ir jų atlyginimo samprata	8
1.2. Atstovavimo išlaidų atlyginimo reikšmė ir paskirtis	11
1.3. Atstovavimo išlaidų atlyginimo ištakos Lietuvoje	14
1.4. Išlaidų advokato ir advokato padėjėjo pagalbai apmokėjimo reguliavimas	17
1.4.1. Užmokesčio nustatymo ir apskaičiavimo principai	19
1.4.2. <i>Paqum de quota litis</i> susitarimo ypatumai	21
II. ADVOKATO IŠLAIDŲ ATLYGINIMAS IR TEISMŲ PRAKTIKOJE KYLANČIOS PROBLEMOS	24
2.1. Pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės	24
2.1.1. „Pralaimėjęs moka” taisyklė.....	24
2.1.2. Proporcingumo taisyklė.....	27
2.1.3. Priežasties teorijos taikymas.....	29
2.2. Pagrindinių atlygintinių išlaidų advokato pagalbai apmokėti normavimo kriterijų ypatumai.....	32
2.2.1. Lietuvoje taikomi atlygintinių išlaidų dydžio nustatymo kriterijai	38
2.2.2. Teismo teisė mažinti neprotingai dideles išlaidas	42
2.3. Išlaidų atlyginimo procedūra	45
2.3.1. Draudimo atlyginti išlaidas, nepateikus prašymo bei išlaidų dydį patvirtinančių įrodymų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, problematika	46
2.4. Išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai	51
2.4.1. Įrodymų konkretumas ir detalumas	55
III. KITŲ ATSTOVŲ IŠLAIDŲ ATLYGINIMO ASPEKTAI	59
3.1. Kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos	59
3.2. Kitų atstovų išlaidų atlyginimo reguliavimas	61
IŠVADOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	70
SANTRAUKA	78
SUMMARY	79

IVADAS

Temos aktualumas. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 98 straipsnio 1 dalimi, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas¹. Visuomenei modernėjant, didėjant civilinei apyvartai, sudėtingėjant civiliniams ginčams, neabejotina, jog siekiant veiksmingai apginti teises ir įstatymo saugomus teisėtus interesus, neretai gali prireikti kvalifikuotos teisinės pagalbos, kurią gali suteikti advokatas, už tai gaunantis honorarą.

Dėl tos priežasties, įgyvendinant fundamentalią teisę kreiptis į teismą, neišvengiamai susiduriama su bylinėjimosi išlaidomis, iš kurių dažniausiai didžiausią dalį sudaro būtent išlaidos, skirtos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti². Atsižvelgiant į tai, nekyla abejonių, jog vieni iš esminių kiekvienam besibylinėjančiam asmeniui kylančių klausimų yra tai, ar teismui išnagrinėjus bylą, išlaidos advokato pagalbai apmokėti bus atlygintos, kam teks našta atlyginti patirtas išlaidas ir kokia apimtimi atlyginamos išlaidos.

Daugumoje valstybių bylinėjimosi išlaidos, įskaitant ir išlaidas advokato pagalbai apmokėti, priteisiamos vadovaujantis pagrindiniu bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principu „pralaimėjęs moka“. Nepaisant to, nei viena valstybė neatlygina visos, advokatui už suteiktą teisinę pagalbą sumokėtos sumos³. Gali kilti klausimas, kokios priežastys lemia tokio reguliavimo pagrįstumą?

Dažniausiai advokatas ir klientas, sudarydami teisinių paslaugų sutartį, dėl honoraro dydžio ir jo apskaičiavimo tvarkos susitaria laisvai. Tačiau, priklausomai nuo advokato kvalifikacijos, patirties, bylos sudėtingumo ir kitų objektyvių bei subjektyvių kriterijų, išlaidų dydis gali būti labai įvairus, o kartais net viršyti materialinio teisinio reikalavimo, pareikšto byloje, sumą. Be to, šalių išlaidavimo pagal susitarimą su advokatu, teismas nekontroliuoja⁴.

Tai suponuoja valstybių pareigą priimti atitinkamą teisinį reguliavimą, kuriuo vadovaujantis teismai galėtų apskaičiuoti pagrįstą ir pakankamą išlaidų dydį. Atsižvelgiant

¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

² SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 350.

³ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 9. [žiūrėta 2020 m. kovo 29 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 350.

į tai, valstybėse taikomi įvairūs atlygintinių išlaidų nustatymo kriterijai, kuriais vadovaudamasis, teismas priteisia protingą išlaidų dydį. Tai lemia, jog ne visada visos faktiškai advokato pagalbai apmokėti patirtos išlaidos būna atlyginamos bylą laimėjusiai šaliai. Todėl, gali kilti tokie klausimai: 1) ar esantys atlygintinių išlaidų nustatymo kriterijai yra pakankami; 2) ar, vertinant teisingumo požiūriu, pagrįsta, jog atlyginamos ne visos realiai patirtos išlaidos; 3) kaip toks teisinis reguliavimas dera su „pralaimėjęs moka” principu.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas – pateikti išsamią atstovavimo išlaidų atlyginimo teisinio reguliavimo analizę ir atskleisti pagrindines praktikoje kylančias problemas, susijusias su išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimu.

Darbo uždaviniai. Siekiant įgyvendinti aukščiau įvardintus tikslus, darbui keliami tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti pagrindinius atlygintinių išlaidų advokato pagalbai apmokėti normavimo kriterijus, jų taikymo būtinumą bei įvertinti ar jie pakankami.
2. Įvertinti, kada ir kaip teismas gali mažinti prašomų priteisti išlaidų dydį.
3. Ištirti prašymo dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti įrodymų pakankamumo klausimus bei problematiką, susijusią su prašymo dėl išlaidų atlyginimo pateikimo teismui momentu.
4. Įvertinti įstatymo leidėjo sprendimą atlygintinomis atstovavimo išlaidomis pripažinti tik advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti skirtas išlaidas.

Darbo objektas. Šio magistro darbo objektą lemia tiriamai temai atskleisti iškelti tikslai bei jų įgyvendinimui suformuoti uždaviniai. Šio darbo objektas – atstovavimo išlaidų atlyginimo problematika, didžiausią dėmesį skiriant išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimui. Svarbiausi šiame darbe tiriami šie išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo klausimai: i) išlaidų dydžio nustatymo kriterijai, jų taikymas ir pakankamumas; ii) išlaidų advokato pagalbai atlyginti įrodymų pakankamumas; iii) prašymo dėl išlaidų bei išlaidų dydį pagrindžiančių įrodymų pateikimo momento probleminiai aspektai.

Pirmoje dalyje, siekiant kuo išsamiau atskleisti nagrinėjamos temos problematiką, tikslinga analizuoti atstovavimo išlaidų sampratą bei istorines ištakas, taip įvertinant įvykusius reikšmingus teisinio reguliavimo pokyčius, atskleidžiant naujas praktikoje kylančias problemas. Autorės nuomone, istorinė perspektyva padeda geriau atskleisti atstovavimo išlaidų atlyginimo teisinio reguliavimo vystymosi raidą bei įvertinti atstovavimo išlaidų atlyginimo teisinio reguliavimo privalumus ir trūkumus. Šioje dalyje taip pat atskleidžiama atstovavimo išlaidų atlyginimo reikšmė, tiek besibylinėjančiam

asmeniui, tiek civilinio proceso kokybei. Atitinkamai, išlaidų advokato pagalbai apmokėti problematikos analizė yra neįmanoma prieš tai neištyrus susitarimo dėl užmokesčio už advokato teisinės paslaugas nustatymo ir apskaičiavimo principų, nes tai daro įtaką išlaidų atlyginimo procedūrai. Pavyzdžiui, ar gali būti atlyginamos išlaidos, jeigu susitarimas dėl užmokesčio pobūdžio neleidžia pateikti teisinių paslaugų apmokėjimą patvirtinančių įrodymų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos.

Antroje magistro darbo dalyje didžiausias dėmesys skiriamas pagrindiniams išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo normavimo kriterijams, vertinant jų pakankumą „pralaimėjęs moka“ principo atžvilgiu bei išlaidų dydžio nustatymo kriterijų taikymą teismų praktikoje. Taip pat analizuojama problematika, susijusi su prašymo dėl išlaidų bei jų dydį pagrindžiančių įrodymų pateikimo teismui momentu, tais atvejais, kai šalis dėl objektyvių priežasčių neturėjo galimybės pateikti minėtų dokumentų iki įstatyme nustatyto momento. Atitinkamai, analizuojama CPK 98 straipsnyje įtvirtintų išlaidų bei įrodymų prasmė, siekiant išsiaiškinti, kokios išlaidos gali būti atlyginamos bei kokie išlaidų įrodymai teismų praktikoje laikomi tinkamais ir pakankamais, kadangi įstatymo leidėjas šių dalykų konkrečiai neįtvirtina.

Ištyrus minėtus probleminius klausimus, trečioje magistro darbo dalyje siekiama iširti priežastis, lėmusias tai, jog praktikoje atlyginamos tik išlaidos advokato ir advokato padėjėjo pagalbai apmokėti.

Tyrimo metodai. Magistro darbe naudojami šie metodai:

1. *Istorinis.* Šis metodas naudotas siekiant nustatyti atstovavimo išlaidų teisinio reguliavimo pasikeitimus ir įtaką dabar galiojančiam atstovavimo išlaidų teisiniui reguliavimui.
2. *Sisteminis.* Šis metodas padėjo analizuoti įvairias CPK ir kitų teisės aktų normas kartu su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika, siekiant atskleisti konkrečių normų taikymą praktikoje.
3. *Lyginamasis.* Lyginamasis metodas buvo naudojamas analizuojant atstovavimo išlaidas ir jų atlyginimą remiantis užsienio valstybių teisiniu reguliavimu šiuo klausimu. Lyginamasis metodas taip pat buvo taikomas, lyginant skirtingų teisės doktrinos atstovų įžvalgas.
4. *Teleologinis.* Šiuo metodu buvo siekiama atskleisti LAT bei įstatymo leidėjo tikslą atlygintinomis atstovavimo išlaidomis pripažinti tik išlaidas, patirtas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti. Šis metodas taip pat naudotas atskleisti tam tikrų CPK įstatymo pakeitimo projektų prielaidas.

Darbo originalumas. Advokato pagalbai patirtų išlaidų atlyginimas nėra pakankamai plačiai analizuojamas Lietuvos teisės doktrinoje. Išlaidų advokato pagalbai paskirstymo bendrosios nuostatos yra analizuotos E. Laužiko, V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus⁵ bei A. Driuko ir V. Valančiaus⁶ moksliniuose darbuose. Pažymėtina, jog Lietuvoje vienintelę išsamesnę analizę šiuo klausimu yra atlikęs R. Simaitis savo išleistoje monografijoje⁷ ir moksliniame straipsnyje⁸. Atsižvelgtina į tai, jog nuo monografijos išleidimo praėjo maždaug 13 metų, dėl tos priežasties tikslinga ištirti, kaip per tuos metus vystėsi teismų praktika, atskleidžiant ir toliau kylančias problemas priteisiant išlaidas advokato pagalbai apmokėti.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindinius šiame magistro darbe naudotis šaltinius galima suskirstyti į tokias grupes:

1. *Norminiai teisės aktai.* Šiam magistro darbu esminę reikšmę turi CPK⁹ įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios atstovavimo išlaidų atlyginimą. Taip pat, Lietuvos teisingumo ministro įsakymu kartu su Lietuvos advokatų tarybos primininku patvirtintos rekomendacijos¹⁰ dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo (toliau – **Rekomendacijos**).
2. *Specialioji literatūra.* Darbe daugiausiai remiamasi R. Simaičio monografijoje¹¹ atliktu tyrimu dėl advokato pagalbai apmokėti skirtų išlaidų atlyginimo. Darbe taip pat remiamasi užsienio autorių darbais, ypatingą dėmesį skiriant M. Reimann parengtos lyginamosios studijos¹², kurioje plačiai aptartas atstovavimo išlaidų atlyginimo reglamentavimas įvairiose užsienio valstybėse, analizei bei Ch. Hodges, S. Vogenauer ir M. Tulibacka parengtai užsienio valstybių lyginamajai studijai¹³.

⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.

⁶ DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

⁷ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007.

⁸ SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. *Teisė*, 2002, t. 45.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. *TAR*, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

¹¹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007.

¹² REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 82. [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

¹³ HODGES, Ch.; TULIBACKA, M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010.

3. *Teismų praktika.* Atsižvelgiant į magistro darbo objektą, darbe analizuojama LAT bei kitų Lietuvos teismų praktika, siekiant išryškinti, darbo autorės nuomone, aktualiausias problemas su kuriomis susiduria teismai priteisdami atstovavimo išlaidas.

I. ATSTOVAVIMO IŠLAIDŲ ATLYGINIMO SAMPRATA IR PASKIRTIS

1.1. Atstovavimo išlaidų ir jų atlyginimo samprata

Kreipimasis į teismą neišvengiamai sukelia daug išlaidų. Vienos iš tokių išlaidų yra atstovavimo teisme išlaidos, kurias asmuo patiria dėl siekio veiksmingai ir profesionaliai ginti savo teises ir teisėtus interesus. 2002 m. vasario 28 d. priimtas naujasis nepriklausomos Lietuvos Respublikos CPK¹⁴, ir įsigaliojęs 2003 m. sausio 1 d., pakeitė iki tol egzistavusią gana ribotą atstovavimo išlaidų apibrėžimą ir jų atlyginimo teisinį reglamentavimą, todėl siekiant atskleisti atstovavimo sampratą, tikslinga aptarti naujo reguliavimo teigiamus pokyčius.

Visų pirma, vertinant naujojo CPK reguliavimo pažangumą, svarbu pažymėti tai, jog buvo atsisakyta 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – **1964 m. CPK**) įtvirtinto reglamentavimo advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti skirtas išlaidas atskirti nuo bylinėjimosi išlaidų. Tad pagal dabartinį reguliavimą, įstatymų leidėjas CPK 88 straipsnyje prie išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, priskiria ir išlaidas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti. Taigi, šios išlaidos pripažintinos viena iš bylinėjimosi išlaidų rūšių.

Darbo autorės nuomone, toks žingsnis vertintinas teigiamai, nes advokato pagalbai apmokėti skirtos išlaidos kyla būtent dėl iškeltos bylos, todėl tokios išlaidos pripažįstamos kaip neatsiejamai susijusios su nagrinėjama byla. Natūralu, jog nesant teismo ginčo, nekiltų ir su juo susijusių atstovavimo išlaidų. Galiausiai, negalima nepastebėti atstovavimo išlaidų atlyginimo panašumo su kitomis bylinėjimosi išlaidomis, nes atstovavimo išlaidos yra atlyginamos pagal tokį patį principą kaip ir kitos išlaidos – pralaimėjusi šalis turi atlyginti laimėjusios šalies civiliniame procese patirtas išlaidas. Todėl atstovavimo išlaidų priskyrimą prie bylinėjimosi išlaidų reikėtų vertinti teigiamai ir dėl to, jog toks reguliavimas užtikrina operatyvesnę jų priteisimą laimėjusiai bylą šaliai.

Kitas labai svarbus naujojo CPK reguliavimo aspektas yra tai, jog buvo atsisakyta 1964 m. CPK taisyklės atlygintinomis išlaidomis laikyti tik išlaidas, kurios buvo skirtos advokato užmokesčiui už atstovavimą teismo posėdyje. Naujuoju reglamentavimu praplėstas atlygintinų išlaidų advokato pagalbai pobūdis, nurodant, jog išlaidos yra priteisiamos ne tik už dalyvavimą nagrinėjant bylą teisme, bet ir už pagalbą rengiant

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Taigi, taip šaliai sudaromos palankesnės galimybės prisiteisti didesnę advokato išlaidų dalį.

Papildomai pažymėtina, jog didelę advokato darbo dalį sudaro procesinių dokumentų teismui rengimas, už kurį klientas moka užmokestį, tad logiška ir teisinga laimėjusiai bylą šaliai atgauti išlaidas ir už pasiruošimą teismo procesui. Tokią atstovavimo sampratą atskleidžia ir LAT 2016 m. vasario 19 d. priimta nutartis, kurioje apibūdinta atstovavimo samprata, nurodant, jog teisinių, taip pat ir procesinių dokumentų ar jų projektų rengimo paslaugų teikimas patenka į atstovavimo sampratą, nes atstovavimas yra ne tik atstovo dalyvavimas teismo posėdžiuose, bet ir kiti jo atliekami veiksmai (procesinių dokumentų rengimas, pasirašymas, pateikimas teismui, teisinės konsultacijos, įvairūs paklausimai įstaigoms ir organizacijoms ir pan.)¹⁵.

Pagrindinė nuostata, kuri įtvirtina bylos šalių teisę į patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimą, yra CPK 98 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta, jog šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Taigi, išlaidas advokato ar jo padėjėjo pagalbai apmokėti sudaro: 1) su advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusio nagrinėjant bylą, pagalba susijusios išlaidos; 2) su pagalba rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas susijusios išlaidos¹⁶. Minėta CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostata atskleidžia tris esminius dalykus.

Visų pirma, atstovavimo išlaidos yra priteisiamos laimėjusiai šaliai iš pralaimėjusios šalies, vadovaujantis taisykle „pralaimėjęs moka“. Manytina, jog ši bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė yra logiškai paaiškinama, nes bylos išsprendimas ieškovo naudai reiškia, jog jis laikomas teisia bylos šalimi, kuri buvo priversta ginti savo pažeistas teises civilinio proceso tvarka dėl to, kad atsakovas jas pažeidė. Dėl tos priežasties atsakovas laikomas pralaimėjusia šalimi, atsakingu už ieškovo patirtas atstovavimo išlaidas.

Antra, iš CPK straipsnio formulavimo akivaizdu, jog šalis, laimėjusi bylą, turi teisę atgauti minėtas išlaidas tik tokiu atveju, kai šaliai teisinę pagalbą byloje teikė advokatas ar advokato padėjėjas. Tai reiškia, jog į atlygintinų atstovavimo išlaidų sampratą nepatenka tie atstovai, kurie nėra advokatai ar advokato padėjėjai. Vadinasi, tuo atveju, jeigu byloje atstovavo subjektas, kuris nėra įrašytas į praktikuojančių advokatų (advokatų padėjėjų)

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 19 d. nutartis *civilinėje byloje T. M. v. UAB „Transtira“ ir UAB „Autoverslas“*, Nr. 3K-3-106-248/2016.

¹⁶ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos, Vilnius: Justitia, 2004, p. 245.

sąrašą, laimėjusi šalis iš pralaimėjusios šalies atstovavimo išlaidų prisiteisti neturi galimybės.

Trečia, pabrėžtina, jog nors laimėjusiai bylą šaliai ir yra įstatymu suteikta teisė prisiteisti patirtas išlaidas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti, tačiau atsižvelgiant į teisinį reguliavimą, priteistinų išlaidų dydis yra ribojamas Rekomendacijomis¹⁷. Tą atskleidžia CPK 98 straipsnio 2 dalis, kurioje įtvirtinta, jog išlaidos gali būti priteistinos ne didesnės, nei nustatyta Rekomendacijose, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą, advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas. Tai reiškia, jog praktine prasme asmuo neturi galimybės susigrąžinti visos faktiškai sumokėtos sumos advokatui už darbą ruošiantis bylai ir už atstovavimą byloje, nes valstybė normuoja priteistinų išlaidų dydį.

Pažymėtina, jog daugelyje kontinentinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės tradicijos šalyse išlaidos, skirtos advokatų pagalbai apmokėti, yra laikomos bylinėjimosi išlaidomis. Vertinant lyginamuoju aspektu, proceso išlaidas kiekvienoje jurisdikcijoje sudaro pagrindiniai elementai, tokie kaip: mokestis teismui, išlaidos, skirtos liudytojams ir ekspertams, advokato išlaidos¹⁸.

Šiame kontekste įdomu paminėti Belgijos atvejį. Belgijoje iki 2007 m. atstovavimo išlaidos apskritai nebuvo laikomos bylinėjimosi išlaidomis, kiekviena šalis turėjo šias išlaidas apmokėti pati ir laimėjimo atveju negalėjo jų prisiteisti. Po 2007 m. pataisos buvo išplėsta teismo proceso išlaidų samprata, prie jų priskiriant ir išlaidas, susijusias su advokato teikiama pagalba¹⁹. Taigi, po šios pataisos Belgija tapo dar viena valstybe, taikanti „pralaimėjęs moka“ taisyklę. Pažymėtina, jog Belgijoje teismo išlaidos apibūdinamos kaip fiksuota kompensacija laimėjusiai bylą šaliai už patirtas advokato samdymo išlaidas ir mokesčius²⁰. Tokia samprata rodo, jog laimėjusi bylą šalis turi teisę atgauti nustatyto dydžio kompensaciją, priklausančią nuo bylos vertės, o tai reiškia, jog laimėjusi šalis neatgauna realios advokatui sumokėtos sumos. Tačiau, daugelyje valstybių priteistinų išlaidų dydis yra ribojamas, siekiant sumažinti pralaimėjusiai šaliai tenkančią išlaidų atlyginimo našta. Kaip teigiama Belgijos Konstitucinio teismo 2009 m. gegužės 5

¹⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo pagalbai maksimalaus dydžio patvirtinimo“. TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

¹⁸ HODGES, Ch.; TULIBACKA, M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 12.

¹⁹ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 82. [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>

²⁰ HODGES, Ch.; TULIBACKA, M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 229.

d. nutarime, šios pataisos šalininkai manė, jog advokato išlaidų atlygintinumas paskatins asmenis kreiptis į teismą, ypač ribotos finansinės būklės asmenims, kurie neturi teisės į nemokamą teisinę pagalbą. Tokiai nuomonei įtakos turėjo ir Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (81), kad išskyrus ypatingas aplinkybes, laimėjusi šalis turėtų iš esmės gauti iš pralaimėjusios šalies protingų bylinėjimosi išlaidų, įskaitant advokatų honorarus, atlyginimą²¹.

Taigi, apibendrintai galima teigti, jog atstovavimo išlaidos yra su konkrečia byla susijusios asmens patirtos išlaidos dėl advokato ar advokato padėjėjo pagalbos rengiant procesinius dokumentus, teikiant teisinės konsultacijas bei atstovavimo teisme. Pabrėžtina, jog daugelis valstybių pripažįsta atstovavimo išlaidų atlygintinumą ir priskiria šias išlaidas prie bylinėjimosi išlaidų, kaip tiesiogiai susijusias su nagrinėjama byla. Taip užtikrinami bylą laimėjusios šalies interesai, tačiau nepripažįstamas per didelis šalies išlaidavimas, todėl atlygintinos išlaidos yra normuojamos, siekiant apsaugoti ir bylą pralaimėjusios šalies interesus.

1.2. Atstovavimo išlaidų atlyginimo reikšmė ir paskirtis

Atstovavimo išlaidų dydis ir jų atlyginimo taisyklės turi didelę reikšmę, tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, kuriems gali prireikti kreiptis į teismą, kad būtų apgintos jų pažeistos ar ginčijamos subjektinės teisės arba įstatymų saugomi interesai. Turint omeny tai, jog išlaidos advokato pagalbai apmokėti sudaro didžiausią dalį teismo procese patirtų išlaidų, turi būti siekiama nustatyti kuo efektyvesnes ir palankesnes atstovavimo išlaidų atlyginimo taisykles. Visų pirma, jos turėtų užtikrinti bylą laimėjusios šalies teisę prisiteisti pagrįstą išlaidų dydį. Antra, bylą pralaimėjusi šalis neturėtų būti atsakinga už nepagrįstą kitos šalies išlaidavimą.

Siekiant kuo plačiau atskleisti atstovavimo išlaidų atlyginimo paskirtį, greta to tikslinga analizuoti bylinėjimosi išlaidų instituto, kurį sudaro ir išlaidos, skirtos advokato pagalbai apmokėti, funkcijas.

Viena iš teisinėje doktrinoje išskiriamų bylinėjimosi išlaidų funkcijų yra kompensacinė, reiškianti, jog šalims visiškai ar iš dalies padengiamos turėtos bylinėjimosi išlaidos²². Teisinga manyti, jog bylą laimėjusi šalis, kurios naudai teismas priėmė

²¹ Belgijos Konstitucinis teismas. 2009 m. gegužės 5 d. nutarimas, Nr. 73/2009 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.const-court.be/public/n/2009/2009-073n.pdf> >

²² LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 333.

sprendimą, turi teisę iš priešingos šalies prisiteisti advokato pagalbai apmokėti patirtas išlaidas, kurių nebūtų patyrusi, jei neturėtų priverstinai ginti pažeistų teisių teismine tvarka. Dėl tos priežasties teisinga kompensuoti laimėjusios šalies finansinius nuostolius dėl advokato samdymo.

Kita teisės doktrinoje nurodyta funkcija, susijusi su tuo, jog pareiga mokėti gana nemažas bylinėjimosi išlaidas skatina ginčo dalyvius ieškoti kitų, neteisminių priemonių išspręsti konfliktą²³. Taigi, galima teigti, jog žinojimas, kad bylos pralaimėjimo atveju gali tekti atlyginti laimėjusios šalies advokato pagalbai skirtas išlaidas, motyvuoja šalis ieškoti kitų ginčo sprendimo būdų, nevilkinti bylų, užtikrinant proceso koncentruotumą ir ekonomiškumą.

Pažymėtina ir tai, jog bylinėjimosi išlaidos atlieka drausminę funkciją²⁴. Rizika atlyginti priešingos šalies atstovavimo išlaidas, skatina proceso šalis elgtis sąžiningai ir vengti piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, nes piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis gali lemti visiško nuostolių atlyginimo principo, įtvirtinto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – **CK**) 6.251 straipsnio 1 dalyje, taikymą. Doktrinoje teigiama, jog išlaidų advokato pagalbai apmokėti prigimtis panaši į civilinę atsakomybę. Išlaidos advokato pagalbai apmokėti gali būti laikomos šalies nuostoliais, atsiradusiais dėl proceso, todėl reikalavimas laimėjusiai šaliai kompensuoti visas jos faktiškai turėtas išlaidas advokatui tampa natūralus²⁵. Atitinkamai, atstovavimo išlaidas tokiais atvejais turėtų kompensuoti ir bylą laimėjusi šalis, jeigu teismas nustatytų, jog ši piktnaudžiavimą savo teisėmis.

Akcentuotina ir tai, jog atstovavimo išlaidų atlyginimo būtinumą atskleidžia ir teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas. Pripažintina, jog teisminės gynybos prieinamumo principas yra vienas iš esminių proceso principų, įtvirtintų, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Šį principą įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniai²⁶, Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – **Konstitucija**) 30 straipsnis, kuriame nustatyta asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą²⁷. Taip pat, CPK 5 straipsnis. Dėl tos priežasties, žvelgiant iš asmens, kuris ketina kreiptis į teismą, perspektyvos, atstovavimo išlaidų dydis ir jų atlyginimas reikšmingas todėl, kad nuo to priklauso pats asmens apsisprendimas

²³ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 333.

²⁴ DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 305.

²⁵ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 353.

²⁶ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

įgyvendinti teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos. Natūralu, jog kiekvienas asmuo prieš kreipdamasis į teismą ginti savo galimai pažeistą ar ginčijamą teisę bei teisėtus interesus apvarsto, kokios yra jo galimybės bylinėtis, kokias išlaidas gali sukelti teismo procesas ir kokia tikimybė atgauti jas iš priešingos šalies. Būtent žinojimas, jog egzistuoja galimybė laimėjus teisminį procesą prisiesti atstovavimo išlaidas iš pralaimėjusios šalies, skatina kreiptis į teismą, samdyti kvalifikuotą advokatą ir ginti pažeistas subjektines teises ar teisėtus interesus.

Kita vertus, taisyklės, reguliuojančios atstovavimo išlaidas ir jų atlyginimą svarbios ir žvelgiant iš advokatų perspektyvos, nes išlaidų taisyklės lemia atlyginimą, kurį galima gauti, taip pat išlaidas, kurios gali būti atlyginamos ir tai daro poveikį teisinių paslaugų kokybei ir kiekybei²⁸.

Pabrėžtina, jog daugelyje valstybių atstovavimo išlaidų atlyginimo taisyklių buvimas grindžiamas panašiais pagrindais. Pavyzdžiui, Vokietijoje atlygintinų advokato išlaidų sistema yra sukurta taip, kad užtikrintų visų asmenų lygias teises kreiptis į teismą, tad „pralaimėjęs moka“ taisyklė turėtų padrašinti asmenis reikšti pagrįstus ieškinius ir tuo pačiu atgrasinti nuo nepagrįstų ieškinų²⁹. Austrijoje logika tokia pat – užkirsti kelią nerūpestingam ir nereikalingam civiliniam procesui³⁰.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog atstovavimo išlaidų atlyginimo mechanizmas padeda įgyvendinti teisę į veiksmingą teisminės gynybos prieinamumą bei užtikrinti bylą laimėjusios šalies atstovavimo išlaidų kompensavimą, taip sumažinant patirtus finansinius nuostolius. Be jokios abejonės, atstovavimo išlaidų atlyginimo sistema padeda užtikrinti ir civilinio proceso kokybę, nes šalys skatinamos reikšti tik pagrįstus ieškinius, ginčus spręsti operatyviai, taikiai, nepiktnaudžiauti procesinėmis teisėmis. Kita vertus, neatmetama ir tai, jog galima rizika atlyginti priešingos šalies išlaidas, gali būti tam tikras barjeras teisės į teismą įgyvendinimo atžvilgiu, nes asmuo dėl tokios rizikos gali apskritai nuspręsti neginti savo teisių.

²⁸ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 4.

²⁹ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 152. [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.] Prieiga per internetą: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>.

³⁰ *Ibid.*, p. 72.

1.3. Atstovavimo išlaidų atlyginimo ištakos Lietuvoje

Siekiant kuo visapusiškiau atskleisti atstovavimo išlaidų ir jų atlyginimo sampratą, tikslinga bent iš dalies istoriniu aspektu apžvelgti atstovavimo išlaidų ištakas romėnų privatinėje teisėje, taip pat aptarti atstovavimo išlaidų atlyginimo sampratą Lietuvoje nuo tarpukario laikų. Pažymėtina, jog istorinis aspektas svarbus, siekiant kuo išsamiau atskleisti nagrinėjamos temos problematiką, išryškinant įvykusius reikšmingus teisinio reguliavimo pokyčius, taip atskleidžiant naujas praktikoje kylančias problemas.

Daugumoje Europos valstybių, tarp kurių ne išimtis ir Lietuva, vyraujanti kontinentinės teisės tradicija susiformavo perimant ir pritaikant romėnų teisės sistemos bruožus³¹. Apžvelgiant romėnų teisės vystymąsi, užsienio teisės šaltiniuose galima rasti informacijos apie tai, jog ankstyvosiose romėnų teisės vystymosi stadijose teisiniai patarimai buvo teikiami neatlygintai³². Pažymima, jog advokato ir jo kliento santykius reguliavo jų tarpusavio sudaryta pavedimo sutartis (lot. *mandatum*). Esminis šios sutarties bruožas buvo neatlygintumas, todėl nebuvo leidžiama reikalauti atlyginimo už suteiktas advokato paslaugas teismo tvarka. Pabrėžtina, jog tokia sutartis buvo neatlygintinė, nes advokato ir kliento santykiai buvo paremti pasitikėjimu, kylančiu iš advokato pareigos ir bendravimo jausmo³³. Vis dėlto, bėgant laikui padėtis pamažu keitėsi ir dar iki imperatoriaus Justiniano laikų teisininkai pradėjo imti mokesť už teikiamas teisines paslaugas. Susiklostė tokia praktika, jog pralaimėjusi šalis turi atlyginti patirtas laimėjusios šalies išlaidas dėl nepagrįsto ir nesąžiningo bylinėjimosi. Galiausiai ši praktika tapo taisykle, kuri buvo pradėta taikyti visose bylose. Būtent Bizantijos imperatorius Zenonas gali būti laikomas pirmuoju, kuris pirmą kartą paskelbė taisyklę, jog vien tik pats pralaimėjimo faktas yra pakankamas pagrindas priversti pralaimėjusįjį sumokėti laimėtojo išlaidas. Vėliau ši taisyklė buvo įtvirtinta ir Justiniano kodekse³⁴. Tai, kad advokatams nebuvo draudžiama mokėti honoraro, įrodo ir imperatoriaus Anastasijaus konstitucija,

³¹ BAUBLYS, D., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 60.

³² PFENNIGSTORF, W. *The European Experience with Attorney Fee Shifting*. [interaktyvus]. Law and Contemporary problems, 1984, Vol. 47. p. 41-42 [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.jstor.org/stable/1191436>>.

³³ JONAITIS, M.; ir ŽALĖNIENĖ, I. The concept of bar and fundamental principles of an advocate's activity in roman law. *Jurisprudencija*, 2009, t. 3(117), p. 306-307.

³⁴ PFENNIGSTORF, W. *The European Experience with Attorney Fee Shifting*. [interaktyvus]. Law and Contemporary problems, 1984, Vol. 47. p. 41-42 [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.jstor.org/stable/1191436>>.

kurioje buvo nurodyta, jog advokato pareigų atlikimas turi būti apdovanotas didžiausiu atlyginimu³⁵. Tai įrodo atliekamų pareigų reikšmingumą ir vertę.

Akivaizdu, jog „pralaimėjęs moka“ taisyklės taikymas, sietinas dar su Bizantijos laikotarpiu, turi galias šaknis ir padarė didžiulę įtaką daugeliui Europos valstybių, įskaitant ir Lietuvą, kurioje, kaip diskutuojama toliau, advokato pagalbai sumokėti patirtos išlaidos paskirstomos pagal tą patį principą.

Lietuvai būnant carinės Rusijos priespaudoje galiojo 1864 m. carinės Rusijos civilinės teisenos įstatymas, kuris buvo parengtas vadovaujantis to laikotarpio naujausiu ir pažangiausiu Europoje pavyzdžiu – 1806 m. Prancūzijos CPK³⁶. Pažymėtina, jog civilinės teisenos įstatymas reguliavo ir tarpukario Lietuvos civilinį procesą, nes tarpukario Lietuvoje nebuvo sukurtas atskiras civilinio proceso įstatymas, todėl buvo vadovujamasi cariniu, tik pakeistu. Civilinės teisenos įstatymo 868 straipsnis tarp atlygintinų bylos išlaidų įtvirtino ir laimėjusios bylą šalies teisę prisiteisti iš priešingos šalies išlaidas, patirtas dėl bylos vedimo³⁷. Pažymėtina, jog skirtingai nuo tarybinio reguliavimo, šiame įstatyme atstovų išlaidos buvo laikomos bylinėjimosi išlaidomis.

Sovietų sąjungos okupacijos laikotarpiu vyravusi santvarka bei požiūris į privačius civilinio proceso dalyvių interesus lėmė tai, jog atstovavimo išlaidų samprata buvo suprantama siaurai, o jų kompensavimas buvo smarkiai apribotas. Okupaciniu laikotarpiu iki pat 2003 m. sausio 1 d. Lietuvoje galiojo 1964 m. CPK. Remiantis šio įstatymo komentaru, bylos šalies patirtos išlaidos advokato pagalbai apmokėti nebuvo laikomos išlaidomis, susijusiomis su bylos nagrinėjimu³⁸. Nepaisant tokio teisinio reguliavimo, išlaidos, skirtos advokato pagalbai apmokėti nors ir iš dalies, tačiau buvo atlyginamos, tik ne pagal teismo išlaidų atlyginimo taisyklės, o vadovaujantis atskira TSRS teisingumo ministro 1977 m. rugpjūčio 4 d. įsakymu patvirtinta instrukcija³⁹. Tuo metu galiojęs 1964 m. CPK 113 straipsnis nustatė taisyklę, pagal kurią šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas dalyvavusio byloje advokato pagalbai apmokėti – iki penkių procentų patenkintos ieškininių reikalavimų dalies, bet ne daugiau kaip nustatytoji taksa⁴⁰. Remiantis tarptautiniu žodžių žodynu, taksa (lot., *taxo*) –

³⁵ JONAITIS, M.; ir ŽALĖNIENĖ, I. The concept of bar and fundamental principles of an advocate's activity in roman law. *Jurisprudencija*, 2009, t. 3(117), p. 306-307.

³⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 212.

³⁷ BUTKYS, Č., *Civilinės teisenos įstatymas*. Su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938, p. 486.

³⁸ ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980, p. 92.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

valstybės arba savivaldybės organų nustatytas prekių įkainis arba paslaugų apmokėjimo tarifas⁴¹. Taigi, minėta įstatymo norma atskleidžia kelis atstovavimo išlaidų atlyginimo tarybinio civilinio proceso teisėje ypatumus.

Visų pirma, atlyginant turėtas išlaidas buvo vadovaujama taisykle „pralaimėjęs moka“. Galima teigti, kad net ir tuometinėje santvarkoje, kai viešieji interesai buvo laikomi svarbesniais už privačius interesus, buvo manoma, jog laimėjusi šalis, nors ir labai apribotai, tačiau turėtų atgauti atstovavimo išlaidas, kurias patyrė samdydama advokatą.

Antra, remiantis įstatymo reguliavimu, teismo tvarka galėjo būti atlyginamos tik tokios išlaidos, kurios susijusios su tiesioginiu advokato dalyvavimu teismo procese. Tai reiškia, jog atlygintinomis išlaidomis nebuvo pripažįstamos proceso išlaidos, kurias bylos šalis patyrė sumokėdama advokatui už visą pasiruošimą teismo procesui. Vadinasi, nebuvo galimybės prisiteisti atstovavimo išlaidų, patirtų dėl procesinių dokumentų surašymo, tokių kaip, ieškinio pareiškimas, kasacinio ar apeliacinio skundo surašymas ir kitų išlaidų. Tai rodo, jog bylą laimėjusi šalis neturėjo teisės susigrąžinti didžiosios dalies patirtų išlaidų samdant advokatą.

Iš to darytina išvada, jog atstovavimo išlaidos galėjo kilti tik iš tiesioginio atstovavimo, nes išlaidos buvo siejamos su pačiu teismo posėdžiu, o ne pasiruošimu jam. Toks reguliavimas atspindi siaurą pačio atstovavimo civiliniame procese suvokimą. Be abejonės, tokiam požiūriui į atstovavimo išlaidas ir jų atlyginimą susiformavimui turėjo reikšmės pats laikmetis, valstybės santvarka ir požiūris į žmogų ir valstybę. Tokį požiūrį atspindi ir tarybinio civilinio proceso tikslas (nors ir butaforinis) teisingai ir greitai išnagrinėti bei išspręsti civilines bylas, siekiant saugoti SSRS visuomeninę ir valstybinę santvarką, socialistinę ūkio sistemą ir socialistinę nuosavybę, ginti piliečių asmenines bei turtines teises ir įstatymo saugomus jų interesus, taip pat valstybinių įstaigų, įmonių, kolūkių ir kitokių kooperatinių bei visuomeninių organizacijų teises ir įstatymo saugomus interesus⁴². Keliami civilinio proceso tikslai daugiau atspindi valstybės interesų patenkinimą.

Trečia, galimų prisiteisti atstovavimo išlaidų dydis buvo smarkiai ribojimas – iki penkių procentų patenkintos ieškininių reikalavimų dalies, bet ne daugiau kaip įtvirtinta taksa. Tai lėmė neproporcingo dydžio išlaidų atlyginimą šaliai.

Pažymėtina, jog sovietinio CPK modelis galiausiai buvo pakeistas, priėmus dabartinį CPK, neribojantį šalies teisės prisiteisti išlaidų advokato pagalbai apmokėti.

⁴¹ VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtas, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: „Žodynas“, 2007, p. 1073.

⁴² ŽERUOLIS, J., et al. *Tarybinė civilinio proceso teisė*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 75

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima daryti išvadą, jog romėnų teisės palikimas atstovavimo išlaidų atlyginimo reguliavime atsispindi tuo, jog ir dabar teismas, priteisdamas išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo byloje suteiktą teisinę pagalbą, vadovaujasi taisykle „pralaimėjęs moka“, o lyginant Lietuvos TSR atstovavimo išlaidų sampratą ir teisinį reguliavimą su šių dienų reguliavimu, akivaizdu, jog atkūrus nepriklausomybę, okupaciniu laikotarpiu vyravusi atstovavimo išlaidų ir jų atlyginimo samprata kardinaliai pasikeitė, o teisinis reguliavimas tapo liberalesnis.

1.4. Išlaidų advokato ir advokato padėjėjo pagalbai apmokėjimo reguliavimas

Didelę įtaką atstovavimo išlaidų atlyginimo taisyklėms daro advokato užmokesčio nustatymo ir apskaičiavimo principai. Dėl tos priežasties, tikslinga bent jau fragmentiškai apžvelgti advokato pagalbos apmokėjimo taisykles ir apskaičiavimo principus.

Teisės doktrinoje išskiriamos kelios su advokato išlaidomis susijusios ypatybės. Visų pirma, šių išlaidų dydis valstybės neribojamas ir šalys gali laisvai susitarti su advokatu dėl honoraro dydžio ir jo apskaičiavimo principų. Antra, šalių išlaidavimo pagal susitarimą su advokatu teismas nekontroliuoja ir neseka. Trečia, išlaidos advokatams sudaro didžiausią bylinėjimosi išlaidų dalį⁴³. Užsienio literatūroje šiam reiškiniui nusakyti panaudota taip vadinama liūto dalies išraiška (angl., *The Lion's Share*), nusakanti didžiąją kažkokio dalyko dalį ir kuri šiame kontekste reiškia, jog užmokestis advokatams dažniausiai sudaro didžiąją dalį bylinėjimosi sąskaitos⁴⁴.

Pažymėtina, jog advokatų ir advokatų padėjėjų apmokėjimo taisykles reguliuoja materialinė teisė. Advokatų teikiamas paslaugas ir mokėjimą už šias paslaugas reglamentuoja Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (toliau – **Advokatūros įstatymas**), kurio 48 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog dėl užmokesčio už teikiamas teisines paslaugas dydžio advokatas ir klientas susitaria pasirašydami teisinių paslaugų teikimo sutartį⁴⁵. Vadovaujantis CK 6.189 straipsnio 1 dalimi, teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis

⁴³ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 350.

⁴⁴ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 54. [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 50-1632.

jos šalims turi įstatymo galią⁴⁶. Vadinasi, sutarties šalys dėl užmokesčio susitaria laisvai, toks susitarimas tampa privalomas ir jo dydžio įstatymai neriboja.

Pažymėtina, jog daugelyje valstybių susitarimai dėl advokato teikiamų teisinių paslaugų užmokesčio yra sudaromi laisvai. Pavyzdžiui, tiek Estijoje, tiek Latvijoje advokatai su klientais dėl užmokesčio susitaria laisvai ir advokatų honorarų dydžiai nėra kontroliuojami valstybės⁴⁷.

Kita vertus, valstybės įtvirtina tam tikras kontrolės priemones, kurios darytų įtaką užmokesčio nustatymo dydžiui. Teisės doktrinoje išskirti du būdai, kuriais gali būti įgyvendinama advokatų honorarų dydžio kontrolė: 1) nustatant bendrojo pobūdžio kriterijus advokato honoraro dydžio pagrįstumui įvertinti; 2) sudarant tam tikras lenteles ar sąrašus, kur nurodama užmokesčio už konkrečius teisinės pagalbos veiksmus dydis⁴⁸. Papildomai pažymėtina, jog šiuose sąrašuose, remiantis įvairiais kriterijais, mėginama aiškiau nustatyti, kokie honorarai yra pripažintini sąžiningais ir protingais⁴⁹.

Tuo tarpu, Lietuvoje yra nustatyti bendrojo pobūdžio kriterijai, leidžiantys vertinti užmokesčio dydžio pagrįstumą. Tokią išvadą leidžia daryti Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog nustatant advokato užmokesčio už teisinės paslaugas dydį, turi būti atsižvelgta į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes. LAT praktikoje konstatuota, jog esant galiojančiam advokato ir kliento susitarimui dėl teisinių paslaugų teikimo, turėtų būti preziumuojama, jog šalys, nustatydamos apmokėjimo sąlygas, į nurodytus kriterijus atsižvelgė⁵⁰.

Šiame kontekste pažymėtina, jog siekiant ir Lietuvoje tam tikra prasme kontroliuoti advokatų honorarus, dar 1999 m. lapkričio 15 d. Teisingumo ministro įsakymu buvo priimtas teisės norminis aktas⁵¹ „Dėl Rekomendacijų dėl užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio ir apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“. Pagal pirminę idėją, šiomis rekomendacijos turėjo būti vadovaujamosi tais atvejais, kai advokatas su klientu individualia tvarka dėl užmokesčio nebuvo susitarę. Vis dėlto, šis norminis teisės aktas neteko galios 2004 m. balandžio 2 d. teisingumo ministro įsakymų priėmus

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁴⁷ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 118-124.

⁴⁸ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 228.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2019 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Advokatų profesinė bendrija „Magnusson ir partneriai“ v. M. K., Nr. e3K-3-140-469/2019*;

⁵¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 315 „Dėl Rekomendacijų dėl užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio ir apskaičiavimo tvarkos“. *Valstybės žinios*, 1999 m. lapkričio 19 d., Nr. 98-2834.

Rekomendacijos dėl priteistino maksimalaus dydžio. Tad iš esmės, kriterijai, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama nustatant honoraro dydį, liko nustatyti Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 3 dalyje.

Papildomai pažymėtina tai, jog nors Lietuvoje ir nėra griežtai įtvirtintos advokatų honorarų dydžio kontrolės, tačiau kaip vieną advokatų honoraro dydžio kontrolės būdų galima laikyti Rekomendacijas. Vadovaujantis šiuo norminiu aktu, teismas atlygina advokato pagalbai skirtas išlaidas ne didesnes, nei nustatyta Rekomendacijose. V. Nekrošiaus nuomone, Rekomendacijos yra svarbios ir civilinio proceso koncentruotumui užtikrinti dėl tam tikrų priežasčių. Visų pirma, egzistuoja didelė advokatų konkurencija, todėl Rekomendacijos skatina advokatus jomis vadovautis, nes nepagrįstai padidinus teikiamų paslaugų kainą, klientas gali pasirinkti kitą advokatą. Taip pat, Rekomendacijos turi skatinti advokatą baigti bylą pirmame teismo posėdyje, nes proceso šalies patirtos išlaidos priteisiamos ne didesnės, nei nustatyta Rekomendacijose⁵².

Sutiktina, jog Rekomendacijos išties yra tam tikras kontrolės būdas, galintis reguliuoti advokatų honorarų dydžius ir taip apsaugantis pralaimėjusios šalies interesus. Iš kitos pusės, gali iškilti klausimas, ar nustatyti priteistini dydžiai yra teisingi ir pakankami laimėjusios šalies atžvilgiu ir pilnai įgyvendinantys kompensacinę funkciją.

1.4.1. Užmokesčio nustatymo ir apskaičiavimo principai

Kalbant apie patį užmokesčio nustatymo būdą, galima išskirti kelis: 1) valandinis užmokestis; 2) fiksuotas užmokestis už konkrečias paslaugas⁵³. Taip pat teisės doktrinoje yra išskiriami tokie trys advokato atlyginimo apskaičiavimo metodai: 1) nuo bylos baigties nepriklausantis atlyginimas, skaičiuojamas pagal atliktus darbus arba sugaištą laiką; 2) atlyginimas, priklausantis nuo bylos baigties ir ieškinio sumos, skaičiuojamas tam tikru procentu nuo ginčo sumos ir mokamas tik sėkmingos bylos atveju, todėl dar vadinamas sėkmės mokesčiu arba *contingency fee (paqum de quota litis)*; 3) premijinis atlyginimas, kuris gali priklausyti nuo ginčijamos sumos ir sudėtingumo bei nuo advokato sugaišto laiko. Šiuo atveju, advokatas gauna įprastą atlyginimą ir premiją bylos sėkmės atveju⁵⁴.

Galima teigti, jog populiariausias advokato užmokesčio nustatymo būdas, kurį taiko daugelis advokatų kontorų – mokėjimas už sugaištas valandas. Pavyzdžiui, valandinis

⁵² NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 109.

⁵³ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 232.

⁵⁴ GRIGIENĖ, J.; ir ČERKA, P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, 2012, t. 2(9), p. 6.

užmokestis dažniausiai taikomas Anglijoje ir Velse, Estijoje, Suomijoje, Norvegijoje, Lenkijoje, taip pat ir Lietuvoje. Taikant valandinį užmokesčio nustatymo būdą, atsižvelgiama į sutartą įkainį ir advokatu mokama už kiekvieną jo sugaištą darbo valandą. Papildomai pažymėtina tai, jog priklausomai nuo advokato kvalifikacijos ir patirties, advokatų įkainiai gali iš esmės skirtis, dėl tos priežasties, daugumai asmenų advokatų teikiamos teisinės paslaugos gali pasirodyti labai brangios.

Valandinis užmokesčio nustatymo būdas populiarus dėl to, kad sugaišto laiko kriterijus geriausiai atspindi atliktų paslaugų vertę. Jeigu konkretus pavedimas gali būti greitai įgyvendintas, klientui neteks daug mokėti. Vis dėl to, toks užmokesčio skaičiavimo būdas klientui gali pasirodyti per brangus, tad siekdamas taupyti, klientas gali vengti bendradarbiauti su savo advokatu. Papildomai pažymėtina, jog valandinis užmokesčio nustatymo būdas labiausiai kritikuotinas dėl to, kad, kaip manoma, sumažina paskatas operatyviai dirbti ir mažina teikiamų paslaugų veiksmingumą⁵⁵. Kita vertus, doktrinoje teigiama, jog siekiant sėkmingai konkuruoti, kliento gali būti prašoma sumokėti ir už mažiau valandų, nei faktiškai atlikdamas pavedimą sugaišo advokatas⁵⁶. Dėl tos priežasties yra ieškoma alternatyvių užmokesčio nustatymo būdų, kaip, pavyzdžiui, fiksuoto užmokesčio ar sąlyginio susitarimo dėl užmokesčio taikymas.

Nustatant fiksuotą mokestį, honoraro dydis gali būti išreiškiamas koku nors dydžiu, priklausomu nuo procesinių dokumentų, teismo posėdžių skaičiaus, proceso etapo ir pan.⁵⁷. Toks mokestis klientui gali pasirodyti patrauklesnis vien dėl tos priežasties, kad klientas iš anksto žinos, kiek jam teks sumokėti.

Tuo tarpu, sąlyginiai susitarimai daugelyje šalių ribojami. Teigiama, jog kai advokatas turi asmeninį interesą byloje, tai gali pakenkti advokato objektyvumui⁵⁸. Taip pat manoma, jog „sėkmės“ mokestis gali skatinti nesąžiningą advokatų konkurenciją, sudaro grėsmę kilti advokato ir kliento interesų konfliktui, kelia grėsmę advokatų veiklos teisėtumui ir nepriekaištingam elgesiui⁵⁹. Papildomai pažymėtina, jog užsienio autorių literatūroje *pactum de quota litis* vadinami susitarimai, kai mokestis yra nustatomas procentais nuo priteistos sumos (angl., *contingency fee*). Tuo tarpu, susitarimai dėl

⁵⁵ ROSS, W. G. *The Ethics of Hourly Billing by Attorneys*. [interaktyvus]. Rutgers Law Review, 1991, Vol. 44. p. 2-3 [žiūrėta 2020 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <https://heinonline.org/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/rutlr44&div=8&start_page=1&collection=journals&set_as_cursor=7&men_tab=srchresults>.

⁵⁶ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 232.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ O'HARE, J.; and HILL, R. N. *Civil Litigation*. 7th edition. London: FT Law & Tax, 1995, p. 577.

⁵⁹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 239.

„sėkmės” mokesčio (angl., *conditional fee*) apibrėžiami kaip tokie, kai jis mokamas tik bylos sėkmės atveju, galintys įtraukti premiją (angl., „*success*” *fee*)⁶⁰.

Kitame šio darbo poskyryje bus kalbama apie *paqum de quota litis* susitarimo taikymo problematiką Lietuvoje.

1.4.2. *Paqum de quota litis* susitarimo ypatumai

Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog civilinėse bylose, taip pat kai pareiškiamas ieškinyš baudžiamojoje byloje, leidžiama dėl advokato užmokesčio susitarti taip, kad šio užmokesčio dydis priklausytų nuo bylos baigties, jeigu tai neprieštarauja advokatų veiklos principams. Taigi, įstatymo leidėjas įtvirtina šalių galimybę susitarti dėl sąlyginio susitarimo, dar kitaip vadinamo – *paqum de quota litis*.

Pažymėtina, jog LAT praktikoje taip pat pripažįstama, jog „*sėkmės mokestis, kaip honoraro advokatu už jo teisinės paslaugas mokėjimo būdas, yra pripažįstamas Lietuvos teismų praktikoje. Sąlyginiai susitarimai dėl advokato honoraro, priklausančio nuo bylos baigties, nustatymo teikiant teisinę pagalbą sudaro galimybę asmenims gauti teisinę pagalbą įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, kita vertus, advokatams leidžia už teisinę pagalbą gauti atitinkamo dydžio atlygį atsižvelgiant į bylos rezultatą*”⁶¹. Nepaisant to, Lietuvoje šie susitarimai leidžiami ribotai – tik dėl nuo bylos rezultato priklausančio užmokesčio dydžio⁶².

Atkreiptinas dėmesys, jog tokie susitarimai praktikoje vertinami nevieningai. Viena vertus, teigiama, jog *paqum de quota litis* sukuria paskatą pasiekti geriausią įmanomą bylos rezultatą klientui⁶³. Tačiau yra pritariančių ir priešingai nuomonei, jog advokatas, žinodamas, kad jo atlyginimas tiesiogiai priklauso nuo pasiekto rezultato, yra skatinamas imtis visų įmanomų, net ir neteisėtų būdų bei priemonių teigiamam rezultatui pasiekti⁶⁴.

Papildomai pažymėtina, jog siekiant sukurti tokių susitarimų patrauklumą, visų pirma įstatyminiu lygmeniu reikėtų šį institutą tinkamai sureguliuoti. Šiuo atveju, nors

⁶⁰ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 132.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Advokatų profesinė bendrija „Černiauskas ir partneriai” v. UAB „Kamesta”*, Nr. 3K-3-479-313/2016.

⁶² MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 7(109), p. 86.

⁶³ ZANDER, M. *The Government's Plans on legal Aid and Conditional fees*. [interaktyvus]. *The Modern Law Review*, 1998, Vol. 61, No. 4, p. 547. [žiūrėta 2020 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.jstor.org/stable/1097308>>.

⁶⁴ MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 7(109), p. 87.

Advokatūros įstatymas ir įtvirtina tokių susitarimų galimybę, tačiau nenustato jokių taisyklių, kuriomis vadovaujantis, šie susitarimai būtų sudaromi. Manoma, jog būtent šio susitarimo reglamentavimo nepakankamumas sukelia praktines šio instituto taikymo problemas bei formuoja daugybę neigiamų požiūrių į jį⁶⁵. Kaip vienas pagrindinių tokių susitarimų trūkumų yra įvardintas jo dydis⁶⁶. LAT praktikoje taip pat išaiškinta, jog, viena vertus, susitarimas dėl sėkmės mokesčio yra sutarties laisvės principo įgyvendinimas, tačiau, kita vertus, sėkmės mokestis neturėtų būti neprotingai didelis. Advokato užmokestis turi atitikti protingumo standartą⁶⁷. Dėl tos priežasties, R. Simaičio nuomone, reikėtų nustatyti maksimalų „sėkmės“ mokesčio dydį⁶⁸. Galima pritarti tokiam siūlymui, nes nustačius konkretų tokių susitarimų dydį, būtų išvengiama piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis situacijų, nustatant neproporcingai didelį užmokestį.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog vienintelis šio instituto teisėtumo vertinimo kriterijus, jog toks susitarimas turi neprieštarauti advokatų veiklos principams, yra nepakankamas. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pripažintina, kad išskyrus Advokatūros įstatyme įtvirtintą taisyklę, jog šie susitarimai negali prieštarauti advokatų veiklos principams, jokių kitų nuostatų, skirtų tokiems susitarimams reglamentuoti, Lietuvos teisės aktai nenumato⁶⁹. R. Simaitis taip pat atkreipė dėmesį į tai, jog nenurodžius jokių kriterijų, kada *paqum de quota litis* gali būti laikomas teisėtu ir etišku, atsiranda didelė grėsmė peržengti ribą, kai susitarimą dėl sąlyginio advokato užmokesčio klientas ar teismas pradės traktuoti kaip neteisėtą ir neetišką⁷⁰.

Kita praktiniu požiūriu aktuali problema yra CPK 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas priteisti advokato pagalbai apmokėti skirtas išlaidas, jeigu prašymas dėl jų priteisimo ir dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Svarbu akcentuoti tai, jog vadovaujantis tokių susitarimų esme, advokato užmokesčio dydis yra sužinomas tik po bylos baigties, todėl toks reguliavimas sukuria praktinių problemų, susijusių su išlaidų atlygintinumu ir yra nepakankamas bei ribojantis asmens teisę į išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo įgyvendinimą. Pažymėtina, jog teisės doktrina pateikia poziciją, kad būsimąsias išlaidas gali pagrįsti teisinių paslaugų

⁶⁵ MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 7(109), p. 87.

⁶⁶ GRIGIENĖ, J.; ir ČERKA, P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, 2012, t. 2(9), p. 10.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje J. L. v. A. V. K., Nr. 3K-3-642/2013*.

⁶⁸ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 241.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje P. V. v. J. B., Nr. 3K-3-28-421/2016*.

⁷⁰ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 239.

sutartis⁷¹, tačiau ši pozicija kritikuojama, nes atstovavimo sutartis negali būti pakankamas išlaidų dydį patvirtinantis įrodymas⁷².

Ieškant galimų problemos sprendimo būdų, I. Krolienės teigimu, reikėtų įtvirtinti taisyklę, jog tokio susitarimo atveju bylinėjimosi išlaidos būtų priteisiamos atsižvelgiant į faktiškai atliktą advokato darbą teikiant teisinę pagalbą byloje, vadovaujantis Rekomendacijose nustatytais dydžiais. Tokia nuostata turėtų įtakos ir nustatant sąlyginio atlyginimo dydį, t. y. žinodamos, kokio dydžio advokato pagalbos išlaidos gali būti priteistos, sutarties šalys į jas atsižvelgs ir nustatydamos sąlyginio atlyginimo dydį⁷³. Kita vertus, advokatui atitekusį užmokestį būtų galima vertinti kaip šalies nuostolius⁷⁴. Tokiu šalis galėtų inicijuoti naują bylą ir prisiteisti advokatui sumokėtą išlaidų dydį iš kitos šalies. Vis dėlto, tai nebūtų efektyvu ir skatintų papildomą bylinėjimąsi tarp šalių, be to, iškėlus naują bylą, šalys vėl patirtų papildomų atstovavimo išlaidų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, teisinio reguliavimo stoka, neįtvirtinus konkrečių šio instituto kontrolės priemonių bei procesinių kliūčių egzistavimas, ribojant šalių teisę prisiteisti advokato pagalbos išlaidas, daro susitarimus dėl sąlyginio advokato užmokesčio apmokėjimo nepopuliarius.

⁷¹ DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 348.

⁷² MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 7(109), p. 89.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 353.

II. ADVOKATO IŠLAIDŲ ATLYGINIMAS IR TEISMŲ PRAKTIKOJE KYLANČIOS PROBLEMOS

2.1. Pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės

LAT praktikoje išaiškinta, jog sprendžiant dėl išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti atlyginimo priteisimo šaliai, turi būti atsižvelgiama tiek į bendrąsias bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisykles, tiek ir į konkrečios jų rūšies – išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai atlyginti – dydžio nustatymo kriterijus⁷⁵. Dėl tos priežasties, manytina, jog ne tik atlygintų išlaidų dydžių nustatymo kriterijų tinkamas taikymas, tačiau ir tinkamas bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių taikymas lemia teisingą atlygintų išlaidų dydžio nustatymą.

Kiekvienoje instancijoje teismui tenka pareiga paskirstyti bylinėjimosi išlaidas, atsižvelgiant į bylos rezultatus. R. Simaitis, apibendrinamas pasaulio valstybių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisykles, išskyrė keturias pagrindines bylinėjimosi išlaidų paskirstymo proceso šalims taisykles: 1) „pralaimėjęs moka” taisyklė; 2) proporcingumo taisyklė dalinio bylos laimėjimo atveju; 3) atsisakymas paskirstyti šalims jų turėtas išlaidas, nustatant, kad kiekviena šalis turi padengti savo bylinėjimosi išlaidas; 4) įpareigojimas laimėjusią šalį atlyginti pralaimėjusios šalies bylinėjimosi išlaidas arba dalį jų⁷⁶.

Atsižvelgiant į ribotą šio darbo apimtį, šioje dalyje bus analizuojama pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė „pralaimėjęs moka” ir jos taikymo mastas, proporcingumo taisyklės taikymo ypatumai ieškinį patenkinus iš dalies bei procesinės situacijos, kai taikoma priežasties teorija.

2.1.1. „Pralaimėjęs moka” taisyklė

Lietuvoje, kaip ir daugelyje valstybių, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo pareiga kyla tai proceso šaliai, kurios atžvilgiu buvo priimtas nepalankus teismo sprendimas. Atsižvelgiant į tai, teismas, priteisdamas bylinėjimosi išlaidas, vadovaujasi taisykle „pralaimėjęs moka”. Šis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principas reiškia tai, jog

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje I. D. v. T. B., Nr. 3K-3-190-611/2019.

⁷⁶ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 308.

pralaimėjusi bylą šalis turi pareigą atlyginti laimėjusios šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas, įskaitant advokatų honorarus.

Pabrėžtina, jog ne visose valstybėse bylinėjimosi išlaidų paskirstymas siejamas su pralaimėjusios šalies pareiga atlyginti išlaidas. Pavyzdžiui, JAV galioja „amerikietiška taisyklė“ (angl., *The American Rule*) pagal kurią, kiekviena bylos šalis yra atsakinga už savo patirtas išlaidas ir negali laimėjimo atveju prisiteisti jų iš priešingos šalies, nes manoma, jog pats bylinėjimasis nėra savaimė blogas dalykas. Tiesa, doktrinoje aptinkama, šią taisyklę vadinti labiau ne taisykle, o neatlyginimo praktika (angl., *No-indemnity practice*). Tokia terminologija grindžiama tuo, jog tai nėra tikra taisyklė, o labiau įstatymų ir teismų sprendimų sąlygota praktika⁷⁷. Reikia pabrėžti, kad nepaisant gilių šios taisyklės socialinių šaknų, „amerikietiškos taisyklės“ taikymas turi ir išimčių. JAV federaliniu ir valstijų lygmeniu leidžiama prisiteisti advokatams išleistas sumas iš pralaimėjusios šalies žmogaus teisių bylose, kuriose sprendžiamos jautrios šių dienų problemos, tokios kaip lytinė ar rasinė diskriminacija⁷⁸. Taip pat, tais atvejais, kai pralaimėjusi šalis turi atlyginti laimėjusios šalies advokato išlaidas dėl savo nesąžiningo elgesio (angl., *The Bad-Faith Exemption*)⁷⁹.

Išskirtinis požiūris į advokatų išlaidų atlyginimą yra susiklostęs ir Japonijoje, kurioje principas „pralaimėjęs moka“ taikomas tik atlyginant teismo išlaidas, tuo tarpu advokatų honorarai neatlyginami. Tokį reguliavimą sąlygoja manymas, jog nėra teisinga visas išlaidas, įskaitant ir advokato honorarus, perkelti pralaimėjusiai šaliai remiantis tik proceso rezultatais. Be to, Japonijoje advokato atstovavimas nėra privalomas, tai priklauso nuo šalies pasirinkimo, todėl vertinama, jog advokato išlaidos nėra būtinos išlaidos, išskyrus atvejus, kai pareiškiamas nepagrįstas ieškinys ir akivaizdu, jog piktnaudžiaujama teismo sistema. Tokiais atvejais šalis yra įpareigojama atlyginti išlaidas dėl advokato pagalbos, nes pripažįstama, jog advokato išlaidos buvo būtinos, siekiant apsiginti⁸⁰. Taigi, išlaidų advokato pagalbai atlyginimas yra išimtis iš bendrosios taisyklės.

Lietuvoje „pralaimėjęs moka“ taisyklė įtvirtinta CPK 93 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, jog šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų

⁷⁷ MAXEINER J. R. *Cost and Fee Allocation in Civil Procedure*. [interaktyvus]. The American Journal of Comparative Law, 2010, Vol. 58., p. 197. [žiūrėta 2020 vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/ajcl/article/58/suppl_1/195/2683696>.

⁷⁸ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 354.

⁷⁹ JAGER, M. *Reimbursement for Attorney's Fees*. Haga: Eleven international publishing, 2010, p.

⁸⁰ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 195-196. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

mokėjimo į valstybės biudžetą⁸¹. Taip pat šį principą įtvirtina ir CPK 98 straipsnio 1 dalis, kurioje reglamentuojamas išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti atlyginimas. Be to šio principo taikymą atspindi ir LAT praktika⁸², kurioje nurodoma, jog pagrindinis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principas – ginčą byloje pralaimėjusi šalis atlygina laimėjusiai šaliai jos patirtas išlaidas.

Doktrinoje sutinkama teiginių, jog „pralaimėjęs moka” taisyklės taikymo tikslas nėra nubausti pralaimėjusią šalį, todėl kaltės kaip tokios nereikia. Tad vienintelis reikalavimas yra laimėjimo ir pralaimėjo faktų egzistavimas. Šios taisyklės tikslas yra sukurti paprastumą, aiškumą, skaidrumą, efektyvumą ir teisingumą išlaidų atžvilgiu⁸³. R. Simaičio monografijoje taip pat pripažįstama, jog ne visais atvejais įmanoma kalbėti apie kaltus ir nukentėjusius dėl civilinės bylos iškėlimo asmenis, nes tam tikrais atvejais kreipimasis į teismą yra vienintelė galimybė įgyvendinti savo teises net, kai nėra jokio ginčo, pavyzdžiui, nutraukti santuoką abipusiu sutikimu galima tik teismo tvarka ir pan. Be to, pasitaiko atvejų, kai net ir esant šalių ginčui, teismas gali pripažinti, kad dėl kilusių proceso išlaidų kaltos yra abi šalys⁸⁴.

Taigi, sutiktina su tuo, jog „pralaimėjęs moka” taisyklė neturėtų būti laikoma bausme. Ji turėtų būti suvokiama kaip tam tikra bylinėjimosi pasekmė. Pažymėtina, jog kreipdamasis į teismą asmuo įgyvendina savo fundamentalią teisę į gynybą, suvokdamas jog šios teisės įgyvendinimas sukels tam tikrų išlaidų, todėl dar prieš kreipdamasis į teismą turi apsvarstyti ar nėra kitų teisėtų būdų taikiai išspręsti ginčą. Tokį „pralaimėjęs moka” taisyklės teigiamą poveikį pagrindžia ir LAT 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis, kurioje išaiškinta, jog toks bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principas turi ir prevencinį pobūdį, skatinantį asmenis ieškoti ir rinktis alternatyvų ginčo sprendimo būdą⁸⁵.

Atsižvelgiant į tai, jog ne visais atvejais įmanoma nustatyti atsakingą dėl proceso iniciavimo šalį, „pralaimėjęs moka” taisyklė ne visada gali užtikrinti efektyvų ir teisingą bylinėjimosi išlaidų paskirstymą. Šio principo taikymas akivaizdus ir paprastas tose situacijose, kuriose visiškai aišku, kuri šalis laimėjo bylą, o kuri pralaimėjo. Ieškinio patenkinimo atveju, „pralaimėjęs moka” taisyklė taikoma taip, jog visas ieškovo turėtas bylinėjimosi išlaidas (tarp jų ir atstovavimo išlaidas) teismas priteisia iš atsakovo. Tuo

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švytis” ir A. S. v. UAB „Tauragės kurjeris”*, Nr. 3K-3-7-701/2018.

⁸³ JAGER, M. *Reimbursement for Attorney's Fees*. Haga: Eleven international publishing, 2010, p. 5-6.

⁸⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 298-299.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. UAB „Nesė”*, Nr. 3K-3-647-248/2015.

tarpu, teismui ieškinį visiškai atmetus, vadovaujantis „pralaimėjęs moka” taisykle, visos atsakovo patirtos bylinėjimosi išlaidos yra priteisiamos iš ieškovo. Tačiau, reikia pabrėžti, kad tam tikrose situacijose, atsižvelgiant į civilinės bylos baigtį ar proceso šalių elgesį, „pralaimėjęs moka” taisyklės taikymas tampa komplikuoatas. Kaip teigiama doktrinoje, paprastai šios taisyklės modifikacijos yra pateisinamos priežasties principu (angl., *cost-by-cause*), teisingumu arba viršesniu tikslu⁸⁶.

Dėl aukščiau nurodytų priežasčių, vadovaujantis sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, siekiant teisingai paskirsti bylinėjimosi išlaidas, būtina remtis kitais papildomais principais paskirstant išlaidas ir modifikuoti minėtą taisyklę, atsižvelgiant į bylos rezultatus bei proceso šalių elgesį.

2.1.2. Proporcingumo taisyklė

Viena iš „pralaimėjęs moka” taisyklės išimčių yra atvejai, kai teismas atmeta dalį reikalavimų ir patenkina ieškinį tik iš dalies. Tokiose situacijose sudėtinga nustatyti, kuri šalis laimėjo, o kuri pralaimėjo ginčą, nes ieškinį patenkinus iš dalies laikoma, jog toje reikalavimų dalyje laimėjo ieškovas, tačiau kitoje reikalavimų dalyje, kurių teismas nepatenkino, laimėjo atsakovas. Atitinkamai, tokiose situacijose šalių išlaidos atlyginamos vadovaujantis proporcingumo taisykle.

Lietuvoje ši išlaidų paskirstymo taisyklė įtvirtinta CPK 93 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, jog tuo atveju, kai ieškinys patenkintas iš dalies, išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, o atsakovui – proporcingai teismo atmestų ieškinio reikalavimų daliai. Šios taisyklės taikymo pagrindas yra „pralaimėjęs moka” principas, tačiau teismas atsižvelgia į tai, kokia dalimi šalis laimėjo ginčą.

Pažymėtina, jog Civilinės teisenos įstatymo 870 straipsnis draudė teismui paskirstyti išlaidas, vadovaujantis šiuo principu. Esant tokiai proceso baigčiai, teismas turėjo nuspręsti, kuri šalis turi teisę į išlaidų atlyginimą ir kokia apimtimi⁸⁷. Taigi, net ir tokiose situacijose teismas turėjo įvertinti, kuri šalis laimėjo didesne dalimi.

Pastebėtina, jog įvairiose valstybėse šiuo klausimu galioja įvairi praktika. Daugelyje valstybių nėra taikoma ši proporcingumo taisyklė, nes reikalaujama bent minimalios vienos šalies pergalės, kad teismas galėtų paskirstyti išlaidas. Pavyzdžiui, Suomijoje, tuo atveju, kai ieškinys yra patenkintas iš dalies, tačiau tokiu mastu, jog negalima aiškiai nustatyti kuri

⁸⁶ JAGER, M. *Reimbursement for Attorney's Fees*. Haga: Eleven international publishing, 2010, p. 9.

⁸⁷ BUTKYS, Č. *Civilinės teisenos įstatymas*. Su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Kaunas: D. Gutmano knygynas. 1938, p. 486.

šalis pralaimėjo, o kuri laimėjo bylą, kiekviena bylos šalis padengia savo bylinėjimosi išlaidas, įskaitant advokato pagalbos išlaidas⁸⁸. Tad turi būti aiški, nors ir nežymi vienos šalies pergalė. Ispanijoje galioja griežta taisyklė, jog tokiu atveju, kiekviena šalis atsako už savo išlaidas ir jos nėra paskirstomos⁸⁹. Todėl, dar prieš kreipiantis į teismą, šalys turi apvarstyti, kokia tikimybė, kad jų atžvilgiu teismas priims teigiamą sprendimą, nes kitu atveju, šalys neteks galimybės atgauti išlaidų, patirtų advokato pagalbai apmokėti.

Šios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės esmė yra ta, jog paskirstant išlaidas atsižvelgiama į visų patenkintų (atmestų) reikalavimų ir visų pareikštų reikalavimų vertės santykį⁹⁰. Doktrinoje yra pateiktas ir išsamesnis išaiškinimas, jog šaliai priteistinų bylinėjimosi išlaidų dalies dydis gali būti nustatomas jos visas bylinėjimosi išlaidas padauginus iš matematinio patenkintos (atmestos) reikalavimų dalies santykio su visais ieškinyje pateiktais materialiniais teisiniais reikalavimais⁹¹. Tai reiškia, jog išlaidos atlyginamos tik ta dalimi, kuria buvo laimėta.

Tačiau, gali būti situacijų, kai byloje pareiškiamas ir priešinis ieškinys. Tokiu atveju, priteistinų bylinėjimosi išlaidų nustatymui kiekvienos šalies pareikšti ir patenkinti reikalavimai turi būti sumuojami su priešingos šalies pareikštais ir atmestais reikalavimais ir nustatomas šios sumos santykis su visų ieškiniu ir priešieškiniu pareikštų reikalavimų suma. Šį santykį padauginus iš tos šalies turėtų bylinėjimosi išlaidų sumos gaunama šaliai priteistinų išlaidų suma⁹².

Šios taisyklės taikymo problemiškas atsiskleidžia tais atvejais, kai byloje yra pareikšti nevienarūšiai materialiniai teisiniai reikalavimai, nes tokiais atvejais sunku nustatyti matematinę proporciją. Pavyzdžiui, 2005 m. kovo 23 d. LAT nutartyje buvo pareikšti trys reikalavimai, du iš jų neturtiniai. LAT išaiškino, jog *apeliacinės instancijos teismas teisingai pažymėjo, jog buvo patenkintas pagrindinis ieškovo reikalavimas dėl neatitinkančių tikrovės ir ieškovo garbę ir orumą žeminančių duomenų paskleidimo pripažinimas neteisėtu ir iš dalies patenkintas reikalavimas dėl neturtinės žalos atlyginimo. Todėl nesutiktina su argumentais, kad priteisiant bylinėjimosi išlaidas visi ieškovo pareikšti reikalavimai turėjo būti įvertinti vienoda procentine išraiška*⁹³.

⁸⁸ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 127. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 261.

⁹⁰ DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 362.

⁹¹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 313.

⁹² *Ibid.*, p. 314.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2005 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje K. J. v. UAB „Pūkas“ ir VŠĮ „Pūko kūrybinis centras“, Nr. 3K-3-205/2005*.

Atsižvelgiant į tai, kad įstatyme nėra įtvirtinta konkrečių taisyklių kaip turi būti taikoma proporcingumo taisyklė sudėtingesnių ginčų atvejais, tad paskirstant išlaidas, svarbu vertinti šalių pareikštų reikalavimų pobūdį ir vadovautis teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais, be kita ko, atsižvelgti į šalių procesinį elgesį.

2.1.3. Priežasties teorijos taikymas

Atsižvelgiant į civilinio proceso dinamiškumą, ne visada gali būti priimamas sprendimas dėl ginčo esmės. Kaip nurodyta doktrinoje, byla nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės gali baigtis dviem būdais: 1) palikus ieškinį nenagrinėtą; 2) nutraukus bylą⁹⁴. Pavyzdžiui, civiliniame procese galiojantis šalių dispozityvumo principas leidžia ieškovui atsiimti ieškinį, atsisakyti viso ar dalies reikalavimo, sudaryti taikos sutartį ir pan. Visais šiais atvejais nėra priimamas sprendimas dėl ginčo esmės. Kaip tokiu atveju paskirstyti šalių turėtas bylinėjimosi išlaidas?

Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, jog materialinio teisinio pobūdžio ginčo išsprendimo rezultatas lemia procesinio teisinio pobūdžio reikalavimo pagrįstumą, t. y. laimėjusiai šaliai atlyginamos jos turėtos išlaidos, kurių ji turėjo siekdama apginti pažeistą teisę⁹⁵. Tačiau, tais atvejais, kai byla baigiama nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės, materialieji šalių santykiai dažniausiai nėra sureguliuojami, todėl negalima bylinėjimosi išlaidų paskirstyti pagal materialiujų teisinių santykių sureguliovimo rezultata, išskyrus taikos sutarties sudarymo atvejais ir ieškinio atsisakymo dėl to, kad atsakovas geruoju patenkino ieškinio reikalavimus, nes tokiose situacijose įmanoma nustatyti, kas materialiuoju teisiniu atžvilgiu faktiškai laimėjo bylą, o kas pralaimėjo⁹⁶.

Svarbu akcentuoti tai, jog nepaisant to, kad byloje nėra priimtas joks materialinis teisinis rezultatas, tai nepaneigia šalies teisės atgauti patirtas išlaidas dėl civilinės bylos iškėlimo. Tokiais atvejais teismas turi vadovautis priežasties teorija ir nustatyti, kuriai šaliai tenka pareiga atlyginti bylinėjimosi išlaidas. Pažymėtina, jog priežasties teorijos taikymo prielaidos įtvirtintos CPK 93 straipsnio 4 dalyje ir CPK 94 straipsnio 1 dalyje.

Atkreiptinas dėmesys, jog R. Simaitis savo monografijoje teigė, jog bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo ir atlyginimo (paskirstymo) teisinis reguliavimas ir ypač teisinė praktika turėtų labiau atsižvelgti į bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastingumą⁹⁷.

⁹⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 321.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje M. H. v. UAB „Takmaris“, Nr. e3K-3-294-611/2019.

⁹⁶ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 321.

⁹⁷ *Ibid.*

Atsižvelgiant į tai, priežasties teorija įstatyminiu lygmeniu buvo įtvirtinta priėmus 2011 m. birželio 1 d. CPK pakeitimo ir papildymo įstatymą. Pažymėtina, jog CPK įtvirtinta galimybė teismui nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgiant į šalių elgesį, buvo vertinama teigiamai piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis atžvilgiu. V. Valančiaus ir A. Brazdeikio teigimu, teismai neturėtų šių nuostatų praleisti pro akis ir, susidūrę su nesąžiningu elgesiu, turėtų ryžtingai naudotis šiais patobulintais instrumentais⁹⁸. Taigi, minėtų nuostatų įtvirtinimas įstatyminiu lygmeniu suteikia galimybę teismui tiksliau paskirstyti išlaidas, atsižvelgiant į jų susidarymo priežastis.

Remiantis minėtomis įstatymo normomis, LAT 2018 m. vasario 14 d. nutartyje nagrinėjo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą, kai byla buvo nutraukta. Teismas konstatavo, jog *civilinę bylą nutraukus, bylinėjimosi išlaidos paskirstomos remiantis priežasties teorija, lemiamą reikšmę turi ne galutinio teismo sprendimo priėmimas, o procesinis šalių elgesys, įvertinus bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastingumą, šalių apdairumą, rūpestingumą atliekant profesinius veiksmus, taip pat ir ieškinio padavimą ir kt.* Byloje taip pat pripažįstama, jog *ieškinio atsisakymas ir civilinės bylos nutraukimas prilyginamas bylos išsprendimu atsakovo naudai, nes jam neteks atsakyti pagal ieškovo pareikštus reikalavimus*⁹⁹. Tačiau, pabrėžtina, jog toks aiškinimas turi būti taikomas tais atvejais, kai ieškovas atsisako ieškinio dėl jo nepagrįstumo, nes tais atvejais, kai ieškinio atsisakoma dėl to, kad atsakovas jį patenkino, galima pripažinti, jog tokiu atveju byla laimėjo būtent ieškovas, o ieškinio atsisakymą lėmė tai, jog atsakovas ieškinį patenkino ir ieškovui neliko teisinio pagrindo toliau bylinėtis, gaišti teismo ir dalyvaujančių byloje asmenų laiką bei švaistyti lėšas.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į 2015 m. gruodžio 9 d. LAT nutartį, kurioje buvo nagrinėta aukščiau analizuota situacija. Dalies reikalavimo atsisakymą lėmė tai, jog atsakovas jį patenkino, tačiau apeliacinės instancijos teismas, sumažindamas pirmosios instancijos teismo priteistą išlaidų dydį, neatsižvelgė į atsakovo elgesį. LAT nurodė, jog *apeliacinės instancijos teismas, mažindamas priteistas išlaidas, didžiausią dėmesį skyrė vienam iš kriterijų – prašomos priteisti sumos dydžiui. Nors šis kriterijus neabejotinai reikšmingas, tačiau vien jis negali lemti priteistino išlaidų dydžio <...> Didele dalimi*

⁹⁸ VALANČIUS, V.; ir BRAZDEIKIS, A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4), p. 1471.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 14 d. nutartis *civilinėje byloje M. B. v. K. K. ir N. K., Nr. 3K-3-36-313/2018.*

*ieškovės išlaidas advokato pagalbai lėmė atsakovės elgesys*¹⁰⁰. Tai įrodo, kokią reikšmę išlaidų atlyginimui turi tinkamas priežasties teorijos taikymas, nes ne visada pakanka atsižvelgti tik į išlaidų dydį nustatančius kriterijus.

Papildomai pažymėtina ir tai, jog priežasties teorijos taikymas reikšmingas ir tais atvejais, kai byla išsprendžiama iš esmės, tačiau tam tikros situacijos lemia teismo poreikį paskirstyti bylinėjimosi išlaidas nukrypstant nuo bendrųjų paskirstymo taisyklių. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, jog CPK 93 straipsnio 4 dalis nustato išimtį iš bendrosios „pralaimėjęs moka” taisyklės ir suteikia teismui teisę nukrypti nuo šio straipsnio 1,2 ir 3 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgiant į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertinant priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos.

Atkreiptinas dėmesys, jog neretai pasitaiko situacijų, kai sprendžiant klausimą dėl advokato išlaidų atlyginimo, teismai netinkamai taiko minėtą išimtį iš pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės. Pavyzdžiui, LAT 2020 m. kovo 27 d. išnagrino bylą, kurioje žemesnės instancijos teismai, patenkinus ieškovės ieškinį iš dalies, atmetė atsakovės prašymą dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo, vertindami atsakovės elgesį kaip nesąžiningą. Šioje byloje LAT išaiškino, jog *nėra pagrindo daryti išvados, kad ieškovės poreikis, padavus pareiškimą dėl teismo įsakymo išdavimo, pereiti prie bylos nagrinėjimo ginčo teisenos tvarka kilo, o kartu ir šalių bylinėjimosi išlaidos atsirado dėl to, kad atsakovė prieštaravimuose nurodė netikslius duomenis, kadangi atsakovei ieškiniu pareikštas reikalavimas dėl skolos priteisimo buvo paremtas viešo registro duomenimis, patvirtinančiais jos nuosavybės teisę į buto, kuriam buvo tiekama elektros energija, dalį*. Papildomai LAT pažymėjo, jog *netenkinant prašymo dėl laimėjusios bylą šalies turėtų išlaidų advokato teisinei pagalbai apmokėti atlyginimo, teisinę reikšmę turi tos šalies procesinio elgesio kaip nesąžiningo kvalifikavimas ir tokio procesinio elgesio įtaka konkrečių bylinėjimosi išlaidų atsiradimui ar išaugimui*¹⁰¹.

Papildomai pažymėtina, jog prašymas dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti, vadovaujantis CPK 93 straipsnio 4 dalimi, šioje byloje buvo atmestas teismui vadovaujantis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Tačiau, kaip nutartyje pažymėjo LAT, atsižvelgiant į CPK 93 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos teisės normos išimtinį pobūdį, jos taikymo pagrindas gali būti ne bet koks netinkamas procesinis elgesys, bet toks, kuris nekelia abejonių dėl jį atlikusios šalies nesąžiningumo. Teismas, spręsdamas bylinėjimosi

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. UAB „Nesė”, Nr. 3K-3-647-248/2015.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lietuvos energijos tiekimas” v. P. A. ir R. S. A., Nr. e3K-3-83-1075/2020.

išlaidų atlyginimo klausimą jų paskirstymo procedūroje, turi atsižvelgti į piktnaudžiavimo pobūdį, trukmę, pasikartojamumą, poveikį bylos nagrinėjimo operatyvumui ir ekonomiškamui, teisingumo ir protingumo principus bei kitas reikšmingas aplinkybes¹⁰².

Atkreiptinas dėmesys, jog praktikoje pasitaiko ir tokių situacijų, kai taikyti „pralaimėjęs moka“ taisyklės neleidžia bylą laimėjusios šalies procesinis elgesys. Tokiais atvejais teismas gali įpareigoti bylą laimėjusią šalį atlyginti pralaimėjusios šalies bylinėjimosi išlaidas (įskaitant ir patirtas atstovavimo išlaidas) tais atvejais, kai remiantis priešasties teorija nustatoma, jog laimėjusi šalis piktnaudžiavo procesinėmis teisėmis, pareiškė nepagrįstą ieškinį ir pan.

Pavyzdžiui, Vokietijoje ir Austrijoje pareiga atlyginti advokato išlaidas tenka laimėjusiai šaliai, jeigu priešinga šalis nesuteikė motyvų kreiptis į teismą ir nedelsdama pripažįsta ieškinį¹⁰³. Suomijoje nustatyta, jog tuo atveju, kai laimėjusi šalis sąmoningai ar aplaidžiai pareiškė nepagrįstą ieškinį, laimėjusi šalis laikoma atsakinga už išlaidas, kurias patyrė pralaimėjusi bylą šalis, nebent teismas nustato priešastis, dėl kurių šalys turėtų būti atsakingos už savo išlaidas¹⁰⁴.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, tinkamas priešasties teorijos taikymas lemia ir tinkamą atlygintinų išlaidų advokato pagalbai apmokėti dydžio nustatymą. Tam tikrose situacijose išlaidų dydžiui nustatyti neužtenka vadovautis vien išlaidų dydžio nustatymo kriterijais, tačiau būtina atsižvelgti ir į bylos šalių elgesį. Vadovaujantis vien dydžio nustatymo kriterijais, neatsižvelgiant į priešastingumą, gali būti neteisingai paskirstomos išlaidos advokato pagalbai apmokėti.

2.2. Pagrindinių atlygintinų išlaidų advokato pagalbai apmokėti normavimo kriterijų ypatumai

Minėta, jog didelę įtaką žmogaus apsisprendimui kreiptis į teismą turi išlaidų advokatams dydis. Tuo tarpu, manoma, jog galiojanti taisyklė „pralaimėjęs moka“ bei efektyvios advokato išlaidų atlyginimo sistemos užtikrinimas padeda veiksmingiau įgyvendinti kreipimosi į teismą teisę. Todėl natūralu, kad kiekvienam gali kilti tokie klausimai: 1) kokią atstovavimo išlaidų sumą reikės atlyginti bylos pralaimėjimo atveju; 2)

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lietuvos energijos tiekimas“ v. P. A. ir R. S. A., Nr. e3K-3-83-1075/2020.

¹⁰³ JAGER, M. *Reimbursement for Attorney's Fees*. Haga: Eleven international publishing, 2010, p. 9.

¹⁰⁴ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 129. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>.

kokį išlaidų dydį gali priteisti teismas bylos laimėjimo atveju; 3) kokiais kriterijais vadovaujantis nustatomas atlygintinų išlaidų dydis.

Nepaisant to, jog daugelyje valstybių galioja taisyklė, jog pralaimėjusi bylą šalis turi atlyginti laimėjusios šalies bylinėjimosi (įskaitant ir atstovavimo) išlaidas, tačiau nei viena valstybė neatlygina visos faktiškai advokatams sumokėtos pinigų sumos. Doktrinoje pabrėžiama, jog atlygintinų išlaidų normavimas grindžiamas tuo, jog laimėjusi bylą šalis neturėtų gauti iš pralaimėjusios šalies išlaidų, kurias lėmė savo neprotingu ar neapdairiu elgesiu, atlyginimo¹⁰⁵. Doktrinoje išvelgiamas ir kitas teigiamas išlaidų normavimo aspektas, jog normavimas sudaro sąlygas iš anksto prognozuoti priešingos šalies išlaidų advokatui galimos kompensacijos dydį pralaimėjus bylą, taip pat galimybes bent iš dalies neutralizuoti neigiamą objektyviai rinkoje nusistovėjusių didelių advokatų honorarų poveikį teismo prieinamumui¹⁰⁶. Pažymėtina, jog atlygintinų išlaidų normavimas gali būti vertintinas ir kaip tam tikra priemonė galinti kontroliuoti advokatų honoraro dydį, ypač tose valstybėse, kuriose advokatų ir kliento susitarimai dėl užmokesčio yra valstybės neribojami, apskaičiuojami pagal valandinį tarifą.

Dėl aukščiau nurodytų priežasčių, valstybės taiko įvairius būdus, ribojančius pralaimėjusios šalies atsakomybės dydį už laimėjusios šalies advokato išlaidas. Tai lemia, jog valstybėse egzistuoja tam tikras atotrūkis tarp realiai patirtų advokato pagalbos išlaidų dydžio ir teismo atlyginamų išlaidų dydžio. Tačiau, pažymima, jog atotrūkis tarp realiai patirtų ir atlygintinų išlaidų dydžio gali būti kaip priemonė, kuria advokatas gali daryti įtaką kliento elgesiui, pavyzdžiui, vengti nereikalingų brangių užklausų, suformuoti pagrįstą požiūrį į susitaikymą¹⁰⁷.

Kita vertus, svarstytina, ar valstybėse taikomi išlaidų dydžio nustatymo kriterijai kiekvienu konkrečiu atveju yra pakankamai ir dera su „pralaimėjęs moka“ principu. Remiantis doktrinoje išsakyta rekomendacija – atlygintinos išlaidos turėtų būti kiek įmanoma labiau fiksuotos ir prognozuojamos. Tačiau, šis požiūris susiduria su kita problema – kaip sukurti tokią civilinio proceso sistemą, kuri leistų numatyti sąnaudas. Ar išlaidos turėtų skirtis, atsižvelgiant į ginčijamą sumą ar bylos pobūdį? Kuris metodas leidžia tiksliai įvertinti darbo, kurį reikia atlikti, kiekį, už kurį verta mokėti, kartu užtikrinant mažiausią priimtina kainą¹⁰⁸?

¹⁰⁵ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 363.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 80.

¹⁰⁸ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective, Forthcoming*. [interaktyvus]. Oxford Legal Studies Research Paper, 2009, No. 55,

Atkreiptinas dėmesys, jog vienas populiariausių kontinentinės teisės valstybių taikomas atlygintinių išlaidų ribojimo būdas yra oficialių tarifų įtvirtinimas, kuris nustato advokato išlaidų dydį, kurį laimėjusi šalis gali atgauti iš pralaimėjusios šalies, net jeigu advokatas ir klientas buvo susitarę dėl didesnio ar mažesnio užmokesčio. Tokią tarifų sistemą naudoja tokios šalys kaip, pavyzdžiui, Austrija, Belgija, Čekija, Vokietija, Italija. Kitas išlaidų ribojimo normavimo kriterijus, kurį taiko, pavyzdžiui, Ispanija, Brazilija, Meksika – atlygintinių advokato išlaidų dydis priklauso tam tikru procentu nuo patenkintos ieškinio dalies. Trečias kriterijus, kuriuo vadovaujama priteisiant advokato išlaidas, yra tai, jog pralaimėjusi šalis turi atlyginti laimėjusios šalies išlaidas, jeigu jos buvo būtinos ir pagrįstos. Ši kriterijų taiko Islandija, Norvegija, Švedija, Rusija¹⁰⁹. Pripažintina, jog visi aukščiau nurodyti būdai turi tiek privalumų, tiek trūkumų.

Pirmasis kriterijus vertinamas teigiamai, nes padeda prognozuoti galimų išlaidų dydį, todėl pralaimėjusi šalis gali iš anksto numatyti, kokia apimtimi turės kompensuoti advokato išlaidas laimėjusiai šaliai, tai leidžia apsvarstyti visą proceso strategiją, elgtis sąžiningai, nevilkinti proceso trukmės, kad pralaimėjimo atveju finansiniai nuostoliai būtų kuo mažesni.

Kita vertus, tokio normavimo trūkumas grindžiamas tuo, jog tokiuose sąrašuose atlyginimo advokatams už konkrečią teisinę pagalbą dydžiai yra apibendrinti, todėl tokiu principu nustatant atlygintinius dydžius pasigendama lankstumo, o neįvertinus tam tikrais atvejais pasitaikančių išimčių, pagal lenteles apskaičiuotas advokato honoraras gali viršyti protingą sumą arba būti nepagrįstai mažas¹¹⁰.

Pavyzdžiui, Graikijoje oficialius atlygintinių išlaidų dydis pagal nustatytus tarifus yra toks mažas, jog net menkiausiai nepadengia honoraro, kurį klientas sumokėjo advokatui¹¹¹. Vadinas, atotrūkis tarp realiai patirtų išlaidų ir priteistino išlaidų dydžio yra pernelyg didelis ir šiuo atveju „pralaimėjęs moka“ taisyklė nėra efektyviai užtikrinama. Manytina, jog toks reguliavimas lemia nesąžiningumą laimėjusios šalies atžvilgiu, taip pat neužkerta kelio reikšti nesąžiningus ieškinius, žinant, jog nereikės padengti didelės dalies advokato išlaidų. Visgi, pagal naująsias 2011 m. patvirtintas taisykles, oficialus tarifas taikomas tik

p. 22. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą:<
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1511714>.

¹⁰⁹ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 11. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

¹¹⁰ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 364.

¹¹¹ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 12. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

tada, kai nėra susitarimo. Jei tarp advokato ir kliento yra sudarytas rašytinis susitarimas, toks susitarimas nustato dydį, kuris bus priteisiamas, tačiau teismas bet koku atveju vertins jo pagrįstumą¹¹².

Atskiros aptarimo reikalauja ir Vokietijos taikomas modelis. Vokietijoje advokatų užmokesčio dydžiai reglamentuojami įstatyme – *Rechtsanwaltsvergütungsgesetz* (RVG)¹¹³. Šis įstatymas taikomas, tiek nustatant advokato užmokesčio dydį, tiek teismo priteistinių išlaidų dydį. Viena vertus, tokia sistema leidžia bylos šalims iš anksto prognozuoti atlygintinių išlaidų dydį. Kita vertus, Vokietijos taikoma tarifų sistema taip pat sulaukia kritikos dėl to, kad įstatyme nustatyti dydžiai kartais būna nepakankami esant sudėtingoms teisinėms konsultacijoms, tad advokatui ir klientui leidžiama susitarti ir dėl didesnio užmokesčio, tačiau teismas šios papildomos sumos nepriteisia¹¹⁴. Vėlgi, taip yra dėl tos priežasties, kad bet koku atveju priteisiamas išlaidų dydis turi būti protingas, todėl atitinkamai ribojamas.

Atkreiptinas dėmesys, jog išlaidų tarifų sistema gali būti efektyvi ir pakankama tais atvejais, kai atlikto darbo kiekis yra stabilus ir prognozuojamas daugelyje panašių bylų. Pavyzdžiui, Vokietijoje taikomo išlaidų tarifo dydis priklauso nuo ginčijamos pinigų sumos, tačiau pripažįstama, jog ginčijama suma nebūtinai atspindi bylos sudėtingumą, nagrinėjamos bylos svarbą šaliai, taip pat nėra atsižvelgiama į bylos rūšis¹¹⁵. Vis dėlto, pažymima, jog toks normavimo metodas tinka nesudėtingiems ir mažesnės vertės reikalavimams, tačiau jis nėra efektyvus esant sudėtingoms byloms¹¹⁶.

Antras išlaidų normavimo kriterijus buvo įtvirtintas 1964 m. CPK 113 straipsnyje, kuris nustatė, jog šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas dalyvavusio byloje advokato pagalbai apmokėti – iki penkių procentų patenkintos ieškininių reikalavimų dalies, bet ne daugiau kaip nustatytoji taksą¹¹⁷.

¹¹² REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 12. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

¹¹³ *Encyclopedia of International Commercial Litigation*. Germany, p. 6. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>.

¹¹⁴ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 161. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

¹¹⁵ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 94.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964 m. liepos 7 d.

R. Simaičio monografijoje šis normavimo būdas kritikuotinas, nes nėra objektyvių kriterijų, kuriais vadovaujantis, būtų galima tinkamai įvertinti atlygintų išlaidų ir patenkintų reikalavimų proporciją, nes nustatyti 5 procentai patenkintų reikalavimų smulkių ginčų atvejais gali atrodyti pernelyg mažai, o didelių ginčų atvejais – pernelyg daug. R. Simaitis taip pat išskyrė ir tai, jog patenkintos reikalavimų dalies kriterijus netinka neturtiniams ginčams, nes juose negalima nustatyti reikalavimų vertės¹¹⁸.

Atsižvelgiant į tai, valstybės, kurios taiko šį normavimo kriterijų, kiekvienu atveju suteikia teismui teisę vertinti, ar priteistinių išlaidų dydis yra protingas. Pavyzdžiui, Brazilijoje taip pat galioja šis išlaidų normavimo kriterijus. Tikslų priteistiną procentą, kuris gali svyruoti nuo 10-20% turtiniame ginče, nustato teisėjas. Neturtiniame ginče priteistino procento dydis paliekamas spręsti teisėjo diskrecijai. Pažymėtina, jog abiem atvejais, teisėjas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į tokius kriterijus kaip advokato paslaugų teikimo vieta, bylos pobūdis, advokato darbo ir laiko sąnaudos¹¹⁹.

Šiuo kriterijumi vadovaujama ir Ispanijoje, nustatant, jog pralaimėjusi šalis turi atlyginti advokato pagalbos išlaidas ne daugiau kaip 1/3 priteistos sumos. Pažymėtina, jog ši viršutinė riba netaikoma tais atvejais, kai teismas nustato, jog pralaimėjusi šalis elgėsi nesąžiningai. Tokiu atveju, pralaimėjusi šalis laimėjusiai bylą šaliai turi atlyginti visas advokato pagalbos išlaidas¹²⁰. Visgi, doktrinoje pažymima, jog dėl šio normavimo kriterijaus trūkumų, šis kriterijus netaikomas kaip vienintelis¹²¹.

Trečias atlygintinių išlaidų kriterijus teisės doktrinoje vertinamas kaip pats lanksčiausias¹²². Pavyzdžiui, Suomijoje vadovaujama taisykle pralaimėjęs moka, tačiau, pripažintina, jog pralaimėjusi šalis turi būti atsakinga tik už protingą išlaidų dydį. Tad Suomijoje, prieš nustatant pralaimėjusios šalies atsakomybės dydį, laimėjusios šalies išlaidos turi praeiti dviejų dalių testą. Visų pirma, išlaidos, kurias siekiama susigrąžinti turi būti patirtos dėl priemonių, kurios buvo būtinos vedant bylą. Antra, kiekvienos tokios priemonės išlaidų dydis atlyginamas tik iki tam tikros ribos, kuri laikytina protinga. Pavyzdžiui, nebūtų įmanoma prisiteisti didelės sumos už paprastą ir nesudėtingą procesinį dokumentą, net jei tokia priemonė buvo būtina¹²³.

¹¹⁸ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 363.

¹¹⁹ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 92. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>.

¹²⁰ *Ibid.*, p. 260.

¹²¹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 364.

¹²² *Ibid.*, p. 365.

¹²³ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 127. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per

Doktrinoje, šis atlygintinų išlaidų už advokato pagalbą ribojimo būdas yra kritikuotinas dėl trijų priežasčių: pirma, priešingai šaliai atlygintinų išlaidų advokatui dydis tampa beveik neprognozuojamas; antra, jeigu išlaidų advokatams atlyginimo klausimas sprendžiamas pagrindinėje byloje, teismas paprastai nelinkęs išsamiai analizuoti išlaidų pagrįstumo, nes jų atlyginimas laimėjusiai šaliai – antraeilis klausimas; trečia, net normuojant išlaidas po to, kai įsiteisėjo sprendimas dėl bylos esmės, pasigendama aiškumo ir konkretumo¹²⁴. Galiausiai, koks dydis yra laikomas protingas? Manytina, jog šio kriterijaus taikymas suteikia labai plačią diskreciją teismams kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į tam tikrus objektyvius kriterijus, tokius kaip bylos pobūdis, ginčo esmė, advokato darbo sąnaudos, patirtis ir pan., vertinti ar išlaidų dydis atitinka protingumo reikalavimą ar ne.

Pažymėtina ir tai, jog pats teisėjo požiūris į kriterijus gali būti nevienodas, vieni gali būti laikomi svarbūs, o kiti visai nereikšmingi. Šiuo atžvilgiu, nei laimėjusi, nei pralaimėjusi šalis negali prognozuoti kiek bus atlyginta ir kiek reikės atlyginti, tad gali kilti daug teisinių ginčų būtent dėl priteisto dydžio. Gali nutikti taip, jog panašaus pobūdžio ir vertės bylose, šalių išlaidos gali būti vertinamos skirtingai. Manytina, jog tokiais atvejais teismai, vertindami išlaidų dydį, turėtų nurodyti pagrįstas priežastis dėl kurių priteisė konkrečią sumą.

Darytina išvada, jog nei viena iš minėtų normavimo sistemų nėra ideali. Esant tarifų sistemai, šalys gali lengviau prognozuoti išlaidų dydį, tačiau dėl egzistuojančio atotrūkio tarp realiai patirtų ir priteistų išlaidų dydžio, „pralaimėjęs moka“ principas nėra visiškai užtikrinamas. Pripažintina, jog tarifų sistema gali būti taikoma nesudėtingose bylose, tačiau sudėtingose bylose ši išlaidų normavimo sistema neatspindi realiai patirtų išlaidų.

Tuo tarpu, jeigu valstybėse vadovaujamosi tik išlaidų protingumo kriterijumi paskirstant advokato išlaidas, bylos šalys jokiais atvejais neturi galimybės prognozuoti išlaidų dydžio, o tai gali kliūtis kreiptis į teismą bei gali reikšti nesąžiningumą šalių atžvilgiu.

Manytina, jog geriausiai šalių interesus užtikrintų toks reguliavimas, jei būtų įtvirtinti tam tikri tarifai galimo priteistino dydžio, kurie nebūtų pernelyg nutolę nuo tikrųjų advokatų honorarų, tačiau visais atvejais teismas turėtų vertinti ar tos išlaidos buvo būtinos ir protingos, suteikiant tam tikrose situacijose galimybę priteisti ir didesnę, nei nurodytas, dydį.

internetą:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>.

¹²⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 365.

2.2.1. Lietuvoje taikomi atlygintinų išlaidų dydžio nustatymo kriterijai

Lietuvoje atlygintinų išlaidų už advokato pagalbą normavimas yra įtvirtintas CPK 98 straipsnio 2 dalyje. Ši norma pakeitė sovietiniais laikais galiojusią nuostatą, jog už teisinę pagalbą gali būti priteisiama iki 5 procentų patenkintos ieškinio dalies, bet ne daugiau, negu yra nustatyta taksa. Kaip minėta, senoji sistema ne visada užtikrino laimėjusiai šaliai visišką advokato išlaidų atlyginimą. Tuo tarpu naujoji sistema yra liberalesnė, nes dabar tik nurodomi kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant, ar advokato honoraras protingas¹²⁵.

Minėtoje CPK 98 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog šalies išlaidos, susijusios su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas, yra priteisiamos ne didesnės, nei nustatyta Rekomendacijose. Papildomai Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog nustatant užmokesčio dydį, turi būti atsižvelgta į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes¹²⁶. Tuo tarpu Rekomendacijose¹²⁷ įtvirtintas daug platesnis kriterijų sąrašas, nurodant, jog teismas turi atsižvelgti į bylos sudėtingumą, teisinių paslaugų kompleksiskumą, specialių žinių reikalingumą, ankstesnį (pakartotinį) dalyvavimą byloje, būtinybę išvykti į kitą vietovę, negu registruota advokato darbo vieta, ginčo sumos dydį, teisinių paslaugų teikimo pastovumą ir pobūdį, sprendžiamų teisinių klausimų naujumą, šalių elgesį proceso metu, advokato darbo laiko sąnaudas, kitas svarbias aplinkybes.

Pažymėtina, jog doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl kriterijų, į kuriuos teismas turėtų atsižvelgti, priteisdamas advokato užmokesį. Viena vertus, teigiama, jog CPK 98 straipsnio 2 dalyje nurodyti objektyvūs kriterijai, į kuriuos turi atsižvelgti teismas priteisdamas laimėjusios šalies advokato išlaidas, todėl subjektyvūs kriterijai, tokie kaip advokato kvalifikacija, aptariamoms normoms prasme neturi reikšmės nustatant atlygintinų išlaidų dydį. Toks aiškinimas remiasi tuo, jog Advokatūros įstatymas nustato kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama klientui tariantis su advokatu dėl užmokesčio, o CPK 98 straipsnyje vadovaujantis bylinėjimosi išlaidų ribojimo principu yra įtvirtinti kriterijai, į

¹²⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 355.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 50-1632.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. *TAR*, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

kuriuos turi atsižvelgti teismas, paskirstydamas bylinėjimosi išlaidų mokėjimo našta šalims¹²⁸.

Tuo tarpu, R. Simaičio monografijoje dėl aiškumo stokos kritikuojama CPK tiesiogiai nurodyta išlaidų advokato pagalbai atlyginimo normavimo sistema. R. Simaičio nuomone, abejotina, kad atlygintinų išlaidų dydis turėtų būti nustatomas atsižvelgiant vien į bylos sudėtingumą ir advokato darbo laiko sąnaudas, nes tokie reikšmingi kriterijai kaip advokato kvalifikacija, ginčijamų sumų dydis, šalies, samdžiusios advokatą, ir priešingos šalies turtinė padėtis neturėtų būti nepagrįstai nuvertinami. Todėl CPK nurodytas būtinumas vadovautis Rekomendacijomis, tačiau galėjimas atsižvelgti tik į bylos sudėtingumą ir advokato darbo laiko sąlygas, sudaro vidinį įstatymo prieštaravimą, atitinkamai CPK 98 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti plečiamai, t. y. pagal Rekomendacijas ir Advokatūros įstatymą¹²⁹.

Atsižvelgtina ir į tai, jog pačiose Rekomendacijose įtvirtintų kriterijų sąrašas nėra baigtinis, nes 2.10 punktas nustato, jog ir kitos svarbios aplinkybės yra reikšmingos, nustatant priteistino užmokesčio už teikiamas teisines paslaugas dydį. Todėl, manytina, jog nėra priežasčių, dėl kurių būtų galima drausti nustatant priteistinų išlaidų dydį atsižvelgti ir į advokato kvalifikaciją bei samdžiusios advokatą šalies bei priešingos šalies turtinę padėtį kaip papildomus kriterijus. Papildomai pažymėtina, jog teismai, vertindami išlaidų dydį, neturėtų pamiršti ir bendrųjų protingumo, sąžiningumo, teisingumo teisės principų.

Be jau minėtų kriterijų vertinimo, teismai turi vadovautis CPK 98 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog negali būti priteisiamos didesnės išlaidos, nei nustatyta Rekomendacijose. Taigi, nors Rekomendacijos yra labiau orientacinio pobūdžio teisės norminis aktas, tačiau įstatymų leidėjas įtvirtino besąlygišką draudimą nuo jų nukrypti priteisiant didesnes išlaidas.

Pažymėtina, jog 2015 m. kovo 20 d. teisingumo ministro įsakymu įsigaliojusi nauja Rekomendacijų redakcija įtvirtino tam tikrus pokyčius. Visų pirma, nauja Rekomendacijų redakcija pakeitė iki tol galiojusią užmokesčio skaičiavimo tvarką. Iki 2015 m. kovo 20 d. rekomenduojami maksimalūs priteistini dydžiai buvo apskaičiuojami taikant Rekomendacijose įtvirtintus koeficientus, kurių pagrindu buvo imama Vyriausybės tvirtinama minimali alga. Tuo tarpu, remiantis 2015 m. kovo 20 d. Rekomendacijų redakcijos 7 punktu, buvo atsisakyta minimalios algos kaip užmokesčio apskaičiavimo

¹²⁸ DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 343.

¹²⁹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 366-367.

pagrindo, imant Lietuvos statistikos departamento skelbiamą užpraėjusio ketvirčio vidutinį mėnesinį bruto darbo užmokestį šalies ūkyje (be individualių įmonių).

Darbo autorės nuomone, padidintas rekomenduojamas priteisti užmokestis už advokato suteiktą teisinę pagalbą, atveria galimybes laimėjusiai šaliai prisiteisti didesnes atstovavimo išlaidas. Papildomai pažymėtina, jog bylos šalys dažniausiai patiria didesnes išlaidas advokato pagalbai apmokėti, nei nustatyti maksimalūs dydžiai. Vis dėlto, šie rekomendaciniai įkainiai vis tiek išlieka daug mažesni už įkainius, taikomus rinkoje, ypačiai tarp verslo advokatų kontorų. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog „pralaimėjęs moka“ principas nėra pilnai įgyvendinamas ir Lietuvoje.

Nauja redakcija taip pat išplėtė advokatų ir advokatų padėjėjų teikiamų paslaugų sąrašą, kurias taip pat įvertino atitinkama koeficientais. Naujosios Rekomendacijų Redakcijos 8.19 punktas nustato rekomenduojamą priteisti už vieną teisinių konsultacijų, atstovavimo teisme, pasirengimo teismo ar parengiamajam posėdžiui valandą, dalyvavimo derybose dėl taikos sutarties sudarymo valandą ar asmens atstovavimo ikiteisminėse ginčų sprendimo institucijose, jeigu tas pats ginčas vėliau tapo teisiniu, valandą, taip pat kitų teisinių paslaugų, nenurodytų, šių rekomendacijų 8.1-8.19 punktuose, teikimo valandą.

Tad akivaizdu, jog nauja Rekomendacijų redakcija išplėtė teikiamų paslaugų sąrašą, už kurias laimėjusi šalis gali gauti išlaidų atlyginimą. Šiame kontekste pažymėtina, jog valandinį atstovavimo teisme įkainį kritikavo R. Simaitis, nes valandinių įkainių sistemos taikymas daro kompensacijas mažiau apibrėžtas ir mažiau prognozuojamas bei lemia bylinėjimosi brangimą. Be to, didesnių advokatų kontorų valandiniai įkainiai yra gerokai didesni, bet tai neturėtų būti rodiklis, lemiantis išlaidų advokatams atlyginimo ribojimų apimtį, nes esminis šių ribojimų aspektas – užtikrinti teisę į teismą neturtingiems asmenims¹³⁰. R. Simaičio nuomone, aptariamą problemą išspręstų fiksuota advokatui už bylos vedimą išmokėto honoraro kompensacija, nepriklausanti nuo proceso trukmės. Atsižvelgiant į naujoje Rekomendacijų redakcijoje įtvirtintus pokyčius, į kritiką ir siūlymus, pateiktus doktrinoje, atsižvelgta nebuvo.

Trečias akcentuotinas momentas yra tai, jog Rekomendacijose neliko 11 punkto, suteikiančio teismui teisę, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes ir vadovaujantis protingumo, teisingumo, sąžiningumo kriterijais, išimtiniais atvejais nukrypti nuo Rekomendacijose nustatytų maksimalių dydžių, pavyzdžiui, sudėtingų, didelės vertės bylų atvejais. Doktrinoje tokios teisės teismui suteikimas buvo vertinamas palankiai, nes išlaidų advokato pagalbai atlyginimo sistemai suteikė lankstumo, kompensacijos dydžio

¹³⁰ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 368.

apskaičiavimo mechanizmui paprastumo¹³¹. Taigi, šios nuostatos pašalinimas vertinamas neigiamai, nes remiantis CPK, draudimas viršyti Rekomendacijose nustatytus dydžius tampa besąlygiškas.

Pastebėtina, jog iki 2015 m. kovo 20 d. Rekomendacijos redakcijos priėmimo, teismai buvo linkę vadovautis Rekomendacijų 11 punktu. Pavyzdžiui, LAT 2011 m. kovo 15 d. nutartyje konstatavo, jog *tokie atsakovo patirtų išlaidų dydžiai viršija Rekomendacijose įtvirtintus maksimalius dydžius, tačiau skundžiamoje nutartyje apeliacinės instancijos teismas nurodė konkrečias priežastis (bylos sudėtingumas ir apimtis, pateiktų procesinių dokumentų ir įvykusių teismo posėdžių skaičius, ieškinio dalyko keitimai, abi šalys – juridiniai asmenys, dirbantys statybų versle), kurios teikė pagrindą spręsti, jog šių išlaidų dydis neprieštarauja protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principams, CPK 88, 98 straipsnių bei Rekomendacijų nuostatomis*¹³².

Papildomai pažymėtina, jog ir po minėto Rekomendacijų punkto panaikinimo, LAT 2018 m. vasario 14 d. nutartyje išaiškino, jog Rekomendacijų 2 punkte nurodyti kriterijai, esant tam tikroms konkrečioms kiekvienos bylos aplinkybėms, taip pat atsižvelgiant į joje teikiamų teisinių paslaugų apimtį ir pobūdį, gali sudaryti pagrindą priteisti tiek didesnę, negu Rekomendacijose nurodytą maksimalų bylinejimosi išlaidų dydį, tiek mažesnę šių išlaidų dydį, net jeigu jis ir nesiekia maksimalaus Rekomendacijose nurodyto dydžio¹³³.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, nėra aišku, dėl kokių priežasčių buvo atsisakyta Rekomendacijų 11 punkto, jeigu kasacinio teismo praktika toliau plėtojama taip, jog esant tam tikroms aplinkybėms, teismas gali nukrypti nuo Rekomendacijų ir priteisti didesnę užmokestį. Taigi, šiai dienai egzistuoja tam tikras neaiškumas, nes nei CPK 98 straipsnis, nei Rekomendacijos nenustato galimybės nukrypti nuo Rekomendacijų, tuo tarpu LAT plėtojama praktika išplėčia teismo diskreciją.

Svarbu pažymėti ir tai, jog 11 punktas į Rekomendacijas buvo įtrauktas atsižvelgiant į teisės teorijoje trūkumus, jog CPK nenumačius galimybių nukrypti nuo Rekomendacijų, gali būti prarasta proga veiksmingai pašalinti sprendžiant konkrečią bylą paaiškėjusius Rekomendacijų trūkumus¹³⁴.

Papildomai pažymėtina, jog teisės nukrypti nuo rekomenduojamų dydžių įtvirtinimas leido lanksčiau vertinti priteistinių išlaidų dydį ir tam tikrais atvejais atsižvelgti į realiai

¹³¹ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 367.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „AR10“, Nr. 3K-3-115/2011.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje M. B. v. K. K. ir N. K., Nr. 3K-3-36-313/2018.

¹³⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 367.

patiriamas advokato paslaugų kainas. Žvelgiant iš kitos pusės, Rekomendacijų 11 punktą buvo vertinamas teigiamai ir piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis atžvilgiu. V. Valančiaus ir A. Brazdeikio nuomone, minėta nuostata leido teismui, sprendžiant advokatų išlaidų atlyginimo klausimą, atsižvelgti į tai, ar procese buvo elgiamasi tinkamai, ar nebuvo piktnaudžiaujama, taip pat nustatyti teisingą atlyginimo sumą¹³⁵.

Iš aukščiau pateiktos analizės galima daryti išvadą, jog Lietuvoje, vertinant atlygintiną advokato pagalbą apmokėti išlaidų dydį, tarpusavyje derinami maksimalių rekomenduojamų įkainių ir „išlaidų protingumo“ kriterijai. Darbo autorės nuomone, tokia atlygintinų išlaidų normavimo sistema leidžia prognozuoti atlygintinų išlaidų dydį, preziumuojant, jog advokatai, nustatydami honoraro dydį, tam tikra prasme atsižvelgia į Rekomendacijas. Kita vertus, žvelgiant iš bylų laimėjusios šalies perspektyvos, tokia atlygintinų išlaidų sistema, ypač sprendžiant sudėtingus teisinius ginčus, nėra pakankama. Tokią išvadą sustiprina ir tai, jog neįtvirtinta galimybė tam tikrais atvejais nukrypti nuo maksimalių dydžių.

2.2.2. Teismo teisė mažinti neprotingai dideles išlaidas

Teisės doktrinoje pripažintina, jog byla laimėjusi šalis turi teisę reikalauti priteisti visas turėtas išlaidas. Nepaisant to, teismas gali sumažinti užmokesčio už advokato teikiamą teisinę pagalbą dydį, jeigu atsižvelgiant į bylos aplinkybes, šis yra neprotingai didelis¹³⁶. Tai reiškia, jog Rekomendacijomis reikėtų vadovautis mažinant neprotingai didelių išlaidų priteisimą¹³⁷. Papildomai pažymėtina, jog vertinant prašomų priteisti išlaidų atitikimą pagrįstumo reikalavimui, teismas turi atsižvelgti į visumą objektyvių kriterijų, nurodytų Rekomendacijų 2 punkte bei CPK 98 straipsnyje. Tai reiškia, jog teismas neturėtų mažinti akivaizdžiai protingų išlaidų. R. Simaičio monografijoje teigiama, jog teismui nederėtų būti „griežtam buhalteriu“ ir kiekvienu atveju tiksliai skaičiuoti, kokią pagal Rekomendacijas maksimalią laimėjusiai šaliai galima priteisti kompensaciją. Galiojant dispozityvumo ir rungimosi principams, teismas savo iniciatyva turėtų reaguoti tik į akivaizdžius prieštaravimus Rekomendacijoms¹³⁸.

¹³⁵ VALANČIUS, V.; ir BRAZDEIKIS, A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4), p. 1472.

¹³⁶ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 356.

¹³⁷ VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos, Vilnius: Justitia, 2004, p. 247.

¹³⁸ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 368.

Teismų praktikoje taip pat išaiškinta, jog tam tikrais atvejais teismui suteikiama teisė mažinti prašomą priteisti advokato išlaidų dydį, net ir tais atvejais, kai jis neviršija rekomenduotino. Štai LAT 2008 m. spalio 8 d. nutartyje, vertindamas patirtų išlaidų atitikimą pagrįstumo kriterijui, išaiškino, jog nepaisant to, kad užmokesčio už advokato teikiamą teisinę pagalbą pirmosios instancijos teisme dydis neviršija rekomenduotino, bet vien tai nesuteikia teisės priteisti faktiškai turėtas išlaidas advokato pagalbai apmokėti¹³⁹.

Papildomai pažymėtina, jog 2018 m. vasario 14 d. nutartyje LAT pateikė išaiškinimą, jog Rekomendacijų 2 punkte nurodyti kriterijai, esant tam tikroms konkrečioms kiekvienos bylos aplinkybėms, taip pat atsižvelgiant į joje teikiamų teisinių paslaugų apimtį ir pobūdį, gali sudaryti pagrindą priteisti ne tik didesnę, negu Rekomendacijose nurodytą maksimalų bylinėjimosi išlaidų dydį, bet ir mažesnę šių išlaidų dydį, net jeigu jis ir nesiekia maksimalaus Rekomendacijose nurodyto dydžio¹⁴⁰. Kita vertus, LAT 2015 m. gruodžio 9 d. nutartyje teismas pabrėžė, jog taikant šiuos kriterijus reikėtų vadovautis jų visuma ir nesant pakankamo pagrindo neišskirti kaip reikšmingų vieno ar keleto iš jų. Reikia įvertinti kurie kriterijai gali būti pagrindu padidinti, o kurie sumažinti priteisiamas išlaidas¹⁴¹.

Tai, kad teismai yra linkę mažinti ne tik neprotingai dideles išlaidas neatsižvelgdami į visus reikšmingus bylinėjimosi išlaidų atlyginimo kriterijus, atspindi ir 2019 m. gegužės 23 d. priimtoje LAT nutartyje nagrinėta situacija. Šioje byloje advokato išlaidų paskirstymas turėjo būti sprendžiamas taikant CPK 93 straipsnio 4 dalį, 94 straipsnio 1 dalį bei 98 straipsnio 2 dalį.

Trumpai aptariant sprendimo esmę, *atsakovė buvo patraukta į bylą nesant tam materialinio teisinio pagrindo ir po kelių posėdžių buvo nutarta nelaikyti jos atsakove. Pripažinus, jog tokia situacija reiškia bylos dalies išsprendimą atsakovės naudai, atlyginant bylinėjimosi išlaidas, turėjo būti atsižvelgiama į šalių procesinio elgesio tinkamumą bei priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos, taip pat į bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas*¹⁴².

Šioje nutartyje LAT išaiškino, jog „*nors teisme išspręstas klausimas yra gana nesudėtingas, reikia atsižvelgti į tai, kad prašomos priteisti išlaidos advokato padėjėjo pagalbai pirmosios instancijos teisme yra šešis kartus mažesnės už Rekomendacijų*

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje G. S. v. K. M., Nr. 3K-3-533-/2008.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje M. B. v. K. K. ir N. K., Nr. 3K-3-36-313/2018.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. UAB „Nesė“, Nr. 3K-3-647-248/2015.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje I. D. v. T. B., Nr. 3K-3-190-611/2019.

nustatytus maksimalius dydžius, todėl apeliacinės instancijos teismo nurodytas kriterijus (atsakovės pozicija, grindžiama jos, kaip atsakovės netinkamumu bei faktiniu ieškinio jai atsisakymas) nelaikytinas pakankamu pagrindu šių išlaidų atlygintiną dydį dar labiau sumažinti. Be to apeliacinės instancijos teismas nuo 423,50 Eur iki 30 Eur sumažino atsakovės prašytą priteisti išlaidų advokato pagalbai surašant apeliacinį skundą atlyginimą, remdamasis tik vienu kriterijumi – ginčijamos sumos dydžiu. LAT prabrėžė, jog neabejotinai šis kriterijus reikšmingas, tačiau vien jis negali lemti priteistino išlaidų atlyginimo dydžio. Atsakovės prašomos priteisti išlaidos, patirtos apeliacinės instancijos teisme, yra tris kartus mažesnės, nei nurodyta Rekomendacijose, todėl apeliacinės instancijos teismas sumažino priteistinas išlaidas iki neadekvataus dydžio”¹⁴³.

Tad akivaizdu, jog dėl neišsamiai įvertintų aplinkybių bei atmestinais taikytų advokato išlaidų dydžio nustatymo kriterijų, nepagrįstai sumažinant ir taip pakankamai nedideles išlaidas, apeliacinės instancijos teisme buvo paneigta kasatorės teisė į išlaidų atlyginimą. Tai rodo, jog teismai ne visada linkę mažinti tik neprotingai dideles išlaidas, tad kyla klausimas, ar tokiu atveju užtikrinamas bendrojo – „pralaimėjęs moka” – principo įgyvendinimas. Bet to, ši situacija atskleidžia, kokią didelę reikšmę išlaidų advokato pagalbai dydžio nustatymui turi tinkamas priežasties teorijos taikymas.

Kita situacija, susijusi su advokato užmokesčio dydžio nustatymo kriterijų vertinimu buvo nagrinėjama Lietuvos Apeliacinio teismo 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartyje. Šioje nutartyje, atvirksčiai, nei prieš tai aptartoje, buvo sprendžiamas klausimas, jog pirmosios instancijos teismas ne pakankamai išsamiai analizuodamas išlaidų dydžio nustatymo kriterijus priteisė didesnę, nei Rekomendacijose įtvirtintą maksimalų advokato išlaidų dydį, nepagrįsdamas tokio būtinumo. Teismas neanalizavo ir nedetalizavo, kokios konkrečiai išlaidos už kokius procesinius dokumentus buvo patirtos. Lietuvos Apeliacinis teismas be kita ko išaiškino, jog „teismas turi analizuoti ir nurodyti konkrečius priteisiamus dydžius ir savo išvadas motyvuoti, taip pat vertinti atlygintinų išlaidų pagrįstumą ir neleisti atlyginti pernelyg didelių išlaidų. Šiuo atveju pirmosios instancijos teismas netyrė ir nevertino aplinkybių, kokias išlaidas ieškovė patyrė ir kada atsiskaitė su advokatu; koks pagal atitinkamų metų ketvirtį priteistinoms teisinės pagalbos išlaidoms apskaičiuoti taikomas maksimalus advokatui priteistinas dydis pagal rekomendacijas”¹⁴⁴.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje I. D. v. T. B., Nr. 3K-3-190-611/2019.

¹⁴⁴ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lukšių pieninė” v. AB „Pieno žvaigždės”, Nr. e2A-228-798-/2019.

Šioje nutartyje Lietuvos Apeliacinis teismas pateikė išsamią suteiktų paslaugų, jų išlaidų dydžių bei pateiktų įrodymų analizę ir kiek sumažino priteistiną išlaidų dydį, be kita ko atsižvelgdamas į bendruosius sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog teismai, priteisdami išlaidas advokato pagalbai apmokėti, nevienodai vadovaujasi išlaidų dydžio nustatymo kriterijais ir neretai nevertina jų visumos. Atkreiptinas dėmesys, jog doktrinoje buvo pateikta siūlymų kaip išvengti didelio vertinimo kriterijų nevienodumo. Buvo siūloma parengti metodiką, kuri leistų apskaičiuoti, kiek vidutiniškai laiko reikia sugaišti atitinkamam procesiniam veiksmui atlikti. Tai leistų išvengti neprotingų sąnaudų apskaičiavimo disproporcijų skirtingų regionų, instancijų teismuose¹⁴⁵. Vis dėlto, manytina, jog dėl kiekvienos bylos individualumo, tokios metodikos parengimas nepadėtų išspręsti visų kylančių problemų.

Be to, akivaizdu, jog priteistinių išlaidų dydžiui nustatyti, neretai svarbu atitinkamus kriterijus vertinti greta priežasčių, kurios lėmė išlaidų atsiradimą. Tai lemia, jog dažnu atveju priteistinių išlaidų dydžiui įvertinti nepakanka atsižvelgti vien į CPK 98 straipsnio 1 dalyje bei Rekomendacijų 2 punkte įtvirtintus kriterijus.

2.3. Išlaidų atlyginimo procedūra

Kiekvienos instancijos teisme baigiant nagrinėti bylą iš esmės teismas pagal bylos šalių pateiktus prašymus sprendžia patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimą. Taigi, būtent laimėjusi bylą šalis turi pateikti prašymą dėl išlaidų advokato pagalbai atlyginimo, nes teismas *ex officio* šio klausimo nesprendžia. Toks aiškinimas grindžiamas tuo, jog šalies turėtų išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimas tenkina išimtinai šios šalies privatų interesą¹⁴⁶. Kitaip ir negalėtų būti, nes būtent šalis turi pateikti išlaidų dydį patvirtinančius dokumentus, o teismas, remdamasis pateiktais įrodymais, nustato galutinį priteistiną išlaidų dydį.

Viena iš sąlygų atlyginti advokato pagalbos išlaidas yra ta, jog šalis, siekianti tokių išlaidų priteisimo, vadovaujantis CPK 98 straipsnio 1 dalimi, prašymą dėl išlaidų atlyginimo turi pateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. CPK 98 straipsnio 1 dalis imperatyviai nustato, jog advokato pagalbos išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas dėl jų priteisimo bei išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Tai reiškia, jog bylinėjimosi išlaidų klausimas turi būti

¹⁴⁵ DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 333-334.

¹⁴⁶ SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. *Teisė*, 2002, t. 45, p. 120.

išsprendžiamas toje pačioje byloje. Toks reglamentavimas grindžiamas tuo, jog reikalavimas priteisti atstovavimo išlaidas yra procesinio teisinio pobūdžio, o ne materialinio teisinio pobūdžio. Tą patvirtina ir 2013 m. balandžio 19 d. LAT nutartis, kurioje teigiama, jog teisiniai santykiai dėl atstovavimo išlaidų atlyginimo nėra savarankiški materialiniai teisiniai santykiai, o procesinių bylos, kurioje išlaidos patirtos, santykių tąsa, todėl negali būti atskiros bylos nagrinėjimo dalykas¹⁴⁷. Byloje patirtos atstovavimo išlaidos yra susijusios išimtinai tik su konkrečia nagrinėjama byla, todėl ir išlaidų atlyginimo klausimas turi būti išsprendžiamas joje. Kita vertus, toks aiškinimas sukelia problemų pagrindžiant jau minėtą teiginį, kad susitarimo dėl „sėkmės“ mokesčio atveju, advokatui atitekusį užmokestį būtų galima vertinti kaip šalies nuostolius, inicijuojant naują bylą.

Viena vertus, toks reglamentavimas vertinamas teigiamai, nes yra reikšmingas koncentruotumo principo įgyvendinimui, skatinantis bylos šalis įrodymus pateikti laiku, išlaidų atlyginimo klausimą išsprendžiant toje pačioje nagrinėjamoje byloje, neiškeliant naujos bylos, kurioje neišvengiamai šalys patirtų papildomų atstovavimo išlaidų. Tokį aiškinimą pagrindžia ir 2010 m. spalio 21 d. LAT nutartis, kurioje teigiama, jog tokį reglamentavimą galima paaiškinti įstatymo leidėjo siekiu tikrinti proceso operatyvumą ir koncentruotumą bei pašalinti galimybę piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis¹⁴⁸.

Kita vertus, besąlygiškas draudimo priteisti išlaidas advokato pagalbai apmokėti taikymas, nepagrįstai apribotą bylą laimėjusios šalies teisę į advokato išlaidų atlyginimą. Dėl šios priežasties, kitame šio darbo poskyryje bus analizuojama minėtos įstatymo normos problematika.

2.3.1. Draudimo atlyginti išlaidas, nepateikus prašymo bei išlaidų dydį patvirtinančių įrodymų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, problematika

Visų pirma, reikėtų akcentuoti, jog minėtas įstatymo normoje įtvirtintas draudimas nėra absoliutus, nes CPK 277 straipsnis numato galimybę priimti papildomą sprendimą, jeigu teismas neišsprendė bylinėjimosi išlaidų klausimo. Atitinkamai, kasacinio teismo formuojamoje praktikoje išaiškinta, jog nustačius reikšmingas aplinkybes, įrodančias, kad asmuo neturėjo galimybės pateikti prašymo dėl atstovavimo išlaidų iki bylos išnagrinėjimo

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje I. B. v. 214-oji butų savininkų bendrija, Nr. 3K-3-232/2013.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Siemens Osakeyhtio v. UAB „Urbico“, Nr. 3K-3-408/2010.

iš esmės pabaigos, CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatyti ribojimai gali būti netaikomi¹⁴⁹. Atsižvelgiant į tai, minėtos normos problematika susijusi su papildomo sprendimo instituto taikymu praktikoje priteisiant išlaidas advokato pagalbai apmokėti bei su tuo, ar pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį gali būti priteisiamos tik faktiškai patirtos ar ir būsimos išlaidos.

Atkreiptinas dėmesys, jog neretai žemesnės instancijos teismai formaliai vertindami 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtiną ribojimą bei papildomo sprendimo instituto taikymą, netenkina prašymų priimti papildomą sprendimą, jeigu prašymas dėl išlaidų ir jų dydį pagrindžiantys įrodymai nebuvo pateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Manytina, jog tokiam vertinimui daro įtaką kasacinio teismo praktikoje pateiktas išaiškinimas, jog vadovaujantis CPK 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu ribojimu, prašymą dėl išlaidų atlyginimo ir atitinkamus įrodymus šalys gali pateikti bet kuriuo proceso metu, iš karto dėl visų išlaidų ar dalimis, svarbu, kad kiekvienoje instancijoje tai būtų padaryta iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Taip pat sisteminiis CPK 277 straipsnio ir CPK 98 straipsnio 1 dalies aiškinimas, jog papildomas sprendimas dėl bylinėjimosi išlaidų neabejotinai turi būti priimtas tais atvejais, kai prašymas dėl jų priteisimo ir dydį patvirtinantys įrodymai buvo pateikti iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, tačiau teismas šio reikalavimo neišsprendė¹⁵⁰. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog tuo atveju, kai prašymas ar įrodymai nebuvo pateikti, tai neatitinka papildomo sprendimo priėmimo pagrindų.

Sutiktina, jog vien toks formalus minėtų normų aiškinimas nepagrįstai apribotų asmens teisę prisiteisti išlaidas advokato pagalbai apmokėti, dėl tos priežasties kasacinio teismo praktikoje formuojama ir neformali minėtų normų aiškinimo taisyklė. 2016 vasario 3 d. LAT nutartyje išaiškinta, jog *CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas ir taikomas taip, kad būtų paneigta asmens, kurio naudai priimtas sprendimas, teisė gauti jo patirtų bylinėjimosi išlaidų, be kita ko, išlaidų advokato pagalbai, atlyginimą. Priešingu atveju būtų pažeisti bendrieji teisingumo ir protingumo principai bei CPK 2 straipsnyje įtvirtintas civilinio proceso tikslas ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ir saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus. Dėl to CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad advokato ar advokato padėjėjo pagalbos išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas jas priteisti ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, gali būti netaikomas, nustačius reikšmingas aplinkybes, įrodančias, kad asmuo neturėjo galimybės*

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje I. B. v. 214-oji butų savininkų bendrija, Nr. 3K-3-232/2013.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sisneta“ v. R. Z., P. A. ir UAB „IT Gama“, Nr. 3K-3-35-248/2016.

*pateikti prašymo dėl atstovavimo išlaidų ir jų dydį pagrindžiančių įrodymų iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos*¹⁵¹.

Atkreiptinas dėmesys, jog šioje byloje ieškovui atsisakius ieškinio, byla buvo nutraukta. Teismas pažymėjo, jog *šiuo atveju asmenys, iki bylos nutraukimo nebūdami informuoti apie teismo posėdžio, kuriame byla nutraukta, laiką, neturėjo galimybės pateikti prašymo dėl atstovavimo išlaidų ir jų dydį pagrindžiančių įrodymų iki bylos nutraukimo* <...> *Teismai neteisingai įvertino papildomo sprendimo priėmimo galimybę bylinėjimosi išlaidų klausimu, apsiribojo konstatavę, kad bylinėjimosi išlaidas patvirtinantys dokumentai nebuvo pateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos*¹⁵². Darbo autorės nuomone, kitoks aiškinimas neatitiktų sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principų ir pažeistų sąžiningos proceso šalies teises.

Kita praktiniu požiūriu aktuali problema susijusi su tuo, ar pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį gali būti priteisiamos tik faktiškai patirtos ar ir būsimos išlaidos. R. Simaičio teigimu, išlaidų apmokėti advokato pagalbą atlyginimo procedūros taisyklių sugriežtinimas neturėtų panaikinti galimybių kreiptis dėl visų būtinų ir protingų išlaidų atlyginimo net ir tuo atveju, jeigu tokios išlaidos neišvengiamai faktiškai turėjo atsirasti tik po to, kai sprendimas byloje jau buvo priimtas. Tokias galimybes sudaryti leistų nuostata, kad atlyginamos ne tik faktinės, bet ir realios būsimos išlaidos¹⁵³.

Atkreiptinas dėmesys, jog CPK 98 straipsnis nedetalizuoja kokias (faktiškai patirtas ar būsimas) išlaidas atlygina teismas. R. Simaičio požiūriu, CPK 98 straipsnio 1 dalyje nurodyta „išlaidų“ sąvokos prasmė turi būti aiškintina plačiau, kaip apimanti ir būsimas išlaidas, tačiau vengiant nepagrįsto laimėjusios šalies praturtėjimo, turėtų būti atlyginamos tik realios būsimos išlaidos, kurių atsiradimo ateityje tikimybė reali, o dydis ir ryšys su nagrinėjama byla – aiškūs¹⁵⁴.

Atsižvelgiant į tai, praktikoje neretai pasitaiko ir tokių situacijų, kai šalis patiria papildomas advokato atstovavimo byloje išlaidas, pavyzdžiui, parengiamojo teismo posėdžio metu, kai teismas nutaria pereiti prie žodinio bylos nagrinėjimo ir išnagrinėja bylą iš esmės. Pažymėtina, jog objektyviai tokių išlaidų dydžio negalima numatyti ir apmokėti, nes tokių išlaidų dydis priklauso nuo teismo posėdžio trukmės, kuri nėra bylos šaliai iš anksto žinoma. Siekiant išvengti svarstymų kiek gi truks teismo posėdis, įtraukiant tokias

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje D. L. v. S. R. (V.), Nr. 3K-3-194-684/2018.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. *Teisė*, 2002, t. 45, p. 121.

¹⁵⁴ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 362.

išlaidas į sąskaitą iš anksto kaip pasiruošimą bylai, šaliai turėtų būti suteikta galimybė prisiteisti ir tokias išlaidas, vertinant, jog tokių išlaidų atsiradimo tikimybė ateityje reali.

Šiame kontekste galima pateikti kelis pavyzdžius, kai teismai taikė papildomo sprendimo institutą dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo tuo atveju, kai byla buvo išnagrinėta parengiamajame teismo posėdyje.

Pavyzdžiui, 2014 m. gruodžio 10 d. Klaipėdos apygardos teismo apeliacine tvarka nagrinėtos bylos aplinkybės buvo tokios, jog byla buvo išnagrinėta iš esmės parengiamajame posėdyje, tačiau pirmosios instancijos teismas netenkino ieškovės prašymo priimti papildomą sprendimą dėl papildomų atstovavimo teismo posėdyje išlaidų atlyginimo, vadovaudamasis CPK 98 straipsnio 1 dalimi.

Nepaisant to, bylą apeliacine tvarka nagrinėjantis teismas pripažino ieškovės teisę į papildomų atstovavimo išlaidų atlyginimą, motyvuodamas tuo, jog paskirto parengiamojo teismo posėdžio metu buvo pereita prie bylos nagrinėjimo iš esmės, todėl ieškovės atstovė neturėjo pagrįsto pagrindo šių aplinkybių iš anksto numatyti ir tikėtis. Be to, ieškovės atstovė nebūtų galėjusi posėdžio metu išrašyti sąskaitos už faktiškai posėdyje sugaištą laiką, nes ieškovė bet koku atveju nebūtų galėjusi tokios sąskaitos objektyviai apmokėti iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos. Dėl tos priežasties, pirmosios instancijos teismas turėjo tenkinti ieškovės prašymą dėl papildomo sprendimo priėmimo¹⁵⁵. Be kita ko, teismas nurodė, jog sprendžiant dėl asmens galimybės pateikti įrodymus dėl turėtų bylinėjimosi išlaidų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, svarbu įvertinti konkrečios bylos aplinkybes ir vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais¹⁵⁶.

Panaši situacija buvo nagrinėjama ir 2014 m. sausio 9 d. Kauno apygardos teismo nutartyje. Šioje byloje teismas atmetė atsakovo apeliacinį skundą, nurodydamas, jog pirmosios instancijos teismas pagrįstai taikė papildomo sprendimo institutą, nes išlaidų atlyginimo klausimas advokato pagalbai apmokėti nebuvo išspręstas ne dėl ieškovo kaltės, nes išlaidų dydį patvirtinantys dokumentai už atstovavimą viename teismo posėdyje laiku negalėjo būti pateikti dėl objektyvių priežasčių, kadangi nebuvo žinomas jų dydis, kuris priklauso nuo teismo posėdžio trukmės. Teismas išaiškino, jog priešingas aiškinimas paneigtų asmens, kurio naudai priimtas sprendimas, teisę gauti jo patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, prieštarautų bendriesiems teisingumo ir protingumo principams¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja. 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „PZU Lietuva“ v. D. Č., Nr. 2S-1864-123/2014.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjas. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baltateksas“ v. UAB „Sarteksas“, Nr. 2A-143-413/2014.

Kita vertus, 2020 m. vasario 13 d. LAT nagrinėjo bylą, kurioje taip pat pabrėžė, jog minėtas CPK 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas terminas gali būti netaikomas, įrodžius reikšmingas aplinkybes, kad asmuo neturėjo galimybės pateikti prašymo dėl atstovavimo išlaidų ir jų dydį pagrindžiančių įrodymų iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos. Tačiau, šioje byloje ieškovės prašymas priimti papildomą sprendimą buvo netenkintinas dėl tos priežasties, kad ji, nors ir teigė, kad neturėjo finansinių galimybių apmokėti už suteiktas teisines paslaugas, tačiau tokių aplinkybių neįrodė¹⁵⁸.

Atsižvelgiant į tai, matyti, jog būtent šaliai, kuri dėl tam tikrų objektyvių priežasčių neturėjo galimybės pateikti išlaidų dydį pagrindžiančių įrodymų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, tenka pareiga įrodyti tokias aplinkybes.

Kita vertus, 2019 m. lapkričio 14 d. nutartyje dėl papildomos nutarties priėmimo LAT išaiškino, jog ieškovo prašymas taikant papildomo sprendimo priėmimo institutą jam iš atsakovės priteisti išlaidų advokato pagalbai atlyginimą už pareiškimo dėl papildomos nutarties priėmimo parengimą negali būti tenkintinas, nes tokių išlaidų atlyginimo klausimo išsprendimas nepatenka į CPK 277 straipsnio 1 dalyje nurodytą papildomo sprendimo priėmimo pagrindų sąrašą¹⁵⁹. Matomai, šioje nutartyje teismas laikėsi formalaus CPK 98 straipsnio 1 dalies aiškinimo.

Jau minėta, kad būsimų išlaidų atsiradimą gali lemti advokato ir kliento susitarimai dėl advokato užmokesčio apmokėjimo tvarkos. Pavyzdžiui, atstovavimo sutarties šalys gali susitarti dėl honoraro mokėjimo dalimis. Be to, Advokatūros 52 straipsnio 2 dalis nedraudžia sudaryti *paqum de quota litis* susitarimą, kai užmokesčio dydis priklauso nuo bylos baigties, tad tokiu atveju objektyviai neįmanoma iki įstatyme nustato momento pateikti išlaidų prašymo ir jų dydį patvirtinančių įrodymų. Pažymėtina, jog šio susitarimo taikymo problematika buvo nagrinėjama šio darbo pirmoje dalyje, kurioje buvo priimta išvada, jog egzistuojančios procesinės kliūtys neleidžia efektyviai praktikoje įgyvendinti tokių susitarimų.

Papildomai pažymėtina, jog siekiant įtvirtinti liberalesnį požiūrį į atstovavimo išlaidų atlyginimą, 2011 m. lapkričio 16 d. pirminiame CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte¹⁶⁰ buvo siūloma CPK 98 straipsnį papildyti nuostata, tiesiogiai nukreipiančia į

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Statech“ v. Daugiabučių namų savininkų bendrija „Skalūnas 3“, Nr. e3K-3-22-403/2020.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje V. B. v. Šiaulių plaukimo centras „Delfnas“, Nr. e3K-3-327-701/2019.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-1409. Registracijos data: 2009 lapkričio 16 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.357980>>.

CPK 277 straipsnį, įtvirtinant, jog prašymai dėl išlaidų atlyginimo, nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, sprendžiami CPK 277 straipsnio nustatyta tvarka. Darbo autorės nuomone, tokios nuostatos įtvirtinimas suteiktų lankstumo vertinant kiekvienos individualios situacijos priežastingumą ir užtikrintų asmens teisę į išlaidų atlygintinumą.

V. Valančiaus ir A. Brazdeikio nuomone, CPK įtvirtintos taisyklės, pagal kurias galima paskirstyti bylinėjimosi išlaidas atsižvelgiant į šalių procesinę elgseną, atveriančios platesnes galimybes užkardyti piktnaudžiavimą, nebus pakankamai veiksmingos, jei ir toliau atstovavimo išlaidų priteisimas bus įspraustas į tokius griežtus procedūrinius rėmus. Šiuo metu egzistuojantis teisinis reguliavimas neproporcingai suvaržo teisę gauti pagrįstai patirtų protingų atstovavimo sąnaudų atlyginimą bei mažina bylinėjimosi išlaidų efektyvumą prieš nesąžiningą procesinę elgesį¹⁶¹.

Sutiktina su tokiu požiūriu, jog teisinis reguliavimas šiuo klausimu nėra pakankamas, todėl praktikoje vis dar kyla daug problemų dėl atstovavimo išlaidų atlyginimo taikant papildomo sprendimo institutą. Todėl buvo racionalu papildyti CPK 98 straipsnio 1 dalį, sudarant galimybes teikti prašymą dėl atstovavimo išlaidų ir jas pagrįsti po bylos išnagrinėjimo. Manytina, jog tokio reguliavimo įtvirtinimas nulemtų lankstesnį ir paprastesnį reguliavimą ir busimųjų išlaidų atlyginimui.

Siekiant labiau atskleisti problematiką, kitame poskyryje bus analizuojami išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai.

2.4. Išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai

Didelę reikšmę atlyginant advokato ar advokato padėjėjo teisinės pagalbos išlaidas turi atstovavimo faktą ir patirtų išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai. Pažymėtina, jog CPK 98 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog dėl išlaidų priteisimo šalis teismui turi raštu pateikti prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu. Atkreiptinas dėmesys, jog ši nuostata buvo įtvirtinta tik 2011 m. spalio 1 d. CPK redakcijoje, tikėtina, dėl įstatymo leidėjo siekio nustatyti aiškesnį teisinį reguliavimą.

Vis dėlto, įstatymų leidėjas nedetalizuoja ir nekonkretizuoja, kokie ir kokio turinio įrodymai turi būti pateikiami, kad juos būtų galima laikyti išlaidas patvirtinančiais įrodymais. Tą pagrindžia ir 2011 m. liepos 8 d. LAT nutartis, kurioje teismas pažymėjo, jog dėl tos priežasties, kad *įstatymų leidėjas nedetalizuoja ir nekonkretizuoja, kokie ir kokio turinio įrodymai turi būti pateikiami, kad juos būtų galima laikyti bylinėjimosi išlaidas*

¹⁶¹ VALANČIUS, V.; ir BRAZDEIKIS, A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4), p. 1475.

*patvirtinančiais įrodymais, išlaidas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai patvirtinantys įrodymai bei jų turinys turi būtų teismo tiriami ir vertinami bendra tvarka kaip ir bet kurie kiti byloje pateikti įrodymai.*¹⁶² Tai reiškia, kad teismui kiekvienu konkrečiu atveju suteikiama teisė vertinti ar nagrinėjamoje byloje pateikti įrodymai yra tinkami ir pakankami. Pažymėtina, jog žemiau bus pateikiama teismų praktikos analizė, padėsianti atsakyti, kokius įrodymus teismai dažniausiai vertina kaip pakankamus.

Visų pirma, svarbu akcentuoti mokėjimo nurodymų ir sąskaitos faktūros reikšmę teikiant prašymą dėl išlaidų priteisimo. Šiame kontekste svarbu paminėti 2010 m. birželio 21 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartį, kurioje teismas išaiškino, jog nepaisant to, kad atsakovas pateikė teismui PVM sąskaitą-faktūrą bei paslaugų detalizavimo lentelę, pirmosios instancijos teismas negalėjo priteisti advokato pagalbos išlaidų, nes šie rašytiniai įrodymai vertintini kaip nepakankami, nesant mokėjimo dokumento, kuris patvirtintų atstovavimo išlaidų dydį ir apmokėjimo faktą. Teismas pabrėžė, jog atstovavimo išlaidų dydį gali įrodyti mokėjimo dokumentai, pvz., kasos pajamų čekis, mokėjimo pavedimas, išrašas iš banko sąskaitos ir kt., bet ne dokumentai, patvirtinantys reikalavimo teisę gauti tam tikras sumas, pvz., PVM sąskaita-faktūra¹⁶³.

Iš šios nutarties galima daryti išvadą, jog tik pateikus tokį dokumentą iš kurio būtų matyti akivaizdus atsiskaitymo už teisinės paslaugas faktas, galima vertinti, jog išlaidos buvo realiai patirtos. Be to, iš aptartos analizės galima daryti prezumpciją, jog pakankamu išlaidų dydį pagrindžiančiu įrodymu nelaikoma ir teisinių paslaugų sutartis, nes visais atvejais reikia pateikti apmokėjimo dokumentą. Kaip ir buvo minėta ankstesniuose šio darbo poskyriuose, toks išaiškinimas yra nepakankamas, sprendžiant būsimųjų išlaidų priteisimo klausimus, kai mokėjimo dokumentų objektyviai neįmanoma pateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos¹⁶⁴.

Kita vertus, Lietuvos apeliacinis teismas 2015 m. vasario 19 nutartyje analizavo CPK 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos formuluotės „išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai“ reikšmę ir pateikė kur kas išsamesnę ir lankstesnę įrodymų pakankamumo analizę. Teismas išaiškino, jog *ši formuluotė neturėtų būti aiškinama taip, kad jos turinį atitiktų tik mokėjimo faktą patvirtinantys įrodymai, nevertinant teisinių paslaugų realaus suteikimo fakto ir jį bei paslaugų kainą patvirtinančių įrodymų.* Teismas pažymėjo, jog *išlaidų teisinei pagalbai*

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje L. L. v. R. L., Nr. 3K-3-319/2011.

¹⁶³ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Inkaso“ v. UAB „Litrada“, Nr. 2-918/2010.

¹⁶⁴ MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 7(109), p. 89.

dydis neturi būti besąlygiškai siejamas vien tik su faktiniu atsiskaitymu už advokato ar advokato padėjėjo suteiktas teisines paslaugas iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, bet turi būti siejamas su realiu šių paslaugų gavimu ir apmokėjimo už jas dydžio deklaravimu bei pagrindimu iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Teismas konstatavo, jog teisinių paslaugų realaus suteikimo faktą ir paslaugų kainą patvirtinantys įrodymai turėtų būti pakankami. Teismas sprendė, jog išlaidų faktą ir dydį patvirtina įrodymų visuma (teisinės pagalbos teikimo sutartis, atlyginimo už atliktas teisines paslaugas dydžio paskaičiavimas ir pagrindimas (atliktų teisinių paslaugų rūšis, teisinių paslaugų kaina pagal jų rūšis ir pan.), klientui išrašytos sąskaitos-faktūros, mokėjimo grynaisiais ir pavedimu dokumentai, paslaugas suteikusio asmens apmokėjimo fakto patvirtinimas teisme ir kt.)¹⁶⁵.

Pažymėtina, jog šioje byloje pirmosios instancijos teismas atsisakė priteisti išlaidas advokato pagalbai apmokėti, nes šalis nepateikė mokėjimo nurodymo. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas sprendė, jog pateikta bylinėjimosi išlaidų ataskaita, sąskaitos už teisines paslaugas bei PVM sąskaitą-faktūrą yra pakankami įrodymai, pagrindžiantys teisinių paslaugų suteikimo faktą ir jų dydį.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog toks CPK 98 straipsnio normoje įtvirtintų įrodymų sąvokos aiškinimas yra kur kas lankstesnis ir sąžiningumo prasme palankesnis bylos šaliai, kuri dėl tam tikrų objektyvių priežasčių neturėjo galimybės iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos apmokėti sąskaitos bei pateikti apmokėjimą patvirtinančius dokumentus, iš kurių atsispindėtų suteiktų teisinių paslaugų dydis.

Papildomai pažymėtina, jog iš šių nutarčių analizės matyti, jog nėra vieningos suformuotos praktikos dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo įrodymų. Tai lemia, kad teismas kiekvienu konkrečiu atveju vertina ar pateikti įrodymai yra pakankami, vadinasi, esminę reikšmę turi ir priežastys, kodėl šalis pateikė tik tam tikrus įrodymus, o ne jų visumą. Tai lemia, jog dažnu atveju, nesant tikslaus įstatyminio reguliavimo, suteikiant diskreciją kiekvienu konkrečiu atveju vertinti įrodymų tinkamumą, gali būti apribojama šalies teisė į išlaidų atlyginimą.

Kita vertus, mokėjimo nurodymų reikšmę patvirtino LAT 2017 m. balandžio 19 d. nutartyje. Šioje byloje, teismas, cituodamas kasacinio teismo praktiką, nurodė, jog išlaidų advokato pagalbai apmokėti dydį patvirtinančiais įrodymais laikytini tokie dokumentai, iš kurių turinio matyti esminiai, tokių išlaidų patyrimo faktą bylą nagrinėjant teisme patvirtinantys duomenys, t. y. kokioje civilinėje byloje, kokios konkrečios advokato

¹⁶⁵ Lietuvos apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ERP“ v. UAB „Bull Baltija“, Nr. 2A-196-381/2015.

teisinės paslaugos suteiktos ir kokios išlaidos buvo patirtos (kokia suma sumokėta). Aplinkybė, kad pateikti įrodymai yra ne pirminiai, o išvestiniai, neturi reikšmės, jei juose atsispindi pirmiau nurodyta informacija¹⁶⁶. Pažymėtina, jog pirminiais įrodymais gali būti laikomi mokėjimo nurodymai, pinigų priėmimo kvitai ir pan. Toliau teismas aiškino, *jog tai reiškia, kad pagrindžiant išlaidas advokato pagalbai apmokėti nebūtina pateikti pirminių įrodymų, nes pakankamu laikoma advokato, advokatų profesinės bendrijos ar partnerystės pagrindais veikiančio advokatų susivienijimo atsakingo asmens (pvz., vyr. finansininko) pasirašytas patvirtinimas – pažyma, kurioje turi būti nurodyti šie duomenys: 1) teismas, kuriam adresuojama pažyma; 2) bylos, kurioje teikta advokato ar advokato padėjėjo pagalba, numeris; 3) sumos (atskirai) už kiekvieną iš advokato ar advokato padėjėjo suteiktų paslaugų (procesinių dokumentų parengimą, atstovavimą); 4) patvirtinimas, kad klientas su advokatų kontora yra atsiskaitęs.*

Kartu, šioje byloje teisėjų kolegija išplėtė minėto straipsnio aiškinimą ir konstatavo, *jog advokatų kontoros patvirtinimas, jog klientas su ja yra atsiskaitęs, apima ir esminių atsiskaitymą patvirtinančių dokumentų duomenų nurodymą <...> teismui adresuotoje pažymoje turi būti nurodyti visų pirminių atsiskaitymą patvirtinančių dokumentų (sąskaitų, mokėjimo nurodymų, pinigų priėmimo kvitų ar kt.) pavadinimai, numeriai, juose nurodytos sumos ir datos*¹⁶⁷.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog be jokios abejonės, pirminiai įrodymai, tokie kaip sąskaitos ir jų apmokėjimą patvirtinantys dokumentai, teismuose laikytini reikšmingiausiais, nes būtent apmokėjimo faktas įrodo, jog teisinės paslaugos tikrai buvo suteiktos ir pralaimėjusi šalis turi pagrindą atlyginti šias išlaidas. Viena vertus, toks aiškinimas leidžia išvengti piktnaudžiavimo teisėmis atvejų ir užtikrina tik realiai patirtų išlaidų atlygintinumą, o tai, be jokios abejonės, užtikrina sąžiningumą šaliai, turinčiai atlyginti tokias išlaidas.

Kita vertus, tokia formuojama praktika kelia daugiausiai keblumų sprendžiant išlaidų atlygintinumą klausimus pagal *pqum de quota litis* susitarimus bei kitas situacijas, kai šalis neturi galimybės pateikti mokėjimo nurodymų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Tad toks įrodymų sampratos aiškinimas neretai riboja šalies teisę į išlaidų atlyginimą.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stogų spektras“ v. A. J. ir „Fucus statyba“, Nr. 3K-3-189-969/2017.

¹⁶⁷ *Ibid.*

2.4.1. Įrodymų konkretumas ir detalumas

Atsižvelgiant į aukščiau analizuotą įrodymų pakankamumo problematiką teismų praktikoje, pažymėtina, jog įstatymų leidėjas taip pat nenurodo, kiek detalūs ir konkretūs turi būti išlaidų prašymai ir įrodymai, kad teismas juos vertintų kaip patvirtinančius bylinėjimosi išlaidas. Dėl to kyla klausimų, susijusių su tuo, ar pakanka teismui pateikti tik sąskaitas ar būtini ir tikslūs suteiktų paslaugų konkrečioje civilinėje byloje aprašymai. Atsakant į šiuos klausimus, neišvengiamai būtina analizuoti teismų praktiką.

Atsižvelgiant į tai, 2011 m. liepos 8 d. LAT nutartyje buvo aiškinamasi, ar pateiktuose dokumentuose būtina nurodyti, kokioje konkrečiai civilinėje byloje buvo patirtos prašomos priteisti išlaidos. Teismas sprendė, jog *nėra pagrindo reikalauti, kad byloje dalyvaujantis asmuo, prašydamas atlyginti jo patirtas išlaidas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti, teismui pateiktų dokumentus, expressis verbis patvirtinančius susitarimą dėl pagalbos teikimo vien tik toje konkrečioje civilinėje byloje*¹⁶⁸.

Pažymėtina, jog šioje byloje buvo pateikta atstovavimo sutartis, susitarimas dėl honoraro apmokėjimo, PVM sąskaitos-faktūros, mokėjimo nurodymai. Teismas vertino, jog *pateikti įrodymai apie kasatoriaus patirtų išlaidų advokato pagalbai dydį (nors expressis verbis ir nedetalizuojant, kokio konkrečiai dydžio išlaidų patirta būtent nagrinėjamoje civilinėje byloje), pakankami tam, kad būtų pagrindas spręsti dėl prašomų priteisti išlaidų realumo, pagrįstumo, jų dydžio protingumo*¹⁶⁹. Toks aiškinimas reikšmingas, nes teisinių paslaugų sutarties šalys yra laisvos susitarti dėl atstovavimo apimties (atstovavimo konkrečioje ar visose bylose ir pan.) ir užmokesčio apskaičiavimo bei apmokėjimo tvarkos.

Kita vertus, prieš tai analizuotoje 2017 m. balandžio 19 d. nutartyje¹⁷⁰, buvo išaiškinta, jog nurodymas, kokioje konkrečioje civilinėje byloje buvo patirtos išlaidos yra vienas iš esminių elementų, turinčių atsispindėti teikiamuose dokumentuose. Manytina, jog toks teismo išaiškinimas irgi pagrįstas, siekiant išvengti piktnaudžiavimo teisėmis.

Kitas aktualus klausimas yra tikslių suteiktų paslaugų aprašymo išklotinių reikšmė. Štai 2016 m. balandžio 12 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje apelianto skundas buvo grindžiamas tuo, jog teismas nepagrįstai ieškovui priteisė išlaidas advokato pagalbai apmokėti, nes ieškovas nebuvo pateikęs į bylą detalizuoto išlaidų prašymo, kuriame

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje L. L. v. R. L., Nr. 3K-3-319/2011.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stogų spektras“ v. A. J. ir „Fucus statyba“, Nr. 3K-3-189-969/2017.

atsisprendė konkrečios išlaidos advokato paslaugoms apmokėti. Šiuo atveju byloje buvo pateiktas tik pinigų priėmimo kvitas, tačiau apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į suteiktos pagalbos apimtį bei į nedidelę išlaidų sumą, nurodė, jog vien ta aplinkybė, kad ieškovas nepateikė patirtų bylinėjimosi išlaidų detalizavimo, šiuo konkrečiu atveju neturi būti vertinama kaip itin reikšminga, sprendžiant klausimą dėl išlaidų priteisimo, nes iš bylos medžiagos aišku, kokios paslaugos buvo suteiktos ieškoviui¹⁷¹.

Atsižvelgtina ir į tai, jog toks lankstus vertinimas tikėtų būtent tais atvejais, kai byla nėra sudėtinga, kai nėra teikiama daug procesinių dokumentų ir lengva nustatyti, kokios teisinės paslaugos buvo suteiktos. Papildomai pažymėtina, jog nors ir nėra griežtai reikalaujama išvardinti suteiktas konkrečias teisines paslaugas greta nurodant, kiek advokatas sugaišo valandų atlikdamas procesinius veiksmus, tačiau tai svarbu teismui vertinant atlygintinų išlaidų dydį ir priimant galutinį sprendimą. Pastebėtina, jog tam tikrais atvejais, nenurodant sugaištų valandų, o tik bendrą sumą, teismas dėl tokio nepakankamai išsamaus detalizavimo gali priteistiną dydį mažinti būtent dėl to, jog pateikti įrodymai neatspindi, kiek laiko sugaišo advokatas atlikdamas konkrečius veiksmus.

Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartyje teismas vertindamas atlygintinų išlaidų dydžių pagrįstumą, kai kurias prašomas priteisti išlaidas mažino, nes nebuvo nurodyta, kiek konkrečiai valandų ieškovo atstovas sugaišo atlikdamas konkrečius veiksmus¹⁷². Taigi, praktine prasme, išlaidų detalizavimas, nurodant kiek konkrečiai valandų buvo sugaišta atliekant užduotis, yra reikšmingas išlaidų atlyginimui.

LAT 2006 m. birželio 21 d. nutartyje sprendė, jog apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai atsisakė nepriteisti atstovavimo išlaidų atsakovui vien dėl tos priežasties, kad iš atsakovo pateikto mokėjimo nurodymo negalima tiksliai nustatyti advokato honoraro struktūros ir apskaičiavimo. Teismas sprendė, jog apeliacinės instancijos teismo motyvai, jeigu yra kitų įrodymų, patvirtinančių, kad realiai tokių išlaidų patirta, nėra pakankamas pagrindas atsisakyti priteisti išlaidas. Teismo nurodyta aplinkybė, kad iš atsakovo pateikto mokėjimo nurodymo negalima tiksliai nustatyti honoraro struktūros ir apskaičiavimo, nebuvo kliūtis teismui įvertinti prašomų priteisti išlaidų dydžio protingumą, atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos sudėtingumą, suteiktų teisinių paslaugų apimtį, pobūdį, kitas svarbias šioje byloje aplinkybes, taip pat vadovaujantis Rekomendacijoje nurodytomis taisyklėmis,

¹⁷¹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. M. V., J. L., J. M., Nr. 2A-315-302/2016.

¹⁷² Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lukšių pieninė“ v. AB „Pieno žvaigždės“, Nr. e2A-228-798-/2019.

nustatyti atlygintinų išlaidų dydį¹⁷³. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog tuo atveju, kai šalis pateikia išlaidų prašymą bei dokumentus, patvirtinančius išlaidų dydį, teismai turėtų nagrinėti šį prašymą ir spręsti dėl išlaidų pagrįstumo ir jų dydžio. Aiškinant priešingai, būtų paneigiama ir ribojama asmens teisė į išlaidų atlyginimą.

Žvelgiant lyginamuoju aspektu, pavyzdžiui, Norvegijoje prašymai dėl išlaidų turi būti teikiami kiekvienoje instancijoje atskirai. Prašymuose turi būti nurodytas sumokėtas užmokestis bei valandinis įkainis ir sugaištos valandos atliekant konkrečius veiksmus. Tuo tarpu, jeigu šalis nepateikia išsamios išlaidų ataskaitos iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, išlaidos nepriteisiamos. Tiesa, jeigu tai yra rašytinis teismo procesas, šalys turi teikti tik prašymą dėl išlaidų atlyginimo, tačiau detalios ataskaitos nereikalaujama. Tiesa, teismui suteikiama teisė peržiūrėti išlaidų ataskaitą ir kai kurių išlaidų nepripažinti kaip būtinų¹⁷⁴.

Atkreiptinas dėmesys, jog Vokietijos CPK 103 straipsnis įtvirtina gana aiškius prašymo dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo reikalavimus. Jame nurodyta, jog prašymas dėl atlygintinų išlaidų turi būti paduotas pirmos instancijos teismui. Prie šio prašymo turi būti pridedamas išlaidų apskaičiavimas, kopija, skirta priešingai šaliai ir įrodymai, pagrindžiantys atskirus išlaidų elementus. Pavyzdžiui, jeigu advokatas su klientu susitaria dėl valandinio užmokesčio, sąskaitose paprastai įtraukiamos detalūs suteiktų paslaugų sąrašas. Jeigu advokatas ir klientas susitaria dėl įstatyme įtvirtinto užmokesčio dydžio, tokiu atveju sąskaitoje, sutrumpinta forma, bus pateikta informacija apie kiekvieną atskirą veiksmą ir šalia nurodyta kiekvieno mokesčio įstatyminė bazė¹⁷⁵.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, pastebėtina, jog teismai dažniausiai nereikalauja pateikti detalizuoto užmokesčio apskaičiavimo, ir dažnu atveju, priteisiant išlaidas, vadovaujasi pateiktu sąskaitos apmokėjimo patvirtinimu ir bendraisiais teisės principais. Taip pat, teismai neatmeta prašymo priteisti išlaidas vien dėl to, kad sąskaitos nėra detalizuotos.

Kita vertus, manytina, jog vadovaujantis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais, teisinga būtų reikalauti, kad laimėjusi bylą šalis pateiktų ne tik sąskaitas ir apmokėjimą patvirtinančius įrodymus, tačiau ir išklotines, kuriose atsispindėtų visos suteiktos teisinės paslaugos ir jų išlaidų dydžiai toje konkrečioje civilinėje byloje, nurodant,

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Autodesk Inc.“ v. UAB „Arginta“, Nr. 3K-3-422/2006.

¹⁷⁴ *International Encyclopedia for Civil Litigation*. Norway, p. 135-136. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>.

¹⁷⁵ *Encyclopedia of International Commercial Litigation*. Germany, p. 6. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>.

kiek valandų buvo sugaišta atliekant konkrečius veiksmus. Taip būtų išvengsima teisinių konfliktų, kylančių dėl išlaidų pagrįstumo ginčijimo. Be to, būtų sukuriamas didesnis skaidrumas ir išvengiama piktnaudžiavimo teise atveju, nes pateiktose išklotinėse atsispindėtų tik tos teisinės paslaugos, kurios iš tikrųjų buvo suteiktos ir jokios kitos papildomos nebūtų įtrauktos. Galiausiai, teismui būtų paprasčiau priteisti atitinkamą išlaidų dydį.

III. KITŲ ATSTOVŲ IŠLAIDŲ ATLYGINIMO ASPEKTAI

3.1. Kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos

Pripažintina, jog nėra galimybės numatyti ir įstatyme įtvirtinti visų išlaidų, kurias gali patirti proceso šalis. Dėl tos priežasties, CPK 88 straipsnio 1 dalis įtvirtina nebaigtinį sąrašą su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų. Tai lemia, kad bylos sėkmės atveju šaliai suteikiama galimybė prisiteisti iš esmės visas būtinas ir pagrįstas išlaidas, susijusias su nagrinėjama byla. Atkreiptinas dėmesys, jog šios išlaidų kategorijos 1964 m. CPK nenumatė, tad tokių išlaidų įtvirtinimas vertinamas palankiai.

Paprastai į šią kategoriją išlaidų, kaip aiškinama ir kasacinio teismo praktikoje, patenka asmens išlaidos, patirtos dėl bylai būtinų dokumentų gavimo, kelionės ir panašios išlaidos, kitaip tariant, visos kitos išlaidos, kurios nėra įtvirtintos CPK 88 straipsnio 1 dalyje. Papildomai pažymėtina, jog LAT, aiškindamas šių išlaidų apibrėžimą, išaiškino, jog tam, kad įstatyme tiesiogiai neišvardytos išlaidos galėtų būti pripažintos išlaidomis, susijusiomis su bylos nagrinėjimu, jos turi būti būtinos ir pagrįstos. Ar turėtos išlaidos buvo būtinos, sprendžiama pagal tai, ar asmuo neišvengiamai turėjo daryti šias išlaidas dėl bylos nagrinėjimo, ar nebuvo įmanoma apsieiti ir be jų, ar išlaidos nėra perteklinės ir neprotingos¹⁷⁶.

Pažymėtina, jog šių išlaidų įtvirtinimas suteikė galimybę šalims prisiteisti ir kitų atstovų (auditorių, buhalterių, mokesčių konsultantų ar kitų sričių specialistų) pagalbai, išlaidas¹⁷⁷. Dar 2004 m. rugsėjo 29 d. LAT priėmė nutartį, kurioje daugiabučio namo savininkų bendrijai atstovavo bendrijos pirmininkas, turintis teisinį išsilavinimą. Atkreiptinas dėmesys, jog šioje byloje teismas nepripažino atstovavimo išlaidų kaip būtinų ir pagrįstų, argumentuodamas, jog vien papildomo apmokėjimo už atstovavimą faktas nelemia tokių išlaidų būtinumo ir pagrįstumo, be to bendrija renka pirmininką, atsižvelgdama į jo profesines savybes, manydama, jog tai geriau užtikrins bendrijos interesus ją atstovaujant. Tad papildomo apmokėjimo kaip reikšmingos aplinkybės teismas šioje situacijoje nevertino.

Tačiau, atsižvelgiant į panašaus pobūdžio bylas, dar 2005 m. gegužės 2 d. LAT priėmė konsultaciją, kurioje suformulavo taisyklę, jog tuo atveju, kai procesinius dokumentus teismui rengia asmuo, vykdamas teisėtą veiklą, šalies turėtos išlaidos dėl

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje *W. M. M. v. I. R.*, Nr. 3K-3-444/2014.

¹⁷⁷ SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 242.

procesinių dokumentų rengimo gali būti priskiriamos prie kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų, numatytų CPK 88 straipsnio 1 dalies 8 punkte. Teismas, nagrinėdamas šių išlaidų priteisimo klausimą, turi įvertinti, ar šios išlaidos yra būtinos ir racionalios, ar jos pagrįstos byloje esančiais rašytiniais įrodymais, t. y. mokėjimo dokumentais (PVM sąskaitomis-faktūromis, kvitais ir kt.)¹⁷⁸.

Taigi, ši konsultacija atvėrė galimybes kreiptis teisinės pagalbos į kitus, ne teisinių sričių specialistus, kad šie parengtų procesinius dokumentus. Be to, jei teismas pripažindavo, jog turėtos išlaidas atitinka būtinumo ir pagrįstumo reikalavimus, bylos laimėjimo atveju, šalis turėjo galimybę prisiteisti išlaidas, kurias patyrė sumokėdama už procesinių dokumentų teismui parengimą. Atkreiptinas dėmesys, jog praktikoje pasitaikydavo atvejų, kai teismai įvertindavo išlaidas, patirtas dėl kitų asmenų parengtų procesinių dokumentų. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas 2010 m. gruodžio 21 d. nutartyje pripažino atsakovės išlaidas kaip būtinas ir pagrįstas, kurias ši patyrė, sumokėdama teisininkui, veikiančiam pagal individualią veiklą, už procesinio dokumento parengimą. Šioje nutartyje teismas išaiškino, jog apeliančios argumentas, kad CPK 56 straipsnis nurodo asmenis, galinčius būti teisme atstovais pagal pavedimą nepagrįstas, nes šiuo atveju teisininkas teisme neatstovavo, o tik parengė procesinius dokumentus¹⁷⁹.

Taigi, galima teigti, jog LAT konsultacijos išaiškinimas suteikė lankstumo teisinės pagalbos išlaidų atlyginimo procedūroje, leidžiant asmenims, kurie dėl finansinių galimybių negali samdytis advokato, tačiau neatitinkantys kriterijų kreiptis dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, gauti teisinę pagalbą ir ginti galimai pažeistas teises. Kita vertus, tai sudarė patrauklias sąlygas kreiptis pagalbos į teisines paslaugas teikiančias įmones, kurių paslaugas asmenys vertindavo kaip pigesnes.

Manytina, jog siekiant apriboti būtent tokių įmonių patrauklumą bei užtikrinti kvalifikuotos teisinės pagalbos teikimą ir buvo pereita prie kitokios praktikos LAT 2015 m. balandžio 15 d. priėmus nutartį, kurioje nepripažino kasatorės teisės į patirtų išlaidų dėl procesinių dokumentų rengimo atlyginimą CPK 88 straipsnio 1 dalies 9 punkto pagrindu, kurias suteikė teisines paslaugas teikianti įmonė¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 2 d. konsultacija Nr. A3-127. Teismų praktika, 2005, Nr. 23.

¹⁷⁹ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje A. M. v. J. V., Nr. 2S-880-102/2010.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. V.Šj. Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015.

3.2. Kitų atstovų išlaidų atlyginimo reguliavimas

Su nagrinėjama tema susijęs ir kitas klausimas, kodėl įstatymų leidėjas imperatyviai nustato, jog tik išlaidos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti gali būti atlygintinos? Kitaip tariant, kodėl kitų teisinių paslaugų teikėjų ar įstatyme įtvirtintų teisėtų atstovų išlaidos nepripažįstamos kaip būtinos ir pagrįstos. Siekiant atsakyti į šiuos klausimus, šioje darbo dalyje bus stengiamasi atskleisti priežastis, lėmusias tokios praktikos susiformavimą.

Manytina, jog reaguojant į vis labiau populiarėjantį nekvalifikuotos pagalbos teikimą, Lietuvos Advokatūra dar 2013 m. rugsėjį teikė CPK 88 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, siūlydama papildyti minėtą straipsnį 3 dalimi, įtvirtinant, jog būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis nelaikomos ir šiame skyriuje nustatyta tvarka neatlyginamos išlaidos už teikiamas teises paslaugas, išskyrus advokatų ir advokatų padėjėjų teikiamas teises paslaugas. Galiausiai atitinkami pakeitimai buvo padaryti priėmus 2016 m. lapkričio 8 d. CPK pakeitimo įstatymą¹⁸¹, kuriuo nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojo 88 straipsnio pataisos, jį papildžius minėta 3 dalimi. Taigi, galutinai įstatyminiu lygmeniu buvo įtvirtinta nuostata, jog tik už advokatų ir advokatų padėjėjų suteiktą teisinę pagalbą gali būti atlyginta.

Išanalizavus tokio teisinio reguliavimo prielaidas, galima apžvelgti LAT 2015 m. balandžio 15 d. priimtos nutarties priėmimo aplinkybes ir motyvus, kurioje teismas nepripažino kasatorės teisės į patirtų išlaidų dėl procesinių dokumentų rengimo atlyginimą CPK 88 straipsnio 1 dalies 9 punkto pagrindu, kurias suteikė teises paslaugas teikianti įmonė¹⁸².

Pažymėtina, jog nagrinėjant šį ginčą, būtent Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, atsisakė priteisti ieškovei bylinėjimosi išlaidas, nes ieškovei byloje atstovavo netinkamas atstovas. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos apeliacinis teismas savo sprendimą iš esmės grindė tuo, jog remiantis CPK 56 straipsniu, juridiniam asmeniui nėra suteikta teisė atstovauti kito asmens teisme pagal pavedimą, o tuo atveju, kai asmenį atstovauja netinkamas atstovas, negali būti priteisiamos ir bylinėjimosi išlaidos¹⁸³.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas. Nr. XII-2751. TAR, 2016 m. lapkričio 17 d. Nr. 26956.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. V. Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015.

¹⁸³ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. V. Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 2A-922/2014.

Nors ir negalima kategoriškai teigti, bet svarstyta, jog Lietuvos Apeliacinis teismas nesiekė suformuluoti taisyklės ta linkme, jog tik advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti skirtos išlaidos gali būti atlygintos, tačiau siekė pabrėžti, jog asmuo negali prisiteisti atstovavimo išlaidų tuo atveju, jeigu jam byloje atstovavo išvis tokios teisės pagal įstatymą neturintis asmuo, t. y. teisinių paslaugų įmonė.

Tuo tarpu, LAT 2015 m. balandžio 15 d. nutartyje išaiškino, jog „CPK 56 straipsnis nustato baigtinį ratą asmenų, kurie gali būti teisme atstovais pagal pavedimą. Pagal CPK 56 straipsnio 1 ir 2 dalies punktus, tik advokatas arba advokato padėjėjas, kaip su atstovaujamoju asmeniu kitokiais – ne atstovavimo – teisiniais santykiais nesusijęs asmenys, gali būti fizinio asmens atstovais teisme. Tai reiškia, kad joks kitas asmuo, jei jis nepatenka į įstatymo nustatytą asmenų ratą, negali atstovauti fiziniam asmeniui civiliniame teisme pagal pavedimą. Toliau teismas išplėtojo aiškinimą, jog atstovavimui nustatyti apribojimai ir reikalavimai iš esmės lemia ir atstovavimo išlaidų paskirstymo, priteisimo reglamentavimą. Toliau teismas sistemiškai aiškindamas teisės normas konstatavo, jog CPK 88 straipsnio 1 dalis 6 punktą išlaidas advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti priskiria prie išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, o CPK 98 straipsnio 1 dalis nustato, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas, reiškia, jog įstatymas nustato civilinio proceso dalyviui teisę reikalauti atstovavimo teisme pagal pavedimą išlaidų atlyginimo tik tuo atveju, kai jam atstovavo advokatas ar advokato padėjėjas. Teisėjų kolegija pabrėžė, jog kitokios fizinio asmens patirtos atstovavimo išlaidos civiliniame procese, įskaitant ir tas, kai fiziniam asmeniui atstovauja su juo susiję, CPK 56 straipsnio 1 dalies 3-6 punktuose nurodyti asmenys, negali būti priteistos”¹⁸⁴.

Visų pirma, galima pastebėti tai, jog kasacinio teismo praktikoje aiškinant CPK 88 straipsnio 1 dalies 9 punkte įtvirtintų kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų sampratą, yra nurodyta, jog tai tokios išlaidos, kurios tiesiogiai neišvardintos CPK 88 straipsnio 1 dalyje. Atkreiptinas dėmesys, jog aptartoje LAT nutartyje, remiantis teisės normų sisteminiu aiškinimu, teismo teigimu, išlaidos advokato ar advokato pagalbai apmokėti, t. y. atstovavimo išlaidos, yra tiesiogiai įtvirtintos CPK 88 straipsnio 1 dalies 6 punkte. Remiantis šiuo aiškinimu, atstovavimo išlaidos yra konkrečiai įtvirtintos minėtame punkte, tad sistemiškai žiūrint, jų ir negalima vertinti kaip kitų būtinų ir pagrįstų išlaidų, nes tai atskira išlaidų rūšis.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. VŠJ. Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015.

Tad galima daryti prielaidą, jog tame tarpe ir siekiant išvengti praktikoje kylančių prieštaravimų, 2016 m. lapkričio 8 d. buvo priimtas CPK pakeitimo įstatymas¹⁸⁵, papildantis CPK 88 straipsnį 3 dalimi, jog būtinomis ir pagrįstomis išlaidomis nelaikomos ir šiame skyriuje nustatyta tvarka neatlyginamos išlaidos už teikiamas teisines paslaugas, išskyrus advokatų ir advokatų padėjėjų teikiamas teisines paslaugas.

Taigi, vadovaujantis nauju reguliavimu, kitokios fizinio asmens patirtos išlaidos teisinei pagalbai apmokėti, negali būti pripažįstamos kaip būtinos ir pagrįstos.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog 2016 m. vasario 19 d. nutartyje, LAT išaiškino, jog teisinių, taip pat ir procesinių dokumentų ar jų projektų rengimo, paslaugų teikimas patenka į atstovavimo sampratą, nes atstovavimas yra ne tik atstovo dalyvavimas teismo posėdžiuose, bet ir kiti jo atliekami veiksmai (procesinių dokumentų rengimas, pasirašymas, pateikimas teismui, teisinės konsultacijos, įvairūs paklausimai įstaigoms ir organizacijoms ir pan.)¹⁸⁶. Šioje byloje ieškovas teigė, jog nebuvo atstovaujamas teisme, todėl prašė priteisti išlaidas ne už atstovavimą, o būtinas ir pagrįstas išlaidas, susijusias su procesinio dokumento parengimu. Tačiau teismas išlaidų nepriteisė.

Atkreiptinas dėmesys, jog analogišką teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę LAT pritaikė ir 2016 m. balandžio 4 d. nutartyje¹⁸⁷, kurioje sprendė bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, kai procesinius dokumentus ieškovei parengė asociacija. Pažymėtina, jog ieškovė taip pat mėgino įrodyti, jog asociacija tik rengė procesinius dokumentus, tačiau teisme neatstovavo. Vis dėlto, teismas nevertino tokių išlaidų kaip būtinų ir pagrįstų. Be kita ko, šioje byloje ieškovė prašė kreiptis į Konstitucinį teismą, siekiant išsiaiškinti, ar CPK 98 straipsnio 1 dalis, draudžianti prisiteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą tais atvejais, kai bylos šaliai atstovauja ne advokatas, o kitas teisėtas atstovas (asociacija), neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintam lygiateisiškumo principui. Pažymėtina, jog LAT atsisakė kreiptis į Konstitucinį teismą.

Atkreiptinas dėmesys, jog šiame kontekste galima atsižvelgti į tai, jog Belgijos Konstituciniame teisme buvo iškeltas klausimas, ar toks teisinis reguliavimas nėra diskriminuojantis kitų asmenų, teikiančių teisinę pagalbą, atžvilgiu. Tačiau, Belgijos Konstitucinis teismas 2009 m. gegužės 5 d. nutarime išaiškino, jog toks reguliavimas

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas. Nr. XII-2751. TAR, 2016 m. lapkričio 17 d. Nr. 26956.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje T. M. v. UAB „Transtira“ ir UAB „Autoverslas“, Nr. 3K-3-106-248/2016.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. UAB „Kauno energija“, Nr. 3K-3-197-313/2016.

neprieštarauja nediskriminavimo nuostatai¹⁸⁸. Papildomai pažymėtina, kad nutarime buvo išaiškinta, jog reguliavimas, suteikiantis laimėjusiai bylą šaliai teisę prisiteisti išlaidas tik tuo atveju, kai jai atstovavo advokatas, tuo tarpu šaliai, kuriai teisinę pagalbą suteikė profesinės sąjungos atstovas, bylos laimėjimo atveju tokių išlaidų nepriteisti, nėra diskriminacinio pobūdžio. Teismas išaiškino, jog tarp šalies, kurią gina advokatas, ir šalies, kurią gina profesinės sąjungos atstovas, yra skirtumas, pagrįstas objektyviu kriterijumi: paprastai pirmoji moka advokato užmokestį, kurį laisvai nustato advokatas, tuo tarpu antra šalis tokio užmokesčio, kurio pobūdis ir dydis būtų panašus į advokato išlaidas, nemoka. Galiausiai, narystės mokestis nėra skirtas atlyginti už teisinį atstovavimą¹⁸⁹.

Taigi, per tą pačią prizmę, būtų galima vertinti ir Lietuvoje esantį asociacijų reguliavimą, jog nepaisant to, kad asmuo sumoka nario mokestį, tačiau asociacijos paslaugas teikia neatlygintinai, tad bylinėjimosi išlaidos neturėtų būti atlygintos.

Papildomai pažymėtina, jog dar prieš suformuojant praktiką, jog tik advokato ar advokato padėjėjo pagalbos išlaidos gali būti atlygintos, 2015 m. kovo 17 d. nutartyje LAT sprendė ar gali būti pripažintos kaip būtinos ir pagrįstos išlaidos, kurias asmuo patyrė sumokėdamas asociacijai už atstovavimą teisme. Šioje byloje teismas išaiškino, jog <...> *procesinio atstovavimo pagal CPK 56 straipsnio dalies 6 punktą santykio buvimas, teisės ir pareigos patvirtinami asociacijos ir jos nario rašytine sutartimi, kuri nevertintina kaip atlygintinė teisinių paslaugų sutartis ir kurioje negali būti atlygintinei teisinių paslaugų sutarčiai būdingų sąlygų dėl honoraro paslaugas teikiančiam asmeniui (šiuo atveju – asociacijai) mokėjimo*¹⁹⁰. Be kita ko, teismas konstatavo, jog *kasatorės atliktų mokėjimų asociacijai už procesinių dokumentų rengimą ir atstovavimą patirtos išlaidos nekvalifikuotinos kaip CPK 88 straipsnio 1 dalies 9 punkte nurodytos kitos būtinos ir pagrįstos išlaidos, kurios atlygintinos bylą laimėjusiai šaliai, nes jos vertintinos kaip neatitinkančios būtinumo kriterijaus; apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad atstovavimas asociacijos nariui už pinigus yra nesuderinamas su asociacijos įstatuose nurodytais tikslais*¹⁹¹.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, viena vertus, tokiu reguliavimu buvo siekiama įtvirtinti, jog teisines atstovavimo teisme paslaugas teiktų tik kvalifikuoti specialistai, t. y. advokatai ir advokatų padėjėjai. Papildomai pažymėtina, jog pagrindinis principas, kuriuo

¹⁸⁸ HODGES, Ch.; TULIBACKA M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010, p. 229-230.

¹⁸⁹ Belgijos Konstitucinio teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutarimas, Nr. 73/2009 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.const-court.be/public/n/2009/2009-073n.pdf>>.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 17 d. nutarties civilinėje byloje G. K. ir D. M. K. v. A. K., Nr. 3K-3-136-701/2015.

¹⁹¹ *Ibid.*

vadovaujamosi grindžiant advokatų teikiamų paslaugų išskirtinumą, yra tas, jog siekiant apsaugoti klientų interesus būtina, jog šią paslaugą teiktų atitinkamą išsilavinimą įgijęs ir patyręs teisės specialistas¹⁹². Pažymėtina, jog advokatai yra įpareigoti privalomai drausti savo civilinę atsakomybę, kelti kvalifikaciją, jiems keliami aukštesni etikos reikalavimai, advokatų veikla yra kontroliuojama tokių savivaldos institucijų kaip Advokatų taryba ir Advokatų garbės teismas.

Tuo tarpu teisines paslaugas teikiančių įmonių veiklos nereguliuoja jokie įstatymai, jų darbuotojams nėra keliami aukšti kvalifikacijos ir profesinės etikos reikalavimai. Jose gali dirbti asmenys nebūtinai turintys teisinį išsilavinimą. I. Vėgėlės teigimu, teisines paslaugas teikianti bendrovė gali išnykti lygiai taip pat lengvai, kaip kad buvo įsteigta. Padaryta žala bus neatlyginta nei klientui, nei visam Lietuvos teisinės sistemos įvaizdžiui¹⁹³.

Kita vertus, svarstyтина, ar tai neapribojo visuomenės narių galimybės savo nuožiūra pasirinkti teisinių paslaugų teikėją. Kaip teigiama, vienas iš aspektų, pagrindžiančių teisinės profesijos monopolį yra tai, jog vartotojai yra apsaugomi nuo neigiamų padarinių jų asmeniniams ir finansiniams interesams, kuriuos gali sukelti blogos teisinės konsultacijos¹⁹⁴. Tačiau, pripažintina ir tai, jog asmuo, kreipdamasis į nekvalifikuotą specialistą, pats prisiima riziką, jog teikiamos teisinės paslaugos gali būti nekokybiškos.

Papildomai pažymėtina, jog reaguojant į 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojančias pataisas, 2017 m. balandžio 14 d. buvo pateiktas CPK 56, 83, 88 ir 89 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas¹⁹⁵, kuriame buvo siūloma CPK įtvirtinti nuostatą, suteikiančią teisę prisiteisti išlaidas, patirtas visų atstovų teisei pagalbai apmokėti. Šio projekto aiškinamajame rašte buvo dėstomi argumentai, jog esamas ir įsigaliojantis reguliavimas, suteikiantis teisę prisiteisti atstovavimo išlaidas tik tuo atveju, kai atstovavo advokatas ar advokato padėjėjas, monopolizuoja rinką, pažeidžia teisę į teisingą teismą, nes asmenys netenka galimybės savo nuožiūra pasirinkti teisinių paslaugų teikėjo, teikiančio paslaugas už mažesnę kainą, nes išlaidos už teisines paslaugas, kurias suteikė ne advokatas ar advokato

¹⁹² KIRŠIENĖ, J. Advokato nepriklausomumas teisinių paslaugų rinkos komercializacijos kontekste: reliktas ar būtinybė? *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(3), p. 684.

¹⁹³ VĖGĖLĖ, I. Ar Lietuvoje reikia advokatų? [interaktyvus], 2012. [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ivegele-ar-lietuvoje-reikia-advokatu.d?id=59579723>>.

¹⁹⁴ RIGERTAS, L. *The Legal Profession's Monopoly: Failing to protect Consumers*. [interaktyvus]. *Fordham Law Review*, 2014, Vol. 82, p. 2690. [žiūrėta 2020 m. kovo 29 d.] Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2800287>.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 56, 83, 88, ir 98 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-559. Registracijos data: 2017 balandžio 14 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4d8c4c10210611e79f4996496b137f39?jfwid=lqhyint0b>>.

padėjėjas, teismuose neatlyginamos¹⁹⁶. Visgi, į šias įstatymo projekte išsakytas pastabas ir siūlomas pataisas atsižvelgta nebuvo.

Referuojant į minėtame aiškinamajame rašte išdėstytus argumentus, abejotina, ar teisės atstovauti teismuose suteikimas visiems be išimčių asmenims (tiek fiziniams, tiek juridiniams) bei tokių atstovavimo išlaidų atlyginimas būtų teisingas sprendimas. Tiek rengiant procesinius dokumentus, tiek atstovaujant teismo posėdyje būtinos aukštos teisės žinios, todėl galima preziumuoti, jog nukentėtų civilinio proceso kokybė bei koncentruotumo ir operatyvumo principų užtikrinimas.

Pavyzdžiui, Švedijoje advokatai išlaiko ypatingą vietą teisinėje sistemoje, nes tik advokatas, esantis advokatūros nariu, gali vadintis advokatu. Tačiau, Švedijoje nėra vieningos teisinės profesijos, nes advokatai neturi teisinių paslaugų monopolio. Tai lemia, jog teikti teisinės konsultacijos bei atstovauti teisme iš esmės gali visi asmenys¹⁹⁷. Atitinkamai, nėra ribojimų ir prisiteisti išlaidų už tokių atstovų suteiktą teisinę pagalbą. Pažymėtina, jog Švedijoje laimėjimo atveju atlyginama ne tik už atstovo darbą, bet ir už pačios šalies sugaištą laiką ir darbą, susijusį su teismo procesu, nes manoma, jog šios išlaidos tiesiogiai kilo dėl pasiruošimo bylai. Papildomai pažymėtina, siekiant kompensacijos už atliktą darbą, nėra reikalaujama, jog šalis pati būtų jį atlikusi, nes jį atlikti gali ir šalies darbuotojas ar kitas asmuo, veikdamas proceso šalies interesais¹⁹⁸. Tačiau, kaip nurodoma, Švedijos teismai susiduria su įvairiomis problemomis dėl neprofesionalių atstovų, nes dėl jų teisinių žinių stokos nukenčia proceso efektyvumas¹⁹⁹.

Tad akivaizdu, jog išplėtus teisinių paslaugų teikėjų ratą, nebūtų pasiekti visi civilinio proceso tikslai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ir kitose valstybėse pripažįstamas advokato, kaip kvalifikuoto atstovo, statusas, todėl atlyginamos tik išlaidos advokato pagalbai apmokėti. Jau minėtas Belgijos Konstitucinio Teismo nutarimas atskleidžia, jog tik atstovavus advokatui galima prisiteisti atstovavimo išlaidas.

Taip pat, vienoje iš nutarčių Latvijos Aukščiausiasis teismas nepripažino teisės į išlaidų atlyginimą, kai procesinius dokumentus buvo parengtas notaro ir nurodė, jog CPK

¹⁹⁶ Aiškinamasis raštas dėl Civilinio proceso kodekso 56, 83, 88, ir 98 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII-559. Registracijos data: 2017 balandžio 14 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/88d350c0210611e79f4996496b137f39?jfwid=lqhyint0b>>.

¹⁹⁷ *Encyclopedia of International Commercial Litigation*. Sweden, p. 3. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>.

¹⁹⁸ *International Encyclopedia for Civil Litigation*. Sweden, p. 156-157. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>.

¹⁹⁹ RADOSLAWSKI, R. “*Practice of the legal profession in Sweden*” – lecture. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oirp.warszawa.pl/practice-of-the-legal-profession-in-sweden-lecture/>>.

44 straipsnio pateiktas atlygintinų išlaidų sąrašas yra baigtinis – atlyginamos tik advokato darbo išlaidos, o ne kitų asmenų suteiktos teisinės pagalbos išlaidos²⁰⁰.

Papildomai pažymėtina, jog Austrijoje, tose bylose, kuriose asmenys gali atstovauti save teismuose, taip pat dėl teisinės pagalbos gali kreiptis ir į neprofesionalą, t. y. ne advokatą, tačiau tokie atstovai negali imti jokio užmokesčio²⁰¹. Austrijos CPK 45 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog tuo atveju, kai šaliai atstovauja įgaliotinis, nepriklausantis teisininko profesijai ar notaras, pralaimėjusi šalis turi atlyginti tik žyminio mokesčio išlaidas bei kitus mokesčius valstybei²⁰². Tai lemia, jog ir išlaidos už tokių atstovų darbą negali būti priteisiamos.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, daugelis valstybių atlygintinas atstovavimo išlaidas sieja išimtinai su advokato teikiamomis teisinėmis paslaugomis. Tai yra siejama su tuo, jog turi būti atlyginamos išlaidos už faktiškai suteiktas profesionalo paslaugas bei tik advokatas kaip nepriklausomas ir profesionalus atstovas gali suteikti reikiamą kvalifikuotą ir kokybišką teisinę pagalbą. Galiausiai taip yra ir dėl tos priežasties, jog daugelyje valstybių advokatai išlaiko išskirtines teises atstovauti teismuose. Tad ir Lietuvoje, siekiant užtikrinti profesionalių paslaugų rinkimąsi bei civilinio proceso kokybę, tokia atlygintinų išlaidų praktika nebuvo suformuota atsitiktinai.

²⁰⁰ Latvijos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. spalio 30 d. sprendimas, Nr. SKC-224/2015.

²⁰¹ REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11, p. 75. [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+Procedure>>.

²⁰² Austrijos civilinio proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.jusline.at/gesetz/zpo>>.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti tokias pagrindines šio darbo išvadas:

1. Dažniausiai dėl advokato užmokesčio susitariama laisvai, todėl tai lemia būtinybę valstybėms tam tikromis priemonėmis kontroliuoti priteistinių išlaidų dydį, kad šis būtų pagrįstas bei prognozuojamas ir pralaimėjusi šalis neturėtų mokėti už nepagrįstą laimėjusios šalies išlaidavimą. Dėl šios priežasties, valstybėse egzistuoja tam tikras atotrūkis tarp realiai patirtų ir atlygintinių išlaidų. Įvertinus valstybėse taikomus išlaidų normavimo kriterijus, pripažįstama, jog priteistinių išlaidų dydis labiausiai prognozuojamas tose valstybėse, kurios taiko maksimalaus priteistino išlaidų už konkrečią teisinę pagalbą dydžio kriterijų. Kita vertus, šis kriterijus kritikuotinas, nes laimėjusios šalies interesus užtikrina tik nesudėtingose bylose, tačiau sprendžiant sudėtingus ginčus, dėl egzistuojančio atotrūkio, priteistinas dydis gali būti nepagrįstai mažas, todėl „pralaimėjęs moka“ principas nėra užtikrinamas, nes neatspindi realiai patirtų išlaidų. Tai gali lemti šalies piktnaudžiavimą, žinant, jog neteks atlyginti didesnės išlaidų dalies. Tuo tarpu, atlygintinių išlaidų protingumo kriterijus vertinamas kaip pats lanksčiausias, tačiau išlaidų dydis tampa visiškai neprognozuojamas nei laimėjusiai bylą šaliai, nei pralaimėjusiai, kadangi priteistinas išlaidų dydis išimtinai priklauso nuo teismo diskrecijos.
2. Lietuvoje, vertinant atlygintiną advokato pagalbą apmokėti išlaidų dydį, tarpusavyje derinami maksimalių rekomenduojamų priteisti įkainių ir „išlaidų protingumo“ kriterijai. Tokią išvadą leidžia daryti tai, jog teismas visais atvejais vadovaujasi Rekomendacijose įtvirtintais dydžiais, tačiau kiekvienu atveju vertina ir išlaidų pagrįstumą. Viena vertus, tai leidžia prognozuoti priteistiną išlaidų dydį, kita vertus, ši sistema taip pat neatspindi realių advokato pagalbą patirtų išlaidų. Atsižvelgiant į tai, neigiamai vertinamas ir Rekomendacijų 11 punkto panaikinimas, leidžiantis tam tikrose situacijose nukrypti nuo maksimalių rekomenduotinių dydžių. Be to, LAT praktikoje formuojama taisyklė, jog teismui suteikiama teisė mažinti priteistinių išlaidų dydį net ir tais atvejais, kai jis neviršija rekomenduotino, turėtų būti taikoma mažinant tik akivaizdžiai neprotingas išlaidas. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismai sumažina prašomų priteisti išlaidų dydį iki neproporcingo dydžio, nevertindami dydžio nustatymo kriterijų visumos bei išlaidų susidarymo priežastingumo, o tai neatitinka „pralaimėjęs moka“ taisyklės bei sukuria galimybę šalims piktnaudžiauti teisėmis. Atsižvelgiant į tai, teismai kiekvienu atveju turėtų atsižvelgti į priežastis, lėmusias

išlaidų atsiradimą bei vadovautis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais nustatydami atlygintinų išlaidų dydį.

3. CPK 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė, draudžianti priteisti išlaidas, jei prašymas dėl jų priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos imperatyvi. Tačiau, ji neturėtų riboti šalies teisės į išlaidų atlyginimą, tais atvejais, kai šalis sąžiningai, dėl objektyvių priežasčių negalėjo iki įstatyme nustatyto momento pateikti išlaidų dydį patvirtinančius įrodymus. Nors teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės dėl išlaidų įrodymų pakankamumo, dažniausiai reikšmingiausiu įrodymu laikomas mokėjimo pavedimas. Pabrėžtina, jog tam tikrais atvejais dėl objektyvių priežasčių, sąskaitos apmokėjimo patvirtinimo neįmanoma pateikti iki įstatyme nustatyto momento, todėl siekiant užtikrinti sąžiningo asmens teisę į išlaidų atlyginimą, reikėtų lanksčiau taikyti papildomo sprendimo institutą, vertinti priežastingumą bei nesieti išlaidų teisinei pagalbai dydžio išimtinai tik su faktiniu atsiskaitymu už advokato ar advokato padėjėjo suteiktas teisinės paslaugas iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos.
4. Pagal LAT formuojamą praktiką, profesionalų atstovavimą teisme gali užtikrinti tik advokatai ir jų padėjėjai, nes civiliniam procesui tinkamai vesti reikalingos aukšto lygio teisės žinios. Tad, siekis apriboti nekvalifikuotų paslaugų teikimo keliamas neigiamas pasekmes bei užtikrinti civilinio proceso efektyvumą ir kokybę, lėmė tokio teisinio reguliavimo priėmimą, jog bylos šalis, kurios naudai priimtas teismo sprendimas, turi teisę reikalauti iš pralaimėjusios šalies patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimo tik tuo atveju, kai jai teisme atstovavo advokatas ar advokato padėjėjas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1.1. Tarptautinės teisės aktai

1. 1950 m. lapkričio 4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340;
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262;
5. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 50-1632;
6. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 315 „Dėl Rekomendacijų dėl užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio ir apskaičiavimo tvarkos“. *Valstybės žinios*, 1999 m. lapkričio 19 d., Nr. 98-2834.
7. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“. *TAR*, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

1.3. Lietuvos TSR teisės aktai

8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas. LTSR įstatymų sąvadas, 1964 m. liepos 7 d.

1.4. Travaux préparatoires

9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 56, 83, 88, ir 98 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-559. Registracijos data: 2017 balandžio 14 d. Prieiga

- per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4d8c4c10210611e79f4996496b137f39?jfwid=lqhyint0b>>;
10. Aiškinamasis raštas dėl Civilinio proceso kodekso 56, 83, 88, ir 98 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-559. Registracijos data: 2017 balandžio 14 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/88d350c0210611e79f4996496b137f39?jfwid=lqhyint0b>>;
11. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XI P-1409. Registracijos data: 2009 lapkričio 16 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.357980>>;

1.5. Užsienio valstybių teisės aktai

12. Vokietijos civilinio proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/>;
13. Austrijos civilinio proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.jusline.at/gesetz/zpo>>.

II. Specialioji literatūra:

2.1. Monografijos, studijos, vadovėliai, įstatymų komentarai

1. BAUBLYS, D., *et al.* *Teisės teorijos įvadas*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012;
2. BUTKYS, Č., *Civilinės teisenos įstatymas*. Su visais pakeitimais ir papildymais ir su Vyr. Tribunolo bei Rusų Senato aiškinimais. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938;
3. DRIUKAS, A.; ir VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
4. HODGES, Ch.; VOGENAUER, S.; and TULIBACKA, M. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2010;

5. JAGER, M. *Reimbursement for Attorney's Fees*. Haga: Eleven international publishing, 2010;
6. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003;
7. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002;
8. REIMANN, M. *Cost and fee allocation in civil procedure. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. [interaktyvus]. Springer, 2012, Vol. 11 [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.] Prieiga per internetą: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/reader.action?docID=886056&query=Cost+and+Fee+Allocation+in+Civil+P+rocedure>>;
9. SIMAITIS, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007;
10. VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos, Vilnius: Justitia, 2004;
11. ŽERUOLIS, J., et al. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1980;
12. ŽERUOLIS, J. et al. *Tarybinė civilinio proceso teisė*. Vilnius: Mintis, 1983;

2.2. Periodiniuose moksliniuose leidiniuose publikuoti straipsniai

13. GRIGIENĖ, J.; ir ČERKA, P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje. *Teisės apžvalga*, 2012, t. 2(9);
14. JONAITIS, M.; ir ŽALĖNIENĖ, I. The concept of bar and fundamental principles of an advocate's activity in roman law. *Jurisprudencija*, 2009, t. 3(117);
15. MAXEINER J. R. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. [interaktyvus]. *The American Journal of Comparative Law*, 2010, Vol. 58. 2010. [žiūrėta 2020 vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/ajcl/article/58/suppl_1/195/2683696>;
16. MONTVYDIENĖ, I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 7(109);
17. KIRŠIENĖ, J. Advokato nepriklausomumas teisinių paslaugų rinkos komercializacijos kontekste: reliktas ar būtinybė? *Jurisprudencija*, 2014, t. 21(3);
18. O'HARE, J.; and HILL, R. N. *Civil Litigation*. 7th edition. London: FT Law & Tax, 1995;

19. PFENNIGSTORF, W. The European Experience with Attorney Fee Shifting. [interaktyvus]. *Law and Contemporary problems*, 1984, Vol. 47. [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.jstor.org/stable/1191436>>;
20. RIGERTAS, L. The Legal Profession's Monopoly: Failing to protect Consumers. [interaktyvus]. *Fordham Law Review*, 2014, Vol. 82. [žiūrėta 2020 m. kovo 29 d.] Prieiga per internetą:<https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2800287>;
21. ROSS, W. G. The Ethics of Hourly Billing by Attorneys. [interaktyvus]. *Rutgers Law Review*, 1991, Vol. 44. [žiūrėta 2020 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą:<https://heinonline.org/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/rutlr44&div=8&start_page=1&collection=journals&set_as_cursor=7&men_tab=srchresults>.
22. SIMAITIS, R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos. *Teisė*, 2002, t. 45;
23. VALANČIUS, V.; BRAZDEIKIS, A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4);
24. ZANDER, M. The Government's Plans on legal Aid and Conditional fees. [interaktyvus]. *The Modern Law Review*, 1998, Vol. 61, No. 4. [žiūrėta 2020 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.jstor.org/stable/1097308> >.

2.3. Specializuotuose interneto puslapiuose publikuoti straipsniai

25. *Encyclopedia of International Commercial Litigation*. Germany. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>;
26. *Encyclopedia of International Commercial Litigation*. Sweden. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>;
27. HODGES, Ch.; TULIBACKA, M.; and VOGENAUER, S. *The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective, Forthcoming*. [interaktyvus]. Oxford Legal Studies Research Paper, 2009, No. 55. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1511714>;
28. *International Encyclopedia for Civil Litigation*. Norway. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>;

29. *International Encyclopedia for Civil Litigation*. Sweden. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI>>.

2.4. Kiti šaltiniai

30. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtas, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: „Žodynas“, 2007, p. 1073;
31. VĖGĖLĖ, I. Ar Lietuvoje reikia advokatų? [interaktyvus], 2012. [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ivegele-ar-lietuvoje-reikia-advokatu.d?id=59579723>>;
32. RADOSLAWSKI, R. “*Practice of the legal profession in Sweden*” – lecture. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oirpwarzawa.pl/practice-of-the-legal-profession-in-sweden-lecture/>>.

III. Teismų praktika

3.1. Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje 519-oji DNSB v. AB „Vilniaus energija“, Nr. 3K-3-514/2004;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje K. J. v. UAB „Pūkas“ ir VšĮ „Pūko kūrybinis centras“, Nr. 3K-3-205/2005;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 2 d. konsultacija Nr. A3-127. Teismų praktika, 2005, Nr. 23;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Autodesk Inc.“ v. UAB „Arginta“, Nr. 3K-3-422/2006;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje G. S. v. K. M., Nr. 3K-3-533-/2008;

6. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Inkaso“ v. UAB „Litrada“, Nr. 2-918/2010;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Siemens Osakeyhtio v. UAB „Urbico“, Nr. 3K-3-408/2010;
8. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje A. M. v. J. V., Nr. 2S-880-102/2010;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „AR10“, Nr. 3K-3-115/2011;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje L. L. v. R. L., Nr. 3K-3-319/2011;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje I. B. v. 214-oji butų savininkų bendrija, Nr. 3K-3-232/2013;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje J. L. v. A. V. K., Nr. 3K-3-642/2013;
13. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjas. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baltateksas“ v. UAB „Sarteksas“, Nr. 2A-143-413/2014;
14. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. VšĮ. Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 2A-922/2014;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje W. M. M. v. I. R., Nr. 3K-3-444/2014;
16. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja. 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „PZU Lietuva“ v. D. Č., Nr. 2S-1864-123/2014;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje G. K. ir D. M. K. v. A. K., Nr. 3K-3-136-701/2015;
18. Lietuvos apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ERP“ v. UAB „Bull Baltija“, Nr. 2A-196-381/2015;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. VšĮ. Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika, Nr. 3K-3-212-219/2015;

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „BTA Insurance Company SE v. UAB „Litaksa”, Nr. 3K-7-334-687/2015;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. UAB „Nesė”, Nr. 3K-3-647-248/2015;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje P. V. v. J. B., Nr. 3K-3-28-421/2016;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sisneta” v. R. Z., P. A. ir UAB „IT Gama”, Nr. 3K-3-35-248/2016;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje T. M. v. UAB „Transtira” ir UAB „Autoverslas”, Nr. 3K-3-106-248/2016;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje L. T. v. UAB „Kauno energija”, Nr. 3K-3-197-313/2016;
26. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. M. V., J. L., J. M., Nr. 2A-315-302/2016;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Advokatų profesinė bendrija „Černiauskas ir partneriai” v. UAB „Kamesta”, Nr. 3K-3-479-313/2016;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Masada” v. Asociacija LATGA, Nr. 3K-3-7-687/2017;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stogų spektras” v. A. J. ir UAB „Fucus statyba”, Nr. 3K-3-189-969/2017;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švytis” ir A. S. v. UAB „Tauragės kurjeris”, Nr. 3K-3-7-701/2018;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje M. B. v. K. K. ir N. K., Nr. 3K-3-36-313/2018;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje D. L. v. S. R. (V.), Nr. 3K-3-194-684/2018;

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Advokatų profesinė bendrija „Magnusson ir partneriai” v. M. K.*, Nr. e3K-3-140-469/2019;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje *I. D. v. T. B.*, Nr. 3K-3-190-611/2019;
35. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Lukšių pieninė”. v. AB „Pieno žvaigždės”*, Nr. e2A-228-798-/2019;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis, civilinėje byloje *M. H. v. UAB „Takmaris”*, Nr. e3K-3-294-611/2019;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v. Šiaulių plaukimo centras „Delfinas”*, Nr. e3K-3-327-701/2019;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Statech” v. Daugiabučių namų savininkų bendrija „Skalūnas 3”*, Nr. e3K-3-22-403/2020;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Lietuvos energijos tiekimas” v. P. A. ir R. S. A.*, Nr. e3K-3-83-1075/2020.

3.2. Užsienio valstybių teismų praktika

40. Belgijos Konstitucinio teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutarimas, Nr. 73/2009 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.const-court.be/public/n/2009/2009-073n.pdf>>;
41. Latvijos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 30 d. sprendimas, Nr. SKC-224/2015;

SANTRAUKA

Civiliniame procese patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimo už suteiktas teisinės paslaugas atlyginimo probleminiai aspektai

Kreipiantis į teismą, neišvengiamai kyla bylinėjimosi išlaidų, iš kurių dažniausiai didžiausią dalį sudaro išlaidos advokato pagalbai apmokėti. Dėl šios priežasties, besibylinėjančiam asmeniui svarbu žinoti, ar išnagrinėjus bylą, išlaidos advokato pagalbai apmokėti bus atlygintos, kam teks našta atlyginti patirtas išlaidas ir kokia apimtimi atlyginamos išlaidos.

Pirmoje darbo dalyje analizuojama atstovavimo išlaidų samprata bei istorinės atstovavimo išlaidų ištakos, taip įvertinami esminiai teisinio reguliavimo pokyčiai bei atskleidžiamos naujos praktikoje kylančios problemos. Pažymėtina, jog atstovavimo išlaidų atlyginimo taisyklėms turi įtakos advokato užmokesčio nustatymas, todėl darbe analizuojami užmokesčio nustatymo ir apskaičiavimo principai, išskiriant *paqum de quota litis* susitarimo problematiką.

Antroje magistro dalyje pateikiama atstovavimo išlaidų atlyginimo analizė ir Lietuvos teismų praktikoje kylančios problemos priteisiant šias išlaidas. Analizuojamos pagrindinių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, nes priteisiant atstovavimo išlaidas, atsižvelgiama ne tik į išlaidų dydį nustatančius kriterijus, tačiau ir į bendrąsias bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisykles. Taip pat išskiriami išlaidų dydžio nustatymo kriterijų, taikomų įvairiose valstybėse, privalumai bei trūkumai. Ištyrus juos, įvertinama Lietuvoje taikoma išlaidų normavimo sistema bei išlaidų dydžio nustatymo kriterijų taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Šiame darbe taip pat analizuojami išlaidų advokato pagalbai apmokėti įrodymų pakankamumo klausimai bei problematika, susijusi su prašymo dėl išlaidų atlyginimo pateikimo teismui momentu.

Trečioje magistro darbo dalyje tiriamos priežastys, lėmusios tai, jog praktikoje atlyginamos tik išlaidos advokato ir advokato padėjėjo pagalbai apmokėti. Įvertinus tai, daroma išvada, jog siekiant užtikrinti civilinio proceso kokybę, teismuose turi atstovauti tik atitinkamą kvalifikaciją turintis asmuo, t. y. advokatas arba advokato padėjėjas.

SUMMARY

Problematic Aspects of the Reimbursement of Representation Costs for Legal Services in Civil Proceedings

The first part of Master's Thesis describes the concept of attorney's fees and their historical origins. Also, substantial legal regulation changes are evaluated revealing new problems that arise in practice. It is worth noting, that the rules for the reimbursement of attorney's fees are influenced by the setting of the attorney's payment, therefore this thesis analyses the core principles of setting the attorney's fee, distinguishing issues of the *paqum de quota litis* agreement.

The second part of this Master's Thesis presents the analysis of the reimbursement of representation costs and problems arising in the practice of Lithuanian courts in awarding these costs. The main rules for the allocation of costs are analysed since the reimbursement of attorney's fees takes into account not only the criteria for determining the amount of the costs but also the general rules for allocating litigation costs. This thesis also considers the advantages and disadvantages of the main criteria for determining attorney's fees, which are applied in different countries. After discussing the results of these criteria, the Lithuanian cost rationing system and cost size criteria are being evaluated from the practices being applied in the Lithuanian courts. Also this thesis will discuss the issues of the sufficiency of evidence for the costs of attorney and issues related to the moment of claiming the costs in court.

The third part of the Master's Thesis presents the main reasons why in practice only the attorney's and attorney's assistant's fees are being awarded. Upon evaluating these reasons, a conclusion is being made, that the proper leading of civil proceedings requires a high level of legal knowledge and this can be assured by an attorney and attorney's assistant.